

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ
КАФЕДРА БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Наталія КАСЬЯНОВА

“ _____ ” _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 051 «ЕКОНОМІКА»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

Тема: «Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток споживчого ринку»

Виконавець: ПЕРЕСІПКІНА Олена Михайлівна

Керівник: к.е.н., доцент КРАВЧУК Наталія Миколаївна

Нормоконтролер: старший викладач ДИЯК Юлія Ігорівна

КИЇВ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економіки та бізнес-адміністрування
Кафедра бізнес-аналітики та цифрової економіки
Спеціальність: 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма: «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри бізнес-аналітики та
цифрової економіки

_____ Наталія КАСЬЯНОВА
« ____ » _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ
на виконання кваліфікаційної роботи
ПЕРЕСИПКІНА Олена Михайлівна

(П.І.Б. випускника)

1. Тема роботи «Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток споживчого ринку» затверджена наказом ректора від 23.09.2021 р. № 1965/ст.
2. Термін виконання роботи: з 11.10.2021 р. по 02.01.2022 р.
3. Вихідні дані роботи: плани, звіти, фінансова звітність, законодавчі та нормативні акти, статистичні дані, наукові та методичні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, електронні інформаційні джерела.
4. Зміст пояснювальної записки: Вступ. Теоретико-методологічні основи впливу транснаціоналізації на ринки в умовах глобалізації. Особливості діяльності транснаціональних корпорацій. Перспективи регулювання споживчого ринку України в умовах розширення впливу транснаціональних корпорацій. Висновки.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: Особливості транснаціональних корпорацій. Причини створення та розвитку ТНК. Етапи еволюції розвитку ТНК. Потік прямих іноземних інвестицій за 2007-2020 роки. Надходження прямих іноземних інвестицій за регіонами у 2019-2020 роках. Потоки прямих іноземних інвестицій до 20 найбільших приймаючих економік та з 20 найбільших економік у 2019 та 2020 роках. Хронологія взаємодії України з транснаціональними корпораціями Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку України та з економіки України у 2010-2019 роки. Індекс інвестиційної привабливості України у 2020-2021 роках. Аналіз динаміки ППП в економіку України за видами економічної діяльності у 2010-2018 р . SWOT-аналіз інвестиційного клімату для розвитку ТНК в Україні. Ефекти діяльності ТНК для країни базування і країни перебування. Транснаціональні корпорації, які здійснюють фінансово-господарську діяльність у галузях економіки України.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1.	Видача завдання	11.10.2021	
2.	Дослідити теоретичні основи формування та реалізації інноваційної стратегії підприємства	12.10.2021-24.10.2021	
3.	Провести аналіз передумов формування інноваційної стратегії ПрАТ «Дніпровський металургійний завод»	25.10.2021-14.11.2021	
4.	Розробити заходи щодо формування та реалізації інноваційної стратегії ПрАТ «Дніпровський металургійний завод»	15.11.2021-31.11.2021	
5.	Написання вступу та висновків	01.12.2021-05.12.2021	
6.	Оформлення пояснювальної записки, графічного матеріалу, підготовка доповіді, передзахист	06.12.2021-12.12.2021	
7.	Проходження нормоконтролю, перевірка на плагіат, оформлення документів до захисту, рецензування роботи, подання роботи на кафедрі	13.12.2020-20.01.2022	

7. Дата видачі завдання: 11.10.2021 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ КРАВЧУК Наталія
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняла до виконання _____ ПЕРЕСИПКІНА Олена
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток споживчого ринку» 115 с., 20 рис., 22 табл., 60 літературних джерел.

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА КОРПОРАЦІЯ, ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ, ІНДЕКС ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Об'єктом дослідження є сучасні транснаціональні корпорації, напрямки та показники їх діяльності на споживчому ринку. Предметом дослідження виступає тенденції та закономірності, процеси транснаціоналізації споживчого ринку та його трансформація під впливом транснаціональних корпорацій в сучасних умовах глобалізації,

Метою кваліфікаційної роботи є виявлення та оцінка впливу транснаціональних корпорацій на формування споживчого ринку України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження послужили фундаментальні положення теорії міжнародних економічних відносин і державного управління. Для досягнення поставленої мети у роботі застосовано системний підхід, а під час вирішення окремих завдань використані загальнонаукові та спеціальні економічні методи: історично-логічного та порівняльного аналізу, статистичного спостереження, графоаналітичні методи.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблем транснаціоналізації та конкурентоспроможності, матеріали Держкомстату України, публікації міжнародних економічних організацій, асоціацій, рейтингових агентств, офіційні сайти Інтернету

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ НА РИНКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	9
1.1. Сутність транснаціоналізації як процесу розвитку та фактору глобалізації.....	9
1.2. Сучасні концепції формування та функціонування транснаціональних корпорацій.....	24
1.3. Етапи розвитку та особливості функціонування транснаціональних корпорацій.....	28
1.4. Показники оцінки рівня розвитку транснаціональних корпорацій....	41
Висновок до першого розділу.....	48
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ.....	51
2.1. Аналіз розвитку транснаціональних корпорацій у світі	51
2.2. Особливості діяльності транснаціональних корпорацій в Україні	67
2.3. Аналіз діяльності транснаціональних корпорацій у галузях економіки України	75
Висновок до другого розділу.....	79
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗШИРЕННЯ ВПЛИВУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ	81
3.1. Механізми державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України	81
3.2. Напрями регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в Україні.....	91
Висновок до третього розділу.....	104
ВИСНОВКИ.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	109
ДОДАТКИ.....	114

ВСТУП

В сучасних умовах світогосподарських зв'язків транснаціональні корпорації поряд з підсистемами світової економіки, регіональними угрупованнями, державами базування та країнами-реципієнтами, є рівноправними учасниками міжнародних економічних відносин. Виступаючи одночасно похідною та провідником глобалізації, вони перетворилися на структуроутворюючі фактори світового розвитку, надають дедалі більшого впливу функціонування світового господарства, конкретних господарюючих суб'єктів, окремі ринки.

Сучасна система світу побудована таким чином, що вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економік та безпеку держав, має позитивні та негативні наслідки. Вони забезпечують зростання темпів розвитку, ефективність виробництва, реалізацію інвестиційних проектів, новий рівень безпеки, який має вплив на ступінь економічної стійкості країн, згладжування їх технологічного відставання, заміна передових технологій у глобальних масштабах. В то же час, фінансова могутність дозволяє транснаціональним корпораціям витіснити національних товаровиробників із найбільш прибуткових секторів економіки, займати досить значні сегменти споживчого ринку країни, розширювати власну присутність, за допомогою нав'язаної інституціоналізації, виступати джерелом протиріч та негативних соціально-економічних процесів.

Зазначені вище передумови дозволяють зробити висновок про актуальність роботи, яка обумовлена тим, що транснаціональні корпорації є складним явищем, яке постійно розвивається в системі світогосподарських зв'язків, яке потребує вивчення їх сутності, визначення протиріч, пошуку інструментів, механізмів національного та міжнародного контролю діяльності транснаціональних корпорацій на споживчих ринках країн, що розвиваються..

Об'єктом дослідження є сучасні транснаціональні корпорації, напрямки та показники їх діяльності на споживчому ринку.

Предметом дослідження виступає тенденції та закономірності, процеси транснаціоналізації споживчого ринку та його трансформація під впливом транснаціональних корпорацій в сучасних умовах глобалізації.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження впливу транснаціональних корпорацій на споживчий ринок України.

У відповідності до зазначеної мети в кваліфікаційній роботі були поставлені та вирішені наступні ключові завдання:

- вивчити підходи до визначення поняття «транснаціональна корпорація»;
- розглянути етапи розвитку та особливості функціонування транснаціональних корпорацій;
- виділити основні показники транснаціоналізації світу;
- дати характеристику функціонування ТНК в світі;
- виявити особливості впливу ТНК на економіку України;
- визначити напрями підвищення транснаціоналізації економіки України;
- оцінити перспективи розвитку ТНК в Україні.

В процесі дослідження використовувалися як загальнонаукові методи пізнання (індукція і дедукція, аналіз і синтез) так і спеціальні (методи порівняльного, факторного, фінансового, економічного і графічного аналізу, методи стратегічного аналізу).

Методологічною основою дослідження послужили фундаментальні положення теорії міжнародних економічних відносин і державного управління. Для досягнення поставленої мети у роботі застосовано системний підхід, а під час вирішення окремих завдань використані загальнонаукові та спеціальні економічні методи: історично-логічного та порівняльного аналізу, статистичного спостереження, графоаналітичні методи.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблем транснаціоналізації та конкурентоспроможності, матеріали Держкомстату України, публікації міжнародних економічних організацій, асоціацій, рейтингових агентств, офіційні сайти Інтернету.

Матеріали роботи можуть бути застосовані під час вивчення особливостей функціонування транснаціональних корпорацій, а також при аналізі діяльності провідних ТНК на ринку України, визначенні конкурентних позицій вітчизняних підприємств в порівнянні з іноземними конкурентами, можливостей залучення іноземного капіталу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ НА РИНКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Сутність транснаціоналізації як процесу розвитку та фактору глобалізації

На сучасному етапі розвитку світової економіки їй характерно процеси інтернаціоналізації та транснаціоналізації. Науковці вважають, що транснаціоналізацію як новий етап інтернаціоналізації господарського життя країни, який характеризує зростання ролі зовнішніх факторів розвитку держав та створення додаткового транснаціонального капіталу. Інша вчені мають думку, що транснаціоналізація є певною формою загального процесу інтернаціоналізації господарського життя. Тому виникнення та розвиток транснаціональних корпорацій є наслідком транснаціоналізації і глобалізації бізнесу.

На думку Рогач О. «транснаціоналізація є послідовним процесом посилення світової інтеграції як результату глобальних операцій ТНК в межах якого більша частина експорту, імпорту, виробництва, споживання, і доходу країни майже повністю залежить від міжнародних центрів за межами країни» [39,40].

У визначенні Мовсеяна А. та Огнівцева С. «транснаціоналізація є процесом перенесення частини відтворювальних процесів з однієї країни в іншу за допомогою прямих іноземних інвестицій, до яких, на відміну від портфельних, відносяться інвестиції, винесені за кордон з метою організації філій або встановлення контролю над іноземними компаніями, які стають незалежними. Ці інвестиції здійснюються в основному ТНК, які є основою транснаціоналізації» [17].

Неможливість країн, які володіють значними запасами факторів виробництва, ефективно їх використовувати через дефіцит капіталу, обумовлює можливість його переливу з країн з його надлишком за допомогою прямих іноземних інвестицій. Цей процес є передумовою транснаціоналізації виробництва, яка стимулює потребу зменшення ризиків, бажання наблизити виробництво до перспективних ринків збуту, раціоналізувати оподаткування і митні платежі. Транснаціоналізація досить суттєво підсилює взаємозалежність країн в глобалізаційній економіці через вплив на виробництво товарів і послуг, інвестицій, технологій, використання робочої сили, та їх розповсюдження між країнами [39].

Процеси транснаціоналізації характеризуються такими сучасними тенденціями:

- зростання кількості транснаціональних корпорацій за рахунок розширення корпоративної мережі філій у нових країнах базування, що є результатом формування світового ринку та інтернаціоналізації світової економічної системи;

- позитивні наслідки концентрації капіталу для ТНК, що забезпечує можливість швидкого впровадження продуктових та технологічних інновацій, і зменшення виробничих витрат;

- зниження рівня залежності компаній, які є засновниками від країн базування, що дає можливість ТНК забезпечити розвиток світового фондового ринку і можливість створення стратегічних альянсів.

На сьогоднішній день науковці не дійшли до однозначного визначення «транснаціональна корпорація». Раніше вважалось, що корпорація є великою компанією, або групою компаній, які діють разом як єдина організація. В економіці поняття «корпорація» почали досліджувати в середині XIX ст, після Другої світової війни поняття набуло сучасного визначення та стало синонімом «великого підприємства». Професор Мочерний С. у «Економічному словнику-довіднику» використовують визначення для поняття «корпорація як акціонерна компанія, в якій на основі концентрації заощаджень і капіталів найманих

працівників здійснюється колективне привласнення результатів виробничої діяльності в залежності від величини акцій, отриманих на внесені кошти» [39,41].

В своїх дослідженнях Голіков В. зазначав, що «корпорація є своєрідною формою публічної влади, яка виникає для захисту господарських, соціальних, політичних, ідеологічних інтересів та характеризується ознаками солідарності та співробітництва. Вони виникли для протистояння тиску та бюрократії на основі спільного володіння капіталом, який забезпечує збільшення прибутку, доданої вартості, а в процесі розвитку характеризується глобалізацією» [41].

Підсумовуючи, можна сказати, що корпорація є товариством або об'єднанням господарюючих суб'єктів в межах однієї юридичної особи, яке спрямоване на реалізацію конкретних спільних завдань. У Господарському кодексі України зазначено визначення «корпорації як договірного об'єднання, створеного на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємства, що об'єднались та делегували окремі повноваження централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорацією» [54]. Науковці цей термін частіше використовують стосовно найбільших та найвпливовіших компаній, які займають найвищі позиції у відповідних рейтингах (Forbs, Fortune Global), та діють переважно у формі акціонерного товариства.

В широкому сенсі ТНК можуть здійснювати господарську діяльність у декількох країнах, а у вузькому – здійснювати пряме іноземне інвестування, контролювати або управляти філіями за межами своєї країни.

Транснаціональні корпорації найшвидше корегують свою діяльність відповідно до викликів глобальної та світової економіки, завдяки чому вони можуть отримувати прибуток у різних країнах світу. ТНК підтримують та розвивають свій потенціал, що дозволяє утримувати високий рівень конкурентоспроможності у порівнянні з іншими підприємствами, які функціонують в межах своїх країн.

Значна кількість транснаціональних компаній походять з високорозвинених країн. Наприклад, у 1970 р. компанії з 14 високоекономічно

розвинутих країн заснували 7000 багатонаціональних та транснаціональних корпорацій. Кількість корпорацій у 1995 році зросла до 38000, а кількість філій становила 250000 по всьому світі. Більша половина корпорацій-засновників була з п'яти найбільш економічно розвинених країн: США, Японія, Німеччина, Великобританія і Франція, які займали 30-40% загального товарообігу світової торгівлі.

На сьогоднішній день у світі нараховується понад 67 тис. транснаціональних корпорацій, які контролюють майже 860 тис. філій майже у всіх країнах світу, в яких 75 млн. осіб працівників. Сучасні транснаціональні корпорації контролюють більше половини світового промислового виробництва, 70% міжнародної торгівлі, більше 90% прямих іноземних інвестицій, майже 80% патентів та ліцензій на нове обладнання, техніку, технології тощо. ТНК Німеччини, Великобританії, США, Японії, Китаю, Нідерландів та Франції є найбільшими по обсягам активів, вони володіють сучасними технологіями і контролюють значну частину світових ресурсів сировини та залучають найбільш кваліфікованих працівників.

За матеріалами звітів ООН та інших установ, які займаються дослідженням діяльності найбільших світових компаній, надається інформація стосовно вартості активів деяких транснаціональних корпорацій, яка значно перевищує вартість валового внутрішнього продукту країн із середнім рівнем розвитку. Ринкова капіталізація деяких транснаціональних корпорацій (Berkshire Hathaway, Exxon Mobil, Google, Microsoft, Petro China) дорівнює приблизно 350 млрд. дол. США, та компанія Apple – майже вдвічі більше 724,7 млрд. дол., щорічні обсяги продажів складають до 2000 млрд. дол. США.

ТНК займають особливе місце серед учасників міжнародних відносин, вони є найбільшими бенефіціарами, рушійною силою для зміни міжнародного середовища, трансформації позицій, зміни характеру взаємовідносин.

Основними особливостями транснаціональних корпорацій є використання ресурсів, виробничого обладнання, найвигідніших умов виробництва для своїх

підрозділів, адаптування на різних ринках збуту на світовому ринку. Також особливостями ТНК є:

- складається з материнської компанії та дочірніх компаній і філій, які взаємопов'язані технологічно, оперативно, капітально і працюють в різних країнах;
- працюють в правових, політичних та валютних системах різних країн;
- створення мережі економічних зв'язків на міжнародному рівні в залежності від стратегії та організаційної структури корпорації;
- централізоване управління та контроль окремих підрозділів у більшій чи меншій мірі.

ТНК ведуть свою діяльність у глобальному масштабі, найчастіше в сучасних умовах це компанії, чий фінансовий капітал зосереджений у трьох найбільш розвинених регіонах світу: Північній Америці (США), Європі (країни Європейського Союзу) та у Південно-Східній Азії (Японія, Китай, Індія).

Як правило, ТНК виходять на ринку, які є безпечними тобто суспільно-політично стабільні та законодавство яких дозволяє діяльність транснаціональних корпорацій. У промислово розвинених країнах транснаціональні корпорації вкладають свої ресурси в основному у сферу послуг, менш всього у обробну промисловість. В країнах, які слаборозвинені, ТНК цікавиться добувною, харчовою, металопереробною, тютюновою та хімічною промисловістю.

У останні десятиліття в діловій активності ТНК вілбулися суттєві зміни: з початку свого розвитку вони були представлені одногалузевими структурами, а зараз транснаціональні корпорації здійснюють свою діяльність у багатьох галузях економіки. Перехід до багатогалузевої структури посилює економічні позиції ТНК; започатковуючи багатогалузеву справу у своїй країні, у майбутньому вони використовують свій досвід для впровадження у різних галузях зарубіжних країн, що дозволяє їм досить успішно конкурувати з іншими фірмами на територіях приймаючих країн.

До найважливіших функцій, які виконують ТНК у світовій економіці слід віднести: стимулювання зростання економічної ефективності, підвищення конкурентоспроможності економіки, стимулювання реструктуризації шляхом злиття та поглинання, активізація місцевих ресурсів та конкуренції на ринку, передачу нових методів та моделей роботи, технологій та знань, створення нових робочих місць, вирівнювання рівня розвитку регіонів та країн, інтеграція діяльності підприємств, а також вплив на процеси, що відбуваються у світовій економіці.

Пріоритетною метою діяльності транснаціональних корпорацій є економічна ефективність, яка забезпечує максимізація прибутку як в короткостроковому, так і в довгостроковому періоді, а також пошук нових шляхів розширення виробництва та інновацій. ТНК можуть продавати свої товари у всьому світі завдяки міжнародній мережі продажів та факторів виробництва, що дозволяє отримати конкурентні переваги завдяки ефекту масштабу. Уміле використання транснаціональними корпораціями існуючих у світі різноманітних умов – економічних, природно-географічних, інституціонально-політичних і соціально-культурних сприяє тому, що вони можуть досягти високого рівня економічної ефективності завдяки зниженню витрат виробництва та економії витрат, зростання доданої вартості та одержуваних доходів, використання інновацій, нових методів організації та управління, поліпшенню координації, прискоренню потоку інформації усередині корпорації, використанню новітніх технологій в ІТ-сфері.

ТНК здійснюють свою діяльність на основі прямого іноземного інвестування. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ), на відміну від портфельних інвестицій, мають довгостроковий характер і здійснюються з метою прямого впливу на діяльність підприємства, яке є об'єктом інвестицій. Мова йде про управління і контроль компанією, в яку вкладаються інвестиції з метою отримання прибутку у майбутньому. Прямі іноземні інвестиції реалізуються в основному кількома шляхами:

- заснування, будівництва та оснащення новоствореного підприємства за кордоном у якості філії або дочірньої компанії материнській компанії (інвестиції типу greenfield);

- купівля повної або переважної часті в капіталі іншої компанії чи злиття (міжнародні або транснаціональні поглинання або злиття);

- створення спільних підприємств міжнародного характеру.

Названі вище способи реалізації ПП у приймаючі країни можуть фінансуватися власним капіталом інвестора, з доходів, отриманих через дочірню компанію та внутрішні корпоративні кредити. Необхідно зазначити, що в рамках прямого іноземного інвестування має місце не тільки рух капіталу у грошовій формі, але і у вигляді технологій, ноу-хау.

Висока концентрація капіталу в умовах глобалізаційної економіки приводить до значного укрупнення транснаціональних корпорацій шляхом міжнародних поглинань та злиттів. Швидкому розвитку транснаціональних корпорацій сприяє і той факт, що більшість сучасних компаній організована у формі акціонерних товариств, що значно полегшує оформлення структурних перетворень та перехід прав власності.

Основні чинники зарубіжної експансії транснаціональних корпорацій можна класифікувати за чотирма групами (рис. 1.1).

Про підвищення ролі та значення ТНК в сучасному світі свідчить зростаюча кількість цих суб'єктів в останні роки, їх територіально-географічна експансія, різноманітність форм діяльності та видів продукції, фінансовий потенціал, найвищий у світі рівень витрат на дослідження та розвиток, участь у торгівлі технологіями, високий рівень впровадження інновацій, домінуюча участь у використанні інтелектуального капіталу та досягнень інформаційної революції.

Значний економічний потенціал транснаціональних корпорацій, їх масштаб та відносна свобода ведення бізнесу у міжнародному масштабі сприяють тому, що ці суб'єкти можуть суттєво впливати на внутрішню та

зовнішню політику і міжнародні відносини окремих країн, також у позаекономічному вимірі.

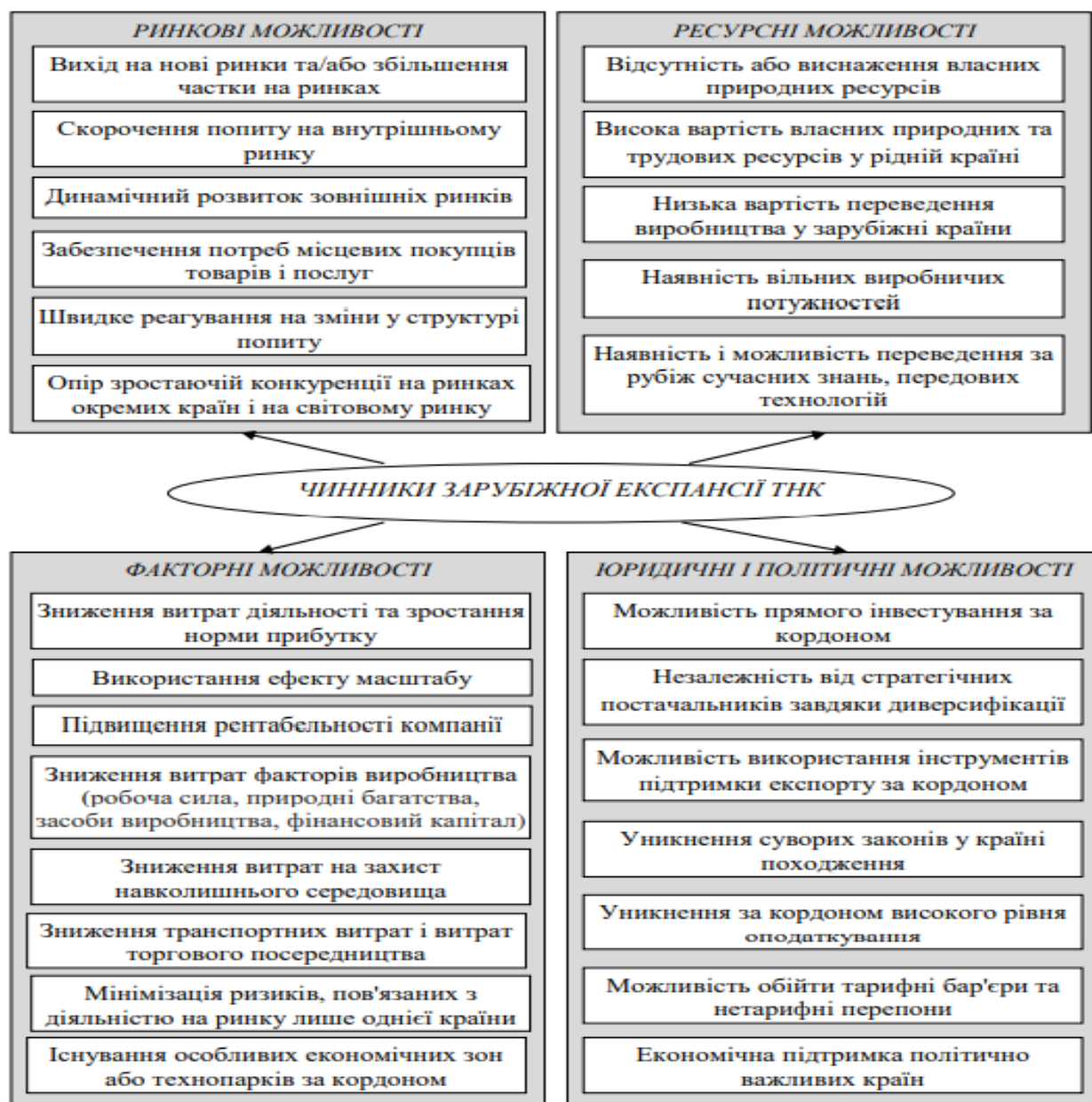

Рис. 1.1. Чинники зарубіжної експансії транснаціональних корпорацій

Транснаціональні корпорації є активними суб'єктами міжнародного середовища, вони впливають на форму та хід всіх процесів, які відбуваються в ньому, при цьому вони керуються вимогами ефективності власних починань та побажань одержати максимальний прибуток. Зростання ролі транснаціональних корпорацій як суб'єктів міжнародних відносин особливо посилились на початку 90-х років ХХ ст., що було зумовлено прогресивними процесами глобалізації,

досить сприятливим політичним кліматом, знаттям обмежень в міжнародній економічній діяльності, зростанням економічної інтеграції держав, міжнародними нормативними актами, в яких закріплено вільне переміщення фінансового капіталу, людського та фізичного (виробничого), прогресивними процесами лібералізації ринку, а також розвитком кібер-середовища.

Суб'єкти, які здійснюють діяльність у межах ширших, ніж одна країна (50-ті роки ХХс.) спочатку використовували термін «міжнародне підприємство», яке потім у наступному десятилітті замінили на «багатонаціональне підприємство». Термін «транснаціональна корпорація» вперше було використано американськими економістом Карчером Е. у 1964 році. І вже із середини 70-х років цей термін почали активно використовувати та вважали, що назва «транснаціональний» краще відображає чим «багатонаціональний» специфіку суб'єкта, що отримало підтвердження у нових назвах: Комісія з питань транснаціональних корпорацій, Центр з питань транснаціональних корпорацій. З того часу цей термін став загально відомим часто використовуваним.

Транснаціональна корпорація є корпорацією, яка діє у багатьох країнах. За визначенням UNCTAD, транснаціональною корпорацією є корпорація, яка складається з материнської компанії та філій. Також у «Економічному словнику» під ред. Завадського Й. було дано більш ширше визначення, що транснаціональна корпорація є багатонаціональною компанією, яка має виходи на міжнародні ринки та виробничу базу за кордоном в іншій державі. Вона в своїй діяльності впроваджує всі форми міжнародного бізнесу, знаходиться у різних країнах, але очолюється та є власністю громадян однієї країни.

Науково-практичний інтерес до діяльності великих підприємств, які діють в міжнародних масштабах у 70-ті роки. Дослідження з цього приводу інтенсивно проводились Організацією Об'єднаних Націй з огляду на майбутні перспективи. У своїх документах ООН зазначила, що багатофункціональні корпорації є підприємствами, які мають контроль на виробництвом (заводи, шахти, офіси продажу тощо) у двох чи більше країнах. Пізніше цей термін більш розширили, відповідно до чого багатонаціональні корпорації є компаніями, які контролюють

або є власниками над фірмами по обслуговуванню чи виробничими фірмами, які знаходяться за межами країни походження. Ці фірми класифікуються як приватні компанії, змішані або із державними капіталом.

Також питаннями діяльності великих корпорацій та їх впливом на функціонування світової економіки цікавилась Організація Економічного Співробітництва і Розвитку як структура, яка об'єднує розвинені країни світу, яка у своїх документах зазначила, що багатонаціональні підприємства є компанії чи інші підрозділи приватної, державної чи змішаної форми власності, які розташовані у різних країнах світу та пов'язані між собою з метою впливу на діяльність інших країн, а саме розподілу ресурсів та знань.

Підсумовуючи, можна зазначити, що в той час під визначенням транснаціональних корпорацій зазначалось право власності та його вплив на діяльність корпорацій., тому основними ознаками ТНК були: міжнародна сфера діяльності та право власності, під яким розуміли контроль майна, а саме матеріальних цінностей. У подальшому додали і їх участь у припливі прямих іноземних інвестицій, а потім також додали ще принципи організації міжнародної виробничо-торговельної діяльності та методи управління, як основний аспект досягнення успіху компанії. Дійшли до висновку, що міжнародна діяльність корпорації є одним із напрямків стратегії розвитку.

Діккен П. визначав координацію виробничо-торговельної діяльності у різних підрозділах в різних країнах з одного центру, який приймає стратегічні рішення, ключовим аспектом функціонування ТНК, при цьому зазначає, що не право власності на власні ресурси, а саме здатність до організації, координації та інтеграції діяльності у різних підрозділах задля реалізації прийнятої стратегії є самим визначальним аспектом сучасних ТНК. Цей підхід до діяльності транснаціональних корпорацій пов'язаний зі здатністю компанії створювати та управляти транснаціональними мережами, які об'єднують велику кількість різних господарюючих суб'єктів (іноземні дочірні компанії, спільні підприємства тощо) [3,16].

Ругман А. підкреслював тільки інтернаціоналізацію діяльності, зазначаючи, що багатонаціональні корпорації це компанії, що ведуть виробничу / торговельну діяльність у двох чи більше країнах [39]. Брус М. та Овенс Д. вважали, що транснаціональна корпорація є будь-яка компанія, що може здійснювати виробничу та обслуговуючу діяльність, не менш ніж у двох країнах [26]. Шин Х. Зазначав аспект власності, та стверджував, що транснаціональна корпорація це будь-яке підприємство, яке є власником, та контролює філій та відділи у різних країнах [39]. Рубнер А. з точки зору економіки зазначав, що корпорація як міжнародна організація, орієнтована на прибуток при централізованому контролі над національними і іноземними філіями, які входять до їх складу [41].

У словнику-довіднику «Міжнародні економічні терміни» Голіков Л. та Черномаз П. під «транснаціональною корпорацією» зазначили певну форму міжнародного співробітництва, головна компанія якої належить капіталу однієї країни, а її філії знаходяться в інших країнах світу [54]. Український економіст-міжнародник Філіпенко А. вважає, що транснаціональна корпорація є фірмою, що володіє виробничими, торговельними і іншими активами у декількох країнах, які забезпечують їй прибуток [17,41]. А Рокоча В. дав визначення транснаціональній корпорації, як міжнародній фірмі, яка має свої господарські підрозділи у двох чи більше країнах, управління якими вона здійснює з одного чи декількох центрів [41], У всіх розглянутих визначеннях транснаціональних корпорацій, домінуючою рисою є іноземне управління філіями (управління іноземним менеджментом).

На сьогоднішній день частіше для визначення транснаціональної корпорації застосовують підхід, який запропонувала Конференція ООП з Торгівлі та Розвитку (2004 р.), який включає три аспекти діяльності корпорації: організаційний; фінансовий; юридичний. Отже, ТНК – це компанія (акціонерне товариство / інша організаційна структура, господарюючий суб'єкт), яка складається із підприємства-засновника, який контролює не менше 10 відсотків акцій чи інших інтересів підприємств, які розташовані за межами країни

походження, і афілійовані з ним іноземні компанії у вигляді філій, дочірніх компаній, спільних підприємств; здійснює управління в корпорації менеджери на основі спільної організаційної стратегії [39].

Материнська компанія контролює роботу своїх філій відповідно до прав власності, а саме частка участі материнської компанії в капіталі дочірніх підприємств або право голосу на загальних зборах визначають межі контролю. Розрізняють три основні форми присутності ТНК у приймаючій країні:

- дочірні підприємства з мажоритарною участю материнської компанії (інвестора, який є резидентом іншої країни) - більше 50% акцій та вирішальний голос в управлінні філією;
- афілійовані компанії і спільні підприємства, у яких частка материнської компанії у капіталі дочірніх філій складає 10-50%;
- дочірні компанії із незначною часткою участі іноземного інвестора (менше 10%).

Ця класифікація дозволяє практично здійснювати дослідження та порівняльний аналіз діяльності ТНК.

Основною формою безпосередньої присутності компаній-інвесторів за межами країни є філії з мажоритарною часткою капіталу(більш 50%), що дозволяє здійснювати контроль організації, адміністрування та управління.

Виокремлюють чотири основні організаційні форми транснаціональних корпорацій:

- філії, які є самостійно діючими підприємствами, які мають статус юридичної особи в державі, у якій ведеться діяльність, тому розглядається як компанія приймаючої країни, яка контролюється материнською компанією, яка розміщена за межами країни. Контроль може бути повним, коли частка компанії-засновника складає не менше 95 відсотків акцій чи частковим, коли участь у акціях складає менше, ніж 50%. Філії мають свої власні центри та органи управління, тому рішення можуть прийматися самостійно у межах своїх повноважень, які їм надали. Дочірні компанії і філії мають право створювати представництва своїх компаній у інших країнах та мати контрольні пакети їх

акцій. Філії можуть здійснювати виробничу, комерційну, сервісну та фінансову діяльність, так як їх сфера діяльності не обмежена;

- філії-підприємства, що не мають статусу юридичної особи та регулюються законодавством країни походження компанії-засновника, в результаті чого, вони не мають права самостійно приймати рішення щодо своєї діяльності;

- холдинги -різноманітні, юридично самостійні компанії, які пов'язані між собою, як правило, таким чином, коли одне підприємство являється основним та підпорядковує інші. Це досягається за допомогою контролю власності пакету акцій, який дозволяє досягти вирішального голосу на загальних зборах акціонерів. Управління таким холдингом стосується фінансового, організаційного, маркетингового контролю, а не тільки інвестиційної діяльності.

В сучасних умовах, ТНК вважаються найсильнішими суб'єктами світової економіки, які приймають участь у процесах глобалізації і створюють їх умови. Вони управляють та контролюють сферу виробництва та розподілу філій та підрозділів, які розташовані у різних країнах світу. Основні особливості транснаціональних корпорацій представлені на рис. 1.2.

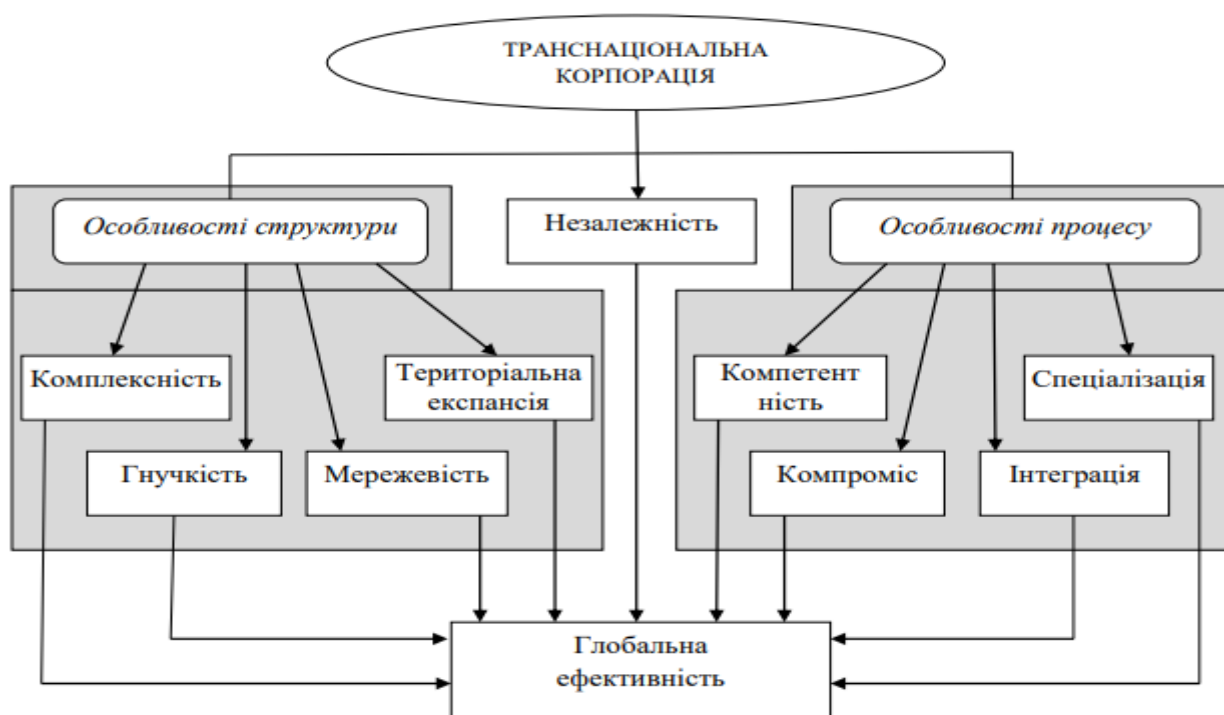

Рис. 1.2. Особливості транснаціональних корпорацій

Комплексність – це така особливість корпорацій, яка має велике значення в умовах світової економіки та стосується таких чинників: власність, технології, організаційна та просторова структура виробництва, правила конкуренції, система управління, стратегії розвитку тощо.

Територіальна особливість тісно пов'язана з комплексністю та полягає у зниженні сприйняття головної перешкоди ведення бізнесу у міжнародній перспективі – відстані як географічного фактору. Компанії з метою забезпечення конкурентоспроможності проводять пошук сприятливих місць розташування за допомогою прогресу у телеінформаційній та комунікаційні сферах, у міжнародному транспортуванні здійснюють інвестування у економіки багатьох країн світу.

Мережевість є теж важливою рисою ТНК, яка впливає на всі функції у глобальній системі вартості та спрямована на відхід від ієрархічних та бюрократичних структур на її користі з метою забезпечення більш ефективного інформаційного потоку.

Компроміс проявляється у вмінні корпорації використовувати свої переваги підвищувати власну ефективність. Корпорації здійснюючи свою діяльність у різних країнах світу здійснюють порівняння економічних переваг: валютні курси; процентні ставки; податкові пільги; ціни; вартість робочої сили тощо. Також порівнюють нормативно-правові умови (адміністративні, законодавчі), технологічні, територіальні, культурні, соціологічні чинники.

Інтеграція теж має значення, вона дозволяє об'єднати основні складові бізнесу: засоби, персонал, технології, продукти і інформація.

Глобальна ефективність – це особливість, яка об'єднує всі характеристики корпорацій, при цьому першочергово вирішується завдання ефективності корпорації в цілому, а потім досягнення ефективності кожної господарюючої одиниці компанії. Основні джерела глобальної ефективності ТНК представлені на рисунку 1.3.

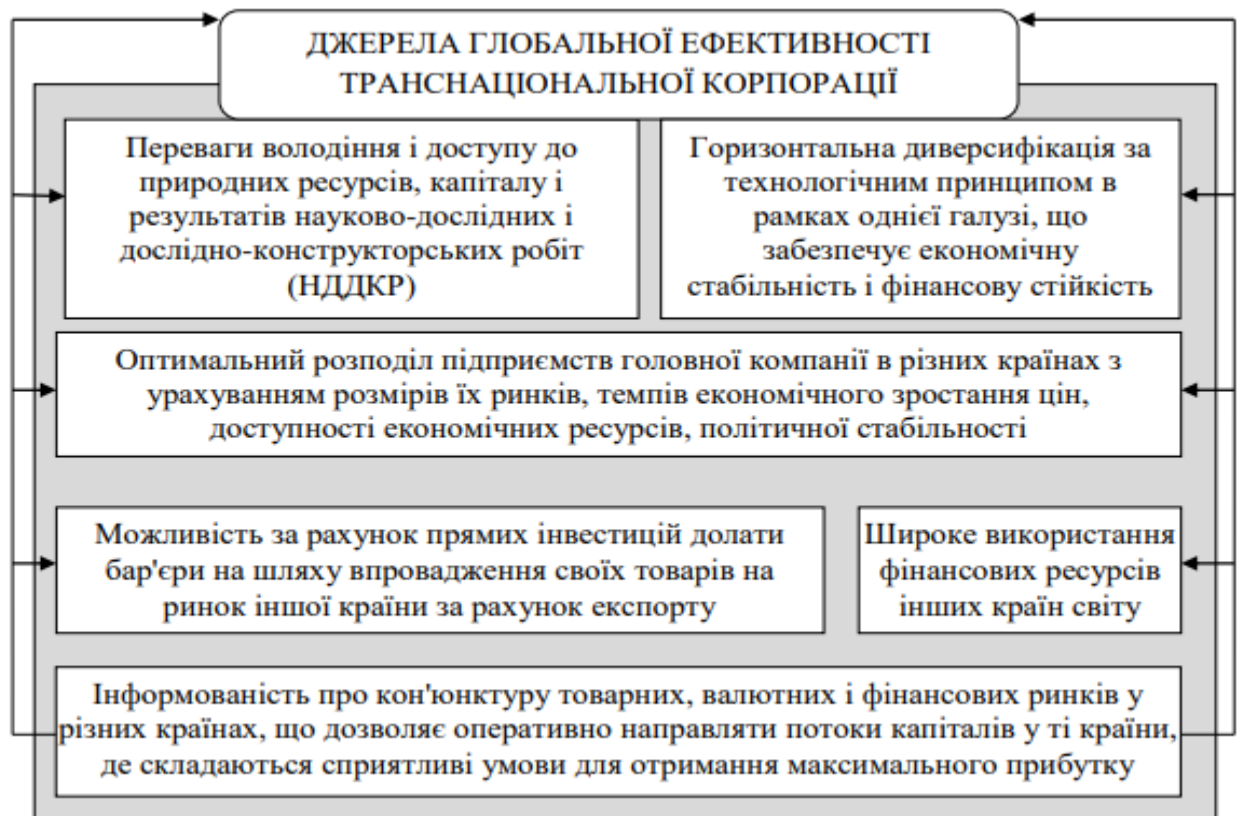

Рис. 1.3. Джерела глобальної ефективності транснаціональної корпорації

Підсумовуючи вищенаведене, можемо зазначити, що транснаціональні корпорації є суб'єктами економіки, які мають частку власності та розміщені більш ніж у одній країні, вони координують виробничо-торговельну діяльність з одного центру, який може приймати стратегічні рішення. Компанія вважається транснаціональною за умови здійснення нею прямих іноземних інвестицій, активного управління діяльністю на закордонних ринках та визнанням зарубіжних операцій, які є основною складовою діяльності корпорації.

Особливістю ТНК є те, що вони можуть приймати стратегічні рішення не завжди враховуючи інтереси країни, на території якої вони здійснюють інвестування, що дозволяє розпоряджатися своїм фінансовим капіталом та техніко-організаційними ресурсами, та не захищає від інвестиційних ризиків, які пов'язані із господарсько-політичними факторами.

1.2. Сучасні концепції формування та функціонування транснаціональних корпорацій

Внаслідок глобалізації процеси транснаціоналізації значно прискорились, тому вони стали предметом дослідження багатьох вчених, а саме відобразились у теоріях прямих іноземних інвестицій, міжнародної торгівлі, міжнародного менеджменту.

Даннінг Дж. наголошував у своїх працях на узгодженні всіх трьох основних категорій, які дозволяють отримати конкурентні переваги: перевага власності, місце розміщення – локація та інтернаціоналізація), які представлені на рис. 1.4.

Перевага власності ґрунтується на повному володінні ресурсами, технологіями, досвідом та брендом тощо.

Переваги інтернаціоналізації можуть досягатися завдяки уникненню ризиків на ринку, при цьому надаючи багатьом операціям організованого та узгодженого характеру.

Вигоди від участі у міжнародному виробництві багатосторонні, досягнення яких притаманне тільки суб'єктам із стійкою ринковою позицією, які володіють достатніми ресурсами, капіталом, новітніми технологіями чи торговою маркою.

За визначенням ООН міжнародним виробництвом є виробництво закордонних філій ТНК, виробництво інших компаній, які пов'язані з транснаціональними корпораціями інвестиційними / прями іноземні інвестиції або позаінвестиційними відносинами / договорами. Тому, в сучасній світовій економіці основним показником транснаціоналізації діяльності компанії є вихід із своїми ресурсами (капіталом, продукцією) за межі своєї країни, та здійснення контролю за діяльністю за кордоном, що дає змогу зробити висновок, що різні позаінвестиційні форми взаємодії суб'єктів економіки також можуть створювати міжнародне співробітництво.

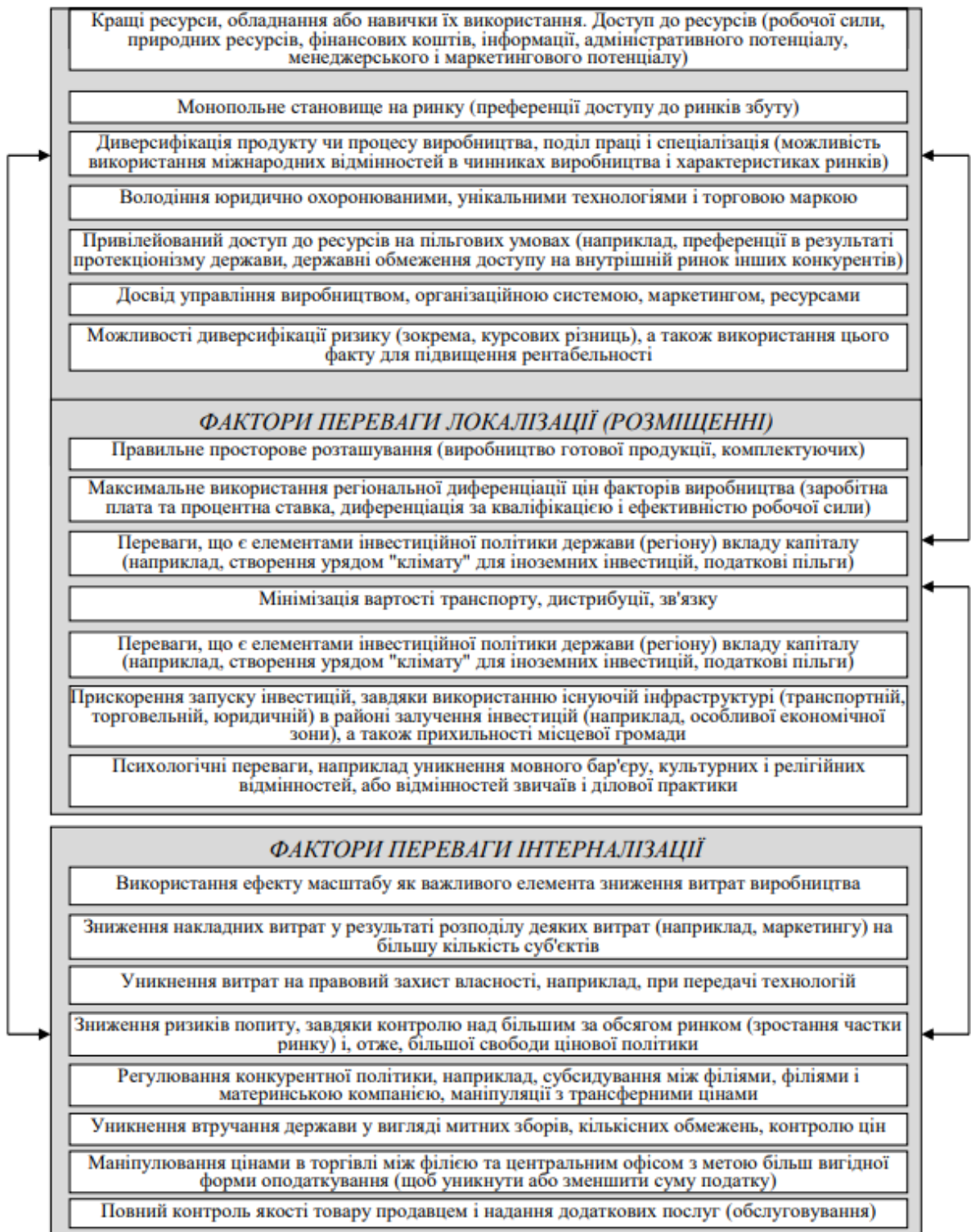

Рис. 1.4. Узгодженість основних факторів інтернаціоналізації

Також Даннінг Дж. зазначав, що важливим чинником є специфічна структура ресурсів компанії, яка дає перевагу над конкурентами внаслідок її унікальності. Тому наявність ресурсів (матеріальних та нематеріальних) не є достатнім елементом. В останній час в сучасній економіці великого значення

набувають знання, які дозволяють визначити способи перетворення наявних ресурсів у товар, елемент який дозволяє кількісним активам компанії набути якісної ринкової вартості.

Транснаціональні корпорації у теперішніх умовах є володарями найбільших інтелектуальних ресурсів: наукових, інженерно-технічних, маркетингових, управлінських сфер діяльності, можливості оновлення продукції, розширення методів дистрибуції. Маркусен Дж. доповнив, що міжнародні корпорації використовують досить інтенсивно свій інтелектуальний потенціал трудових ресурсів своїх компаній, креслення, патенти, технологічні процеси, торгові марки, фабричні знаки, репутацію та інші види.

Перевагою знань у порівнянні із капіталом є те, особливостями є: знання досить просто транспортувати у закордонні філії; для активів, які засновані на знаннях, характерно висока питома вага висококваліфікованої праці на виробництві; при досить великих фінансових витратах на початку створення технічних проектів, формул, репутації, у подальшому досить легко направляють у закордонні філії і компанії без зниження вартості чи продуктивності цих активів, які так і продовжує використовувати материнська компанія.

Метьюз Дж. у своїй теорії визначає, що успіх цих компаній залежить від трьох факторів. Перший фактор стосується того, що інтернаціоналізація дозволяє отримувати переваги від присутності на глобальних ринках, закріплюють свою присутність на ринках. Другий фактор дозволяє компаніям вдосконалювати інноваційні бізнес-моделі, тому компанії швидко реагують на виклики конкурентів. Третій фактор компаній проявляється в тому, що вони стрімко впроваджують найновіші напрями та хвилі інноваційності і це проявляється на стратегічному рівні. Вони дозволяють змінювати ресурсну основу компаній, відкривати нові можливості більш ефективного використання активів.

Також компанії залежно від типу власності (державна або приватна) та міжнародної диверсифікації (широка або вузька) поділяються на чотири групи:

- претенденти на світове лідерство;
- транснаціональні агенти;

- нішеві гравці;
- спеціалізовані компанії.

Претендентами на світове лідерство вважаються міжнародні приватні компанії із широко розвинутою товарною і географічною диверсифікацією, як приклад, китайська компанія «Haier», яка входить до списку лідерів світової галузі побутової техніки, бразильська компанія «Embracer». Транснаціональними агентами вважаються державні компанії, які єдиним варіантом інтернаціоналізації вважають злиття і залучення міжнародних інвестицій, як правило, це компанії акціонерної форми власності, хоча напрям їх дії визначається політикою держави. Більшість таких компаній є лідерами стратегічних державних галузей, і інтернаціоналізація дозволяє їм розширювати своїх дій на міжнародних ринках, стимулювати економічний розвиток у державах базування. Нішеві гравці – це такі міжнародні приватні компанії, які займаються вузькоспеціалізованими нішами на світових ринках, вони є невеликими за розміром, але мають дуже значні перспективи щодо зростання, прикладами є «ZTE» китайська телекомунікаційна компанія та турецька «Arcelik».

Вітчизняні науковці Рокоча В. та Плотніков О. у своїх працях вважали причиною активності діяльності транснаціональних корпорацій та поширенням прямих інвестицій їх прагнення зменшити розміри відрахувань податків. Відповідно до їх «моделі податкових переваг», транснаціональні корпорації при використанні прямих закордонних інвестицій знижують рівень оподаткування наступними способами: створення виробничих філій у державах з досить низькими податковими ставками; використовують механізм трансфертного ціноутворення, який дозволяє реєструвати свої прибутки у державах з низькими податками. З метою зменшення податку на корпоративний прибуток філії транснаціональних корпорацій в країнах із високими ставками оподаткування може завищити ціну на свою продукцію чи послуги, які вона імпортує із філій інших країн, у яких низький рівень оподаткування. Якщо ж філія транснаціональної корпорації у країні з високими ставками оподаткування експортує продукцію (товари, послуги), то у нього є можливість здійснити цю

операцію через філії, які розташовані у країнах з низькими ставками оподаткування. У цьому випадку експорту ціна занижується. Такий спосіб і при імпорті, і при експорті з філій транснаціональних корпорацій, які розташовані у країнах з високими ставками оподаткування, зменшує свій прибуток та у подальшому свої податкові відрахування, філії у країнах з низькими ставками податків підвищують свої прибутки, тому по загальним результатам податки на прибуток транснаціональних корпорацій суттєво зменшується.

За весь період процесів інтернаціоналізації виробництва, створення та розвитку на світових ринках транснаціональних корпорацій науковцями було розроблено багато теоретичних концепцій, в яких досліджувались та пояснювались всі процеси. На сьогоднішній день основоположною є теорія міжнародного виробництва та обміну, яка максимально можливо дає пояснення таких причин: теорія міжнародного виробництва в собі поєднує мікро- і макроекономічні чинники; використовує досягнення теорій економіки, використовуючи теорії міжнародної торгівлі та міжнародного виробництва; гнучкість та здатність адаптуватись до мінливих умов, доповнювати та змінювати виробництво, що є дуже важливим в наш час динамічних змін; визначення ролі та впливу транснаціональних корпорацій на тенденції у світовій економіці.

1.3. Етапи розвитку та особливості функціонування транснаціональних корпорацій

Транснаціональну діяльність, яка виникає в результаті глобалізації економічних процесів, слід розглядати як найбільш зрілий етап інтернаціоналізації: корпорації, виробляючи та продаючи свою продукцію в багатьох країнах, інтернаціоналізують фактори виробництва та методи управлінської діяльності. А процес зарубіжної експансії ТНК являється повторенням фаз розвитку, які материнські фірми пройшли раніше на внутрішньому ринку. Каталізатором глобальних трансформацій є активність

транснаціонального капіталу на глобальних фінансових ринках, тому еволюцію розвитку ТНК доцільно розглядати в контексті процесів транснаціоналізації, глобалізації та фінансової інтеграції.

У наведеному контексті, очевидно, що переваги корпорації, пов'язані з транснаціоналізацією, є одночасно і причинами активного еволюційного формування ТНК (рис. 1.5.).

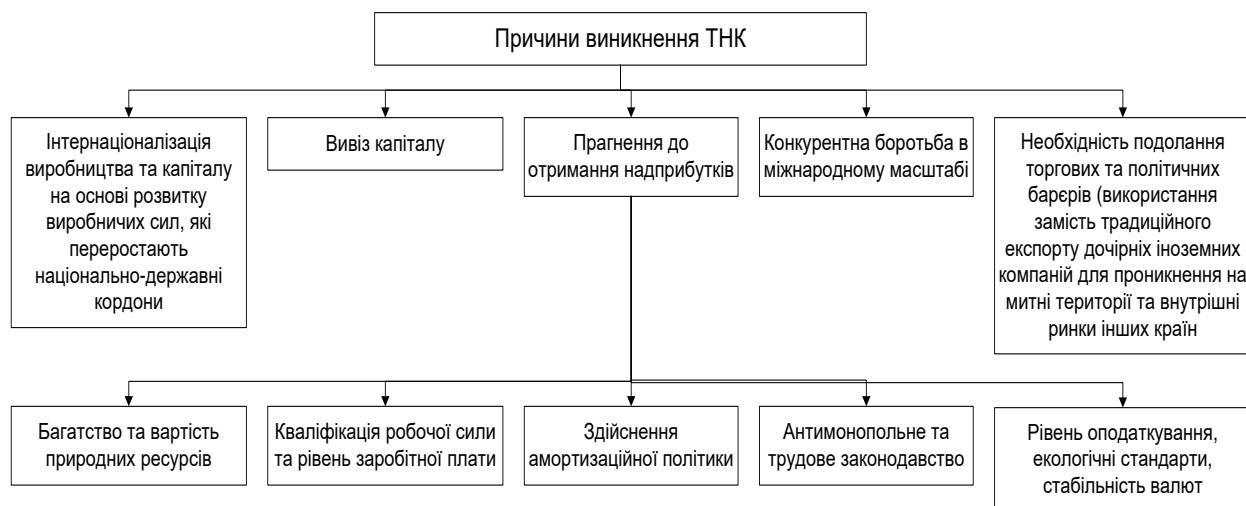

Рис. 1.5. Причини створення та розвитку ТНК

Дослідження індексів світової транснаціоналізації, фінансової інтеграції та глобалізації дозволяє сучасним дослідникам в області діяльності ТНК виявити їх динаміку, визначити перспективні орієнтири в русі транснаціонального капіталу світових корпорацій і поглиблення фінансової взаємодії останніх зі світовою економічною спільнотою. Отримані дані дають можливість встановити збіг за часовими періодами етапів розвитку ТНК з етапами розвитку світової валютної системи, що надалі дозволяє визначити сутнісні характеристики ТНК (табл. 1.1).

Рівень транснаціоналізації, характерний для перших трьох етапів розвитку ТНК, визначається об'єктивними умовами - альтернативним використанням відходів, виробничих потужностей, торгово-комерційних мереж і тісно пов'язаний з фінансовими можливостями традиційного виробництва. Підтвердженням цьому є поведінка кривої індексу світової транснаціоналізації, яка доводить сутнісні видозміни основовизначальних функцій капіталу - від

виключно ресурсозабезпечуючих до повноцінної основи подальшого функціонування ТНК [54].

Таблиця 1.1

Етапи розвитку ТНК

Період / часові рамки, роки	Етап еволюції ТНК	Етап розвитку світової валютної системи
Перший (1900 – 1928)	Формування	Паризька валютна система золотовалютного стандарту
Другий (1929 – 1945)	Становлення	Генуезька валютна система
Третій (1946 – 1972)	Розвиток	Бреттон-Вудська валютна система
Четвертий (1973 – 1985)	Процвітання	Ямайська валютна система (моновалютна – доларова)
П'ятий (1985 – 2000)	Глобалізація	Ямайська валютна система Європейська валютна система
Шостий (сучасний)	Метакорпоратизація	Ямайська валютна система (бівалютна – євро-доларова)
Сьомий	Мондіалізація	Валютний поліцентризм – формування нових регіональних валютних систем

Відмінність наступних етапів транснаціоналізації полягає в зменшенні ролі основного виробництва, тобто ключовим орієнтиром транснаціоналізації вже не є експансія у власних або пов'язаних галузях виробництва, відбувається повний відрив фінансових інтересів від інтересів виробництва. У міру розвитку, як ТНК, так і власне транснаціоналізації отримання прибутку досягається шляхом розширення можливостей міграції капіталів за межі області, регіону, національної економіки.

Таким чином, сукупність ТНК виступає як самостійна підсистема і найважливіший каталізатор процесів трансформації і глобалізації світової економіки. Разом з тим поетапний аналіз розвитку ТНК дозволяє зробити висновки, що транснаціональні корпорації не тільки прискорюють просування світової економіки до глобалізації та формують її характер у сучасних умовах, а й є об'єктивним породженням економічних процесів і одним з продуктів глобалізації та транснаціоналізації.

Етапи розвитку ТНК протікали одночасно з трансформацією їх поколінь, серед яких на сьогоднішній день, можна виділити шість найбільш значних і відомих (табл. 1.2) [17,39,41,54].

Таблиця 1.2

Етапи еволюції розвитку ТНК

Етап	Період часу	Суб'єкти транснаціоналізації, процес їх генерації	Специфіка функціонування
1	2	3	4
1 етап	Кінець XIX – початок XX століття	Об'єднання фірм різних країн (міжнародні картелі та трести). Транснаціоналізація діяльності промислових монополій та виникнення міжнародних корпорацій. Незначна кількість суб'єктів та їх зарубіжних підрозділів	Ціль - максимізація прибутку за допомогою експлуатації сировинної бази колоній. Механізм реалізації: інвестування галузей сировинних слаборозвинених країн, формування в них закупівельних підприємств та збутових підрозділів, розвиток світової торгівлі, створення світової капіталістичного господарства
2 етап	XX століття – період між двома світовими війнами	Розвиток міжнародних корпорацій у формі військово-промислових ТНК	Мета - аллокація ресурсів та підготовка до другої світової війни. Механізм реалізації: пріоритет виробничої діяльності, розвиток видобувної галузі промисловості; створення озброєння, боєприпасів, амуніції; нарощування військових державних витрат
3 етап	Середина XX ст. – 50-ті роки	Національні фірми, ведуть самостійну зовнішньоекономічну діяльність; розвиток міжнародних компаній інтегруючого типу - МНК. Генезис ТНК	Ціль - захоплення ринку, товарне виробництво, орієнтоване на масовий споживчий попит покупців з високим стандартом життя у підсистемі розвинених країн. Механізм реалізації: переважно виробнича діяльність головної компанії та її підрозділів; виробництво продукції з урахуванням особливостей місцевого попиту, переведення забруднюючих та трудомістких виробництв у країни, що розвиваються.
4 етап	XX ст. - 60-70-ті роки	Поява категорії ТНК – з 1960-х рр. Стрімке зростання кількості ТНК, їх підрозділів за кордоном. МНК.	Мета - максимізація прибутку, за допомогою орієнтації на зовнішньоекономічну експансію. Механізм реалізації: міжкраїнова кооперація виробництва на основі досягнень НТР та НДДКР; орієнтація менеджменту на інтереси країн-реципієнтів та відмова від стратегії «скидання брудних виробництв»; ухиляння від конкретної галузевої орієнтації, конвергенція капіталу промислового з торговим, фінансовим, наукою; створення товаропровідних мереж, нових форм маркетингу та менеджменту

1	2	3	4
6 етап	Кінець XX – початок XXI ст.	Глобальні корпорації: ТНК. МНК. Інтенсивне зростання кількості підрозділів у підсистемах країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою з	Ціль - «максимізація ринку», забезпечення фінансової стійкості. Механізм реалізації: функціонування у межах глобальної зовнішньоекономічної експансійної стратегії; просторова децентралізація функціонування ТНК на базі концентрації керування; конструювання глобальних виробничих та реалізаційних мереж; глобальна комбінація ресурсів та факторів виробництва; гібридні або комплексні форми ЗЕД; пристосування до триполюсної моделі світу

Еволюція поколінь викликала в свою чергу і еволюцію організаційних структур ТНК (табл. 1.3) [17].

Таблиця 1.3

Розвиток організаційних структур ТНК [39,41]

Типові глобальні організаційні структури ТНК				
Товарна	Регіональна	Функціональна	Змішана	Матрична
Передбачає відповідальність національних підрозділів ТНК за окремі групи товарів по всьому світі	Закріплює за регіональними підрозділами всі функції у межах регіону (кадри, виробництво, маркетинг, фінанси)	Орієнтація управління фірми на виконання базових функцій; кожний відділ відповідає за національне та за міжнародне виробництво	Поєднання елементів з різних підходів до організації структури корпорації	Об'єднує два підходи: регіональну та товарну структуру чи функціональну та товарну структуру; орієнтує керівників підрозділів на реалізацію глобально орієнтованих рішень

Внаслідок еволюції ТНК змінювалися не тільки їх покоління і форми, а й ціннісні орієнтири, ключові риси управління і в цілому стратегії. У таблиці 1.3 наведено зіставлення основних еволюційних етапів розвитку ТНК, характерних рис їх управління та ціннісних орієнтирів [39,41,54].

У останній час у світовій економіці спостерігається зростання ролі транснаціональних корпорацій, що є результатом посилення інтернаціоналізації діяльності корпорацій, зростання вартості власних активів.

ТНК суттєво впливають на структуру світової економіки, займаючи своє місце у цій структурі, головною метою яких є інтеграція економіки. Раніше країни були пов'язані міжнародним потоком товарів, тому рівень визначався аналізом міжнародної біржової торгівлі. В сучасних умовах відбувається розширення та поглиблення не тільки виробничо-торговельних зв'язків, науково-дослідних та культурно-соціальних відносин між підприємствами у різних країнах, які стимулюються та управляються через транснаціональні корпорації, котрі стали координаторами економічної, політичної та соціальної сфер. Транснаціональні корпорації є рушійною силою процесів глобалізації у світовій економіці, вплив яких проявляється у різних сферах, які представлені на рис. 1.6.

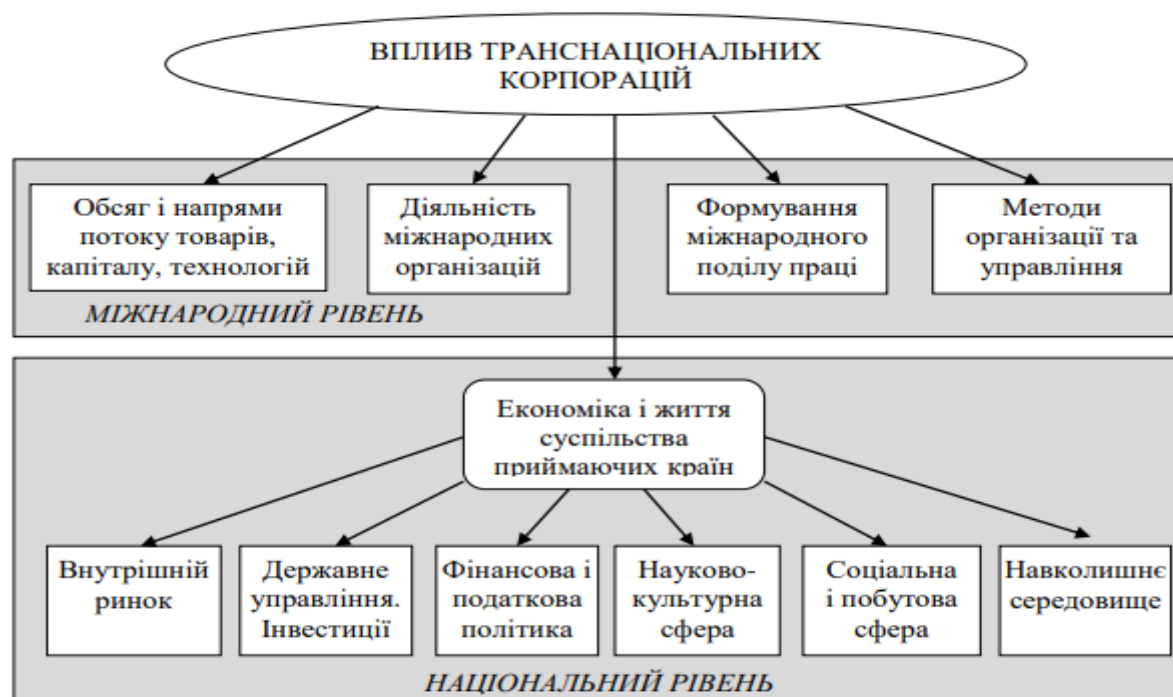

Рис. 1.6. Вплив транснаціональних корпорацій на національну та світову економіку приймаючих країн

Більшість іноземних інвестицій здійснюється найбільшими транснаціональними корпораціями, що дозволяє активізувати діяльність компаній для економіки окремих країн-реципієнтів, що дає нові можливості у світовому поділі виробництва для інтеграції, збільшує конкурентоспроможність компанії на міжнародному ринку.

Діяльність транснаціональних корпорацій не обмежується в сучасних умовах тільки економічною сферою, вони впливають на негосподарські сфери: соціальну, побутову, політичну, культурну та інші. Розглянемо функції транснаціональних корпорацій у світовій економічній системі (табл. 1.4)

Таблиця 1.4

Функції транснаціональних корпорацій у світовій економіці

Сфера	Функції	Сутність
Економічна	Загально-економічні	Стимулювання економічного зростання окремих країн (країни-засновника та приймаючої країни), а також світової економіки в цілому
	Передача ресурсів (фінансових, інтелектуальних)	За допомогою іноземних інвестицій відбувається передача виробничих та торговельних ресурсів, в тому числі і нових технологій, між країнами, яке сприяє підвищенню ефективності економіки приймаючих країн і створення конкурентних переваг для країн, які експортують капітал за допомогою компаній-засновників
	Стимулювання реструктуризації та активізації конкуренції та місцевих ресурсів	На мікроекономічному рівні: створення нових, сучасних підприємств, оновлення діючих підприємств, підвищення конкурентоспроможності підприємств – постачальників. На макроекономічному рівні: розвиток найбільше ефективних, сучасних, динамічно розвинутих та конкурентоспроможних галузей. Відкриття та діяльність філій у інших країнах найчастіше веде до більш ефективного використання місцевих ресурсів, а саме трудових ресурсів, також діючих можливостей постачання, що веде до активізації місцевого ринку. Транснаціональні корпорації сприяють розвитку приватного сектору та підтримці економічного життя у приймаючих країнах, а саме підтримують малий та середній бізнес з національного бюджету чи зовнішніх джерел
	Передача нових методів та моделей умов праці	В різних країнах існують канали, які у міжнародному масштабі передають найновіші методи та моделі праці, а саме – технічні, економічні, організаційні, моральні, соціальні та інші. Вимоги транснаціональних корпорацій щодо ресурсів, а саме кваліфікації кадрів, інфраструктури, принципів економічної політики, а саме свободи передачі та обміну, нормативних та правових, знаходять своє відображення у відносинах з економіками приймаючих країн, міжнародному регулюванні діяльності ТНК, що в подальшому дає можливість міжнародного регулювання і веде до збільшення взаємозалежності країн, які беруть участь у міжнародному виробництві та обміні.
Політична	Зовнішньополітичні	Транснаціональні корпорації при виборі сприятливих місць для своєї діяльності зумовлені зміцнити могутність та позиції держав розміщення (приймаючих та материнських компаній), підвищують котирування у світовій економіці шляхом географічного розширення своєї діяльності з метою досягнення зниження ризиків своєї діяльності та працюють з користю стабілізації міжнародних відносин
Соціальна	Соціально-економічні	При розміщення своїх капіталів за межами країн-засновників материнської компанії транснаціональні корпорації передають в масштабах світової економіки нову техніку та технології, моделі управління, правові стандарти, інновації таким чином сприяють інтеграції суспільства, підвищуючи рівень культури, моделей поведінки тощо

Аналіз функцій транснаціональних корпорацій дає неоднозначну оцінку їх впливу на світову економіку, на окремі держави та їх об'єднання, на міжнародні відносини. ТНК, які надають фінансові ресурси, які недоступні в приймаючих країнах, мають вплив на зниження цін чи уповільнення їх зростання, розширення асортименту продукції на внутрішньому ринку країни, сприяє зростанню внутрішнього валового продукту та створення робочих місць.

Транснаціональна корпорація є рушійною силою технічного та економічного прогресу, виступає у якості постачальника знань та передових технологій з метою впливу на рівень економічного розвитку приймаючих країн. При цьому є і негативні наслідки діяльності транснаціональних корпорацій. Непропорційне використання можливостей, які пов'язані з інвестиційною діяльністю міжнародних компаній сприяє поглибленню поляризації та диференціації світової економіки. В результаті реалізації власних цілей транснаціональні корпорації можуть простимулювати будь-яку країну світу при умові надання їм такої можливості та створенні відповідних умов. Особливості економічного впливу транснаціональних корпорацій на економічний розвиток приймаючих країн залежать від інвестиційних намірів, специфічних умов країн-реципієнтів: історичних, географічних та політичних, а також в деякій мірі від ініціатив приймаючої країни.

Для приймаючих країн важливим результатом розміщення іноземного підприємства є трансфер капіталу та технологій, що дає можливість покращити економічну ситуацію та позиції країни на світовому ринку в результаті прямих іноземних інвестицій. У кількісному виді прилив капіталу, а саме інвестицій типу *greenfield* може привести до збільшення зайнятості, зростання заробітної плати та внутрішнього попиту у приймаючих країнах, що в результаті буде стимулювати зростання економічних показників країни. Також сприятливо впливає передача знань та технологій, які покращують якість товарів та послуг на локальних ринках, що в свою чергу приводить до включення економік слабких країн до світової економічної системи.

Більшість транснаціональних корпорацій заявляють про свою аполітичність, незалежність від країни походження, як і місць ведення бізнесу, бажання бути «громадянином світу». Тому індекс інтернаціоналізації бізнесу розглядається як елемент незалежності транснаціональних корпорацій. Однак слід відзначити, що корпорації, які успішно включаються до певного типу політичних процесів, оголошують свою підтримку конкретним ініціативам для країн - приймаючих або материнських, Транснаціональні корпорації охоче вкладають свої інвестиції на територіях країн, що мають комплекс сприятливих для них умов (географічні, політичні, соціально-економічні), тому вони підтримують ініціативи щодо створення місцевих бізнес-центрів, сприяючи інтеграції ринків. В цьому випадку політична діяльність ТНК може проявлятися у стимулюванні процесів регіональної економічної інтеграції країн, місцевих підприємств, як механізму, що допомагає реалізації міжнародних угод. У результаті діяльності ТНК різні типи зв'язків (між країнами, регіонами, організаціями, підприємствами, об'єднаннями, громадянами тощо) стають міцнішими та утворюють складну структуру глобального ділового простору. Таким чином корпорації, стимулюючи процес поглиблення взаємозалежності, сприяють стабілізації економічної системи.

Для країни походження інвестицій також можна говорити про ряд позитивних ефектів від розширення території розміщення ТНК. Насамперед, можна відмітити позитивний вплив транснаціональної діяльності на платіжний баланс держави - експортера капіталу. Звичайно, спочатку прямі іноземні інвестиції являють собою навантаження для платіжного балансу країни-засновника ТНК, однак у довгостроковій перспективі держава може розраховувати на поліпшення фінансового становища завдяки доходам у вигляді репатрійованого прибутку, надходжень від авторських прав і ліцензій, інших платежів та зборів. Поліпшується торгівельний баланс - експорт продуктів з країни походження в країни розміщення дочірніх компаній. Якщо виробництво, запущене за кордоном, стимулює виробництво та експорт у країні походження капіталу, тоді міжнародний характер діяльності компанії позитивно впливає на

зайнятість у країні базування корпорацій. Це може мати місце, коли корпорація відкриває складальне виробництво в країні, яка має обмеження на імпорт та була практично недоступна для продукції, що походить з головної компанії.

Однак поряд з розглянутими перевагами діяльність транснаціональних корпорацій може викликати негативні наслідки. Зокрема, уникаючи деяких територій (як непривабливих для реалізації своїх інтересів) транснаціональні корпорації можуть спровокувати їх ізоляцію і, отже, поглиблення диспропорції розвитку між регіонами або менш розвиненими країнами та рештою світу.

В менш розвинених країнах підкреслюється факт гальмування передачі сучасних технологій, завада діяльності вітчизняних конкурентів, також створення в приймаючій країні низькооплачуваних робочих місць і таких, які не потребують кваліфікації. Транснаціональні корпорації можуть сприяти ліквідації певних секторів економіки, що, безсумнівно, становить небезпеку для економічного розвитку держав, в яких транснаціональні корпорації розгорнули свою діяльність (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Вигоди та ризики для приймаючих країн, які пов'язані із діяльністю транснаціональних корпорацій

Транснаціональні корпорації вдаються в своєму бізнесі до такої практики, яка може ускладнювати розвиток вітчизняних компаній, а саме, створення бар'єрів входу в певні сектори економіки, створення структур, застосування трансфертного ціноутворення. Не виключена можливість надмірної залежності національної економіки від іноземного капіталу. В результаті захоплення контролю над стратегічними галузями виникає ризик так званого «ефекту витіснення», який є наслідком зниження національної інвестиційної активності. Свого часу про виникнення «ефекту витіснення» говорилося відносно країн Латинської Америки та Карибського басейну.

Крім того, транснаціональні корпорації намагаються, і досить часто їм це вдається, підпорядковувати інститути держави своїм інтересам шляхом:

- підвищення тиску за допомогою фінансових інструментів і технологій. В обмін на доступ до капіталу та сучасних технологій транснаціональні корпорації вимагають створення для них винятково сприятливих умов щодо розміщення капіталу у вигляді пільг та звільнень від сплати митних платежів і податків, що має негативні наслідки у вигляді зниження рівня доходів приймаючої держави;

- змін на місцевих ринках праці. Це несприятливі зміни для працівників у трудовому кодексі: обмеження соціальних привілеїв, зниження рівня заробітної плати тощо.

Отже, можна виділити чотири основні області перетину інтересів транснаціонального бізнесу та держави: фінансові потреби; робоча сила (людський капітал); фіскальна політика (система оподаткування); валютна політика (торговельний баланс, валюта).

Побоювання щодо негативного впливу транснаціональних компаній на безпеку та суверенітет держави існують в основному щодо приймаючих країн, особливо менш розвинених, слабких. Стосовно цих країн виникає деякі диспропорція та дисбаланс, як ефект одностороннього кумулювання потоків та діяльності корпорацій. Ці держави, з одного боку, намагаються створити умови для якомога більшого припливу іноземних інвестицій, однак з іншого - занадто слабкі, щоб захистити себе від їх негативних наслідків. При цьому стимули, які

ці держави застосовують щодо потенційних іноземних інвесторів, можуть мати у довгостроковій перспективі дуже негативні наслідки для національної економіки. Ця проблема стосується питань, пов'язаних із заниженням стандартів праці та вимог в області охорони навколишнього середовища.

Слід також зазначити, що оскільки транснаціональні корпорації у своїй діяльності намагаються найоптимальніше використовувати умови навколишнього середовища для збільшення свого прибутку, приймаюча країна у своїх нормативних актах щодо міжнародних компаній має можливість прийняти ті проекти, які дозволять максимізувати власні переваги та знизити можливі ризики, які пов'язані з діяльністю транснаціональних корпорацій. Таким чином, корпорації можуть сприяти зміцненню держави та її позиції, так само як і можуть впливати на її слабкість.

Серед негативних наслідків, які пов'язані із діяльністю ТНК, можуть бути і загрози для економічної безпеки приймаючої країни. Важливими є питання, які пов'язані з іноземним контролем над ресурсами землі, власністю на землю та продажем сировини, надходженням іноземних інвестицій у сектори оборони тощо, які мають особливе державне значення. Слід відзначити також ризики, пов'язані з залежністю фінансових секторів приймаючих країн (страхового, банківського) від іноземного капіталу.

Таким чином транснаціональна корпорація може сприяти дезінтеграції суспільства приймаючої країни, члени якої повинні або прийняти транснаціональні корпорації, а отже глобалізацію, в своїй країні або виступити проти неї.

Зауважимо, що несприятливий вплив транснаціональних корпорацій мають при існуванні значної диспропорції між економічним розвитком країн, яка експортує та імпортує капітал. На практиці виявилось, що на скільки прямі іноземні інвестиції сприяють економічному розвитку приймаючих країн в значній мірі залежить від них самих, тобто їх підготовки до ефективного використання іноземного капіталу шляхом проведення відповідної політики по просуванню своєї країни до зарубіжних інвесторів (політика інвестиційних

стимулів), а також точне визначення та послідовна реалізація політики використання припливу капіталу в довгостроковій перспективі.

Отже, ТНК є такими суб'єктами у структурі сучасної світової економіки, які найкраще пристосувалися до функціонування у нових умовах глобалізації та лібералізації здійснення господарської діяльності. Економічний потенціал транснаціональних корпорацій, їх система управління та розвинена мережа представництв зумовили те, що ці суб'єкти отримали значний ступінь контролю та впливу на економічне зростання й розвиток окремих країн, промисловості, торгівлі, споживання та міжнародний поділ праці.

Корпорації можуть координувати і контролювати виробництво на різних етапах в рамках окремих країн та між країнами. Вони мають можливість отримати вигоди за рахунок географічних відмінностей розміщення факторів виробництва у світі (природні, трудові та капітальні ресурси), а також відмінності у політиці окремих країн (наприклад, щодо ставок податків та розмірів субсидій) шляхом адаптації своїх структур та правил роботи до постійно змінюваних умов оточення.

Загалом досить важко однозначно оцінити вплив діяльності транснаціональних корпорацій на світову економіку та суб'єктів, які в ній функціонують; їх значення відрізняється в залежності від різних регіонів та країн, або районів окремих країн та галузей економіки, але можна зробити висновок, що транснаціональні корпорації позитивно впливають у тих країнах, де умови інвестування або юридична особа (ресурси, компетенції, знання) готові їх прийняти. Отже, найбільші можливості щодо використання переваг діяльності корпорацій для своїх власних потреб мають країни більш розвинені і компанії, готові діяти у діловому просторі зарубіжних країн..

Важливою особливістю транснаціональних корпорацій з точки зору їх впливу на економіку приймаючих країн є не тільки їх розмір (висока вартість активів, трудових ресурсів), але і вплив на економічне зростання через трансфер технологій у вигляді прямих інвестицій. Прямі інвестиції - це не тільки приплив фінансових коштів, а також всього спектру ресурсів, нематеріальних активів, які

передаються в іноземні дочірні компанії чи філії. Прямі іноземні інвестиції дають можливість передачі технології, що найчастіше здійснюється за допомогою транснаціональних корпорацій. В основному транснаціональні корпорації здійснюють передачі технологій у біотехнологічній, фармацевтичній та автомобілебудівній галузях. Глобалізація світової економіки та посилення конкуренції на міжнародних ринках призвела до того, що багато країн, які розвиваються, потребують залучення прямих іноземних інвестицій .

1.4. Показники оцінки рівня розвитку транснаціональних корпорацій

Причини становлення та розвитку ТНК досить різноманітні, але всі вони в різній мірі пов'язані з недосконалістю ринку, існуванням обмежень у розвитку міжнародної торгівлі, замонополізованою владою виробників продукції, валютним контролем, відмінностями в податковому законодавстві різних країн, значними транспортними витратами.

Інтенсивному розвитку транснаціональних корпорацій в світі сприяли такі джерела ефективної діяльності:

- переваги володіння та доступу до природних ресурсів, капіталу й результатами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт;
- горизонтальна диверсифікація до різних сировинних галузей або вертикальна диверсифікація за технологічними принципами в рамках окремої галузі, яке забезпечує економічну стабільність і фінансову стійкість корпорацій;
- можливість оптимально розподіляти підприємства головною (материнської) компанією у різних країнах, враховуючи розміри їх національних ринків, темпи економічного зростання, ціни, доступність економічних ресурсів, а також політичну стабільність;
- реальність досить швидшого акумулювання капіталу в рамках транснаціональної корпорації, включаючи позикові кошти у країнах розміщення закордонних підрозділів, у найбільш вигідні для корпорації обставини та місця;

- безпосередня близькість до споживачів продукції закордонного підрозділу корпорації та можливість отримати достовірну інформацію про перспективи розвитку місцевих ринків та конкурентному потенціалу аналогічних компаній на території приймаючої країни;

- надання можливості використовувати в інтересах корпорації державну зовнішньоекономічну політику в різних країнах;

- зростаючу здатність продовжувати життєвий цикл технологій та продукції корпорацій, переміщуючи їх по мірі старіння до зарубіжних філій та зосереджуючи ресурси підрозділів транснаціональних корпорацій на розробці нових технологій та виробів у материнській компанії в країні базування;

- можливість за рахунок прямих інвестицій долати експортні бар'єри з метою пропозицій своїх товарів на ринку тієї чи іншої країни;

- широке використання фінансових ресурсів багатьох країн світу;

- безперервна інформованість про кон'юнктуру валютних, фінансових та товарних ринків у різних країнах світу, що дає змогу оперативно спрямовувати потоки капіталів у ті країни, де складаються сприятливі умови для отримання максимального прибутку;

- оптимальна організаційна структура всієї корпорації, яка знаходиться під пильною увагою і контролем керівництва ТНК і постійно вдосконалюється [17].

Особливістю транснаціонального бізнесу є те, що ТНК враховують потреби світового ринку, формують попит на свою продукцію до початку її виробництва.

Одним з найбільш важливих показників загального зростання транснаціональних корпорацій є прямі іноземні інвестиції (ПІІ).

Прямі іноземні інвестиції є реальними капітальними вкладенням у підприємства, землю чи інвентар здійснюються за допомогою або експортних, інвестиційних товарів, або передачі технологій, досвіду управління, коли інвестор отримує/зберігає контроль над своїми інвестиціями. На відміну від ПІІ, портфельні інвестиції – являються фінансовими активами у вигляді облігацій і акцій, які деномінуються в національну валюту.

ПП істотно відрізняються від портфельних іноземних інвестицій за своїм економічним змістом і призначенням, та перш за все за ступенем контролю іноземних інвесторів над управлінням в тій чи іншій компанії [3].

Визначення ПП прийнято Міжнародним валютним фондом (МВФ), за яким прямими називають іноземні інвестиції, здійснювані за національними кордонами з метою розширення виробництва товарів і надання послуг шляхом організації виробництва і придбання товарів для імпорту в власну країну або експорту в треті країни. До характерних рис ПП відносяться здійснення управлінського контролю інвестором і акціонерна форма.

Однак прямі іноземні інвестиції мають як привабливі, так і негативні наслідки (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Вплив прямих іноземних інвестицій [26]

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
<ul style="list-style-type: none"> - призводить до збільшення виробничих потужностей і ресурсів; - сприяє поширенню передової технології та управлінського досвіду, підвищенню кваліфікації трудових ресурсів; - з'являються не тільки нові ресурси, а й мобілізуються і більш продуктивно використовуються вже існуючі ресурси; - сприяють розвитку національної науково-дослідної бази; - стимулюється конкуренція і пов'язані з нею позитивні явища; - підвищуються попит і ціни на місцеві фактори виробництва; - збільшуються надходження до бюджету у вигляді податків на діяльність міжнародних компаній; - при залученні інвестицій з'являється можливість використання збутової мережі партнера і відомих в світі торгових марок. 	<ul style="list-style-type: none"> - відтік коштів перевищує величину первинних капіталовкладень; - цілі іноземного інвестора можуть не збігатися з національними; - іноземні інвестори можуть укласти угоди з діючою на місцевому ринку і мати стримуючий вплив на національне підприємство, поглинаючи фінансові накопичення у місцевій та іноземній валюті; - трансформація галузевої структури приймаючої країни в сировинний і периферійну; - нерегульоване розвиток підприємств з іноземними інвестиціями може посилити соціальне розшарування, маргіналізацію країни та її громадян.

Для країни базування привабливість ПП обумовлена тим, що: імпорт прямих інвестицій призводить до збільшення виробничих потужностей і ресурсів; сприяє поширенню передової технології та управлінського досвіду, підвищенню кваліфікації трудових ресурсів; з'являються не тільки нові ресурси, а й мобілізуються і більш продуктивно використовуються вже існуючі ресурси;

прямі інвестиції сприяють розвитку національної науково-дослідної бази; стимулюється конкуренція і пов'язані з нею позитивні явища (підрих позицій місцевих монополій, зниження цін і підвищення якості заміщає як імпорт, так і застарілі вироби місцевого виробництва); підвищуються попит і ціни на місцеві фактори виробництва; збільшуються надходження до бюджету у вигляді податків на діяльність міжнародних компаній; при залученні інвестицій з'являється можливість використання збутової мережі партнера і відомих в світі торгових марок [26].

У країнах з перехідною економікою є важливим залучення іноземних інвестицій в контексті економічного зростання і структурних реформ.

Негативні наслідки прямого іноземного інвестування: імпортовані ресурси працюють для окупності та отримання прибутку, потім репатріюється. У довгостроковій перспективі відтік коштів з репатріацією прибутку, як правило, перевищує величину початкових вкладень; мета іноземного інвестора може не збігатися з національними інтересами. На практиці, як правило, не завжди співпадають національні інтереси та інтереси іноземних інвесторів; іноземні інвестори укладають угоди з діючою на місцевому ринку олігополією (або монополією), яка зовсім не зацікавлена «збивати ціни». Вони також можуть мати стримуючий вплив на національне підприємництво, поглинаючи фінансові накопичення у місцевій та іноземній валюті; істотні експортні надходження найбільш реальні у сировинних галузях, тому результатом їх функціонування дуже часто є трансформація галузевої структури приймаючої країни в сировинний і периферійну; нерегульований розвиток підприємств з іноземними інвестиціями може посилити соціальне розшарування, маргіналізація країни і її громадян [26].

Систематизуємо позитивні і негативні ефекти діяльності ТНК для країни базування і країни перебування (табл. 1.6).

Ставлення суспільства до транснаціональним компаніям неоднозначне. Звичайно, від їх діяльності є велика користь у вигляді вищезазначених наукових досліджень, а також інших позитивних чинників. Однак діяльність таких

корпорацій викликає і множинні протести громадських організацій. Основними з них є антиглобалісти, які стверджують, що, монополізуючи національні ринки країн, ТНК, по суті, знищують суверенітет держав. Представники цих рухів називають дії ТНК економічною війною, спрямованої проти населення. Варто відзначити, що багато країн мають спеціальні антимонопольні закони, що обмежують діяльність і експансію ТНК.

Таблиця 1.6

Ефекти діяльності ТНК для країни базування і країни перебування [41]

Для країни базування	Для країни перебування
Позитивні ефекти	
<ul style="list-style-type: none"> - збільшення доходів за рахунок розширення виробництва, скорочення витрат за рахунок перенесення виробництва в країні з більш дешевими ресурсами; - скорочення забруднення навколишнього середовища в зв'язку з перенесенням виробництва за кордон; 	<ul style="list-style-type: none"> - стимулювання економічного зростання, зростання виробництва; - збільшення податкових надходжень в бюджет; - створення нових робочих місць; - приплив іноземних інвестицій; - розвиток інфраструктури; - приїзд висококваліфікованих фахівців; - підвищення життєвого рівня місцевого населення;
Негативні ефекти	
<ul style="list-style-type: none"> - скорочення робочих через перенесення виробництва за кордон; - скорочення податкових надходжень, так як частина податків сплачується в країні перебування; - зростання соціальної напруженості; - зростання конфліктів на міжнаціональному ґрунті; - деіндустріалізація окремих країн; - зростання питомої ваги послуг, в тому числі фінансових, не підкріплених реальним виробництвом; - переїзд висококваліфікованих фахівців в інші країни. 	<ul style="list-style-type: none"> - конкуренція місцевим підприємствам, витіснення їх з ринку; - забруднення навколишнього середовища; - ослаблення ролі держави, вплив ТНК на економіку і політику держави; - вплив ТНК на галузеву структуру економіки країни; - часте нехтування національними інтересами країни, дія в інтересах ТНК; - порушення місцевого законодавства; - ймовірність проникнення в галузі, пов'язані з національною безпекою; - встановлення монопольних цін.

Крім антиглобалістів, проти поширення ТНК виступають також представники екологічних спільнот. На їхню думку, внаслідок величезного виробничого потенціалу транснаціональних компаній, вони цілком можуть спровокувати локальні екологічні катастрофи в деяких країнах або регіонах. Тому держава повинна інвестувати величезні кошти в забезпечення екологічної

безпеки цих регіонів, що дуже неефективно. Саме тому зараз багато виробничих потужностей переміщують в країни третього світу.

Таким чином, діяльність ТНК приховує ряд істотних загроз не тільки конкурентному середовищі приймаючої країни, а й в окремих випадках її суверенітету. Для ТНК характерно спекулювати своїми поетапним можливостями введення і виведення з певних ринків своїх потужностей з тим, щоб мати більше переваг для функціонування в межах приймаючої країни.

За методологією UNCTAD, економічна діяльність ТНК в цілому і її зарубіжної складової окремо описується наступними основними показниками:

- 1) FA - зарубіжні активи ТНК;
- 2) TA - активи ТНК;
- 3) FS - обсяг зарубіжної продажу ТНК;
- 4) TS - обсяг продажу ТНК;
- 5) FE - чисельність зарубіжних співробітників в ТНК;
- 6) TE - чисельність співробітників в ТНК;
- 7) FAF - кількість закордонних філій ТНК;
- 8) TAF - загальне число філій ТНК в світі.

На основі цих величин розраховується показники, що характеризують зарубіжну експансію ТНК:

1. Індекс транснаціоналізації компанії (TNI - transnationality index), розроблений UNCTAD для оцінки масштабів і ступеня зарубіжної активності ТНК.

$$TNI = \frac{FA/TA + FS/TS + FE/TE}{3} \times 100\% \quad (1.1)$$

Індекс транснаціоналізації характеризує, наскільки значимою є зарубіжна діяльність компанії і наскільки важливі закордонні філії на іноземних ринках для тієї чи іншої ТНК.

Чим вище індекс, тим більше значення для компанії має активність її зарубіжних філій.

2. Індекс інтернаціоналізації (II - internationality index) розраховується шляхом ділення числа зарубіжних філій на число всіх філій.

$$II = \frac{FAF}{TAF} \times 100\% \quad (1.2)$$

3. Індекс інтернаціоналізації, який характеризує організаційну структуру ТНК, а саме частку зарубіжних філій в їх загальній кількості.

Також використовується індекс географічного розподілу, є модифікацією індексу інтернаціоналізації, який, крім частки зарубіжних філій в загальній їх структурі, враховує кількість приймаючих країн (H):

$$GSI = \sqrt{\frac{FAF \times H}{TAF}} \quad (1.3)$$

4. Індекс широти філіальної мережі (NSI - network spread index):

$$NSI = N / (N^* - 1) \cdot 100\%, \quad (1.4)$$

де N^* - кількість країн світу, які брали будь-які ПІІ, а N - кількість країн, де є філії ТНК.

Концентрація висококваліфікованих кадрів, науково-технічних знань і досвіду, глобальна організація управління дозволяють таким компаніям оптимально розміщувати джерела матеріально-технічного постачання, виробництва і збуту. В силу своєї транснаціональної структури вони можуть отримувати вигоду з відмінностей у кон'юнктурі ринку різних країн, економічної політики, рівнем податків і ввізного мита, ставки заробітної плати, технічних і екологічних стандартах та ін. Більш того, вони здатні певною мірою згладжувати або підсилювати ці відмінності.

Методика складання рейтингу найбільших нефінансових ТНК світу, якої дотримується UNCTAD, заснована на ранжируванні компаній за обсягом зарубіжних активів.

Галузева приналежність ТНК суттєво впливає на обсяг їхніх активів. Відповідно, існуюча методика складання рейтингів UNCTAD, заснована на дихотомії між національними і зарубіжними активами, призводить до того, що

їх лідерами стають ТНК капіталомістких галузей, в закордонній власності яких знаходяться великі матеріальні активи - права на природні ресурси, машинобудівні виробництва, інфраструктурні об'єкти і т.д. Зі ста найбільших ТНК світу найбільше представництво мають корпорації хіміко-фармацевтичної («Procter&Gamble»), автомобільної («Ford», «Toyota», «Volkswagen», «DC», «BMW», «Honda», «Fiat», «Renault», «Volvo»), нафтогазової галузей («bp», «Royal Dutch / Shell Group») і корпорації сфери торгівлі і послуг («McDonalds»). Найбільші темпи зростання демонструють ТНК телекомунікаційної галузі [20].

Оцінка рівня розвитку та впливу ТНК розвинених країн проводиться UNCTAD на основі даних про 100 найбільших ТНК світу, є методично цілком виправданим: на їх частку, складають менше одного відсотка загального числа ТНК в світі, припадала приблизно шоста частина світових продажів, зарубіжних філій, їх активів і працівників.

Висновки до першого розділу

У сучасних умовах основними гравцями на світових ринках є виробничі та дистрибутивні мережі, які забезпечують організацію та локалізацію виробничих потужностей таким чином, щоб отримати максимальну ефективність на міжнародному ринку - транснаціональні корпорації. Процеси транснаціоналізації представляють собою міжнародні економічні відносини пов'язані з діяльністю транснаціональних корпорацій за рахунок розширення мережі філій, інтернаціоналізації, концентрації капіталу, впровадження технологічних інновацій, розвитку світового фондового ринку та стратегічних альянсів. ТНК володіють значними інвестиційними ресурсами, що встановлюють стандарти в сфері сучасних технологій та організаційних методів.. До основних форм зовнішньої експансії ТНК відносять: здійснення інвестиційної діяльності у формі прямих іноземних інвестицій (спільні компанії, створення власних іноземних філій, створення корпоративної мережі), експорт товарів та послуг, продаж ліцензій закордонним одержувачам, а також

стратегічні альянси з іншими компаніями. Спеціалізація, інтеграція, глобальна ефективність, орієнтація на економіку знань, посилення концентрації зв'язків та ресурсів є характерними особливостями діяльності транснаціональних корпорацій. Систематизовано такі основні особливості транснаціональних корпорацій, які визначають їх вагоме місце у структурі світової економіки: незалежність; комплексність, територіальна експансія; компетентність; спеціалізація; компроміс; інтеграція; організаційна гнучкість; загальна ефективність.

Дослідження сучасних теоретичних концепцій формування та функціонування транснаціональних корпорацій дає змогу ідентифікувати теоретичну основу транснаціоналізації: теорії міжнародної торгівлі, прямих іноземних інвестицій, міжнародного менеджменту. Класичні теорії міжнародного обміну (теорія абсолютної вартості, трудова теорія вартості, теорії переваг стали базовими для пояснення функціонування діяльності транснаціональних корпорацій.

Вивчення зарубіжного досвіду стратегічних впливів транснаціональних корпорацій на внутрішній ринок країн дає змогу виділити ряд особливостей. Транснаціональні корпорації здійснюють діяльність, спираючись як на власний виробничий капітал, так і незалежних підприємств під час укладання з ними відповідних угод. Корпорації мають доступ до дешевої робочої сили, часто розміщують свої філії в країнах, що пропонують низькі податки або можливість отримання іншої конкурентної переваги. Як суб'єкти з величезним фінансовим потенціалом, вони часто мають привілейоване становище стосовно компаній, що функціонують у даній країні. По мережевим зв'язкам в рамках корпорацій здійснюється переміщення товарів, послуг, інформації та факторів виробництва. Зростання ролі транснаціональних корпорацій у світовій економіці пов'язано багато в чому із передачею ресурсів у різних формах - знаннях, технологіях, ноу-хау. Транснаціональні корпорації завдяки своїй активності впливають на багато елементів економічної світової системи. Їх вплив проявляється в розмірі, структурі та напрямках потоків капіталу; у поширенні технологічних досягнень

на міжнародному рівні; структурних та географічних змінах - виробництва, споживання, світової торгівлі: конкурентоспроможності; глобальному розподілі та перерозподілі доходів; напрямах використання людського потенціалу; організації та структури міжнародного співробітництва. Негативні впливи функціонування транснаціональних корпорації, переважно в соціальному аспекті, не можуть заперечувати їх переваг в господарському вимірі, а позитивними аспектами є інвестиційна та інноваційна діяльності, сприяння економічному розвитку, вплив на конкуренцію на світовому ринку.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз розвитку транснаціональних корпорацій у світі

У світовій економіці провідну роль відіграють транснаціональні корпорації, які входять до ста найбільших корпорацій світу, що контролюють більш, ніж 70% всіх іноземних інвестицій. Країна походження транснаціональних корпорацій, в переважній більшості, є високо розвинуті країни: Сполучені Штати Америки (приблизно 30% ПІ), Японія (близько 20% ПІ), Німеччина та Франція (по 10%), Великобританія (приблизно 7%), Швейцарія (5%). Іноземний капітал у високо розвинутих країнах виробляє приблизно 25% промислової продукції, а в країнах, що розвиваються – більше 50%. Компанії США в Пуерто-Ріко виробляють 80% промислової продукції, а загальний обсяг виробництва всіх їх закордонних філій дорівнюється обсягу виробництва у самих Сполучених Штатах Америки. Обсяг зарубіжних активів американського гіганта General Electric складає 500 млрд. дол. США активів за кордоном, а іноземні активи корпорації складають приблизно 70% від її загальних активів. Гігантами серед транснаціональних корпорацій є такі компанії, як: BP, Chevron, E.ON, Eni, Enel, Exxon Mobil, GDF Suez, Honda, Nestle, Royal Dutch Shell, Siemens, Telefonica, Toyota, Total, Vodafone, Volkswagen тощо. Галузі, в яких провадять діяльність транснаціональні корпорації це: автомобілебудівна, банківська, біотехнології, електроніка, електротехнічна, нафтопереробна, фармацевтика, фінансова, харчова промисловості, які є найбільш прибутковими та високо технологічними. Саме транснаціональні корпорації є провідними та відповідають за рівень та напрямки розвитку різних галузей у світі, за рахунок чого, відбуваються зміни у галузевій структурі. Тому в останні час відбувається зростання кількості корпорацій у секторах, які

надають послуги, а саме телекомунікаційні, фінансові та побутові. Транснаціональні корпорації присутні майже у всіх секторах економіки, але в останній час вони більш стали цікавитись діяльністю галузями високих технологій, науко-та капіталомістких виробництв. Значно зросла кількість транснаціональних корпорацій у таких сферах, як інформаційні технології, банківська справа, роздрібна торгівля (великі торгові мережі), відродився попит до промислового добування і переробки нафти та металів, яке стало актуальним внаслідок збільшення потреби світової економіки у енергетичних ресурсах і металах. У багатьох країнах відбулась приватизація державних компаній, що дало змогу ТНК здійснити покупки активів у секторах телекомунікацій, постачання енергії та води.

Транснаціональні корпорації є ключовою ланкою процесу інновацій, які в своїх рамках здійснюють до 80% загального світового обсягу наукових досліджень та розробок, вони є володарями більше 80% патентів та ліцензій на нові технології, техніку та нау-хау.

Показники впливу прямих іноземних інвестицій у трансфер технологій по деяким країнам за період 2014-2018рр. представлені в таблиці 2.1. Номер у другій колонці показує позицію у загальному рейтингу країн. Індикатор, який записано у дужках, відображає взаємозв'язок між розмірами прямих інвестицій та передачею технологій по окремо взятій країні, цей показник максимально може бути 7, що означає, наскільки ПІІ має значний вплив на передачу технологій зі сторони приймаючої країни.

Проаналізувавши таблицю, можна зробити висновок, що Ірландія за цей період найбільше передала технологій у виді ПІІ, займаючи перше місце (6,3 та 6,4), друге місце займав Сінгапур (5,8-6,0), третє місце належить Арабським Еміратам (5,7-5,9). Вплив прямих іноземних інвестицій в Україні становив 3,6 – 3,8 у різні роки, тому Україна займала різні місця в рейтингу від 124 до 131.

Глобальні потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) впали на 35 відсотків у 2020 році, досягнувши 1 трлн доларів США, з 1,5 трлн доларів США у 2019 році (рис. 2.1.). Це найнижчий рівень з 2005 року і майже на 20 відсотків нижчий

за мінімальний рівень 2009 року після світової фінансової кризи. Карантин у всьому світі у відповідь на пандемію COVID-19 уповільнили діючі інвестиційні проекти, і перспективи рецесії спонукали багатонаціональні підприємства (ТНК) переоцінити нові проекти. падіння ПІІ було значно різкішим, ніж падіння валового внутрішнього продукту (ВВП) і торгівлі.

Таблиця 2.1

Показники впливу прямих іноземних інвестицій у трансфер технологій по деяким країнам за період 2014-2018рр.

Країна	2014-2015	2015-2016	2017-2018
Ireland	1 (6,3)	1 (6,3)	1 (6,4)
Singapore	3 (6,0)	5 (5,8)	2 (5,9)
United Arab Emirates	6 (5,7)	2 (5,9)	3 (5,8)
Panama	7 (5,6)	3 (5,8)	4 (5,7)
Costa Rica	4 (5,7)	6 (5,7)	5 (4,6)
Qatar	2 (6,0)	4 (5,8)	6 (5,6)
Lithuania	62 (4,8)	9 (5,3)	7 (5,5)
Malaysia	16 (5,3)	13 (5,3)	8 (5,5)
Luxembourg	8 (5,5)	7 (5,5)	9 (5,4)
Saudi Arabia	9 (5,5)	8 (5,5)	10 (5,4)
Slovak Republic	5 (5,7)	26 (5,1)	18 (5,1)
Hungary	25 (5,2)	15 (5,3)	19 (5,1)
Turkey	64 (4,8)	47 (4,9)	28 (5,1)
Estonia	40 (5,0)	31 (5,1)	34 (5,0)
Czech Republic	15 (5,3)	27 (5,1)	36 (5,0)
Brazil	23 (5,2)	25 (5,1)	39 (4,9)
United States	55 (4,9)	46 (4,9)	41 (4,9)
Germany	85 (4,5)	58 (4,8)	43 (4,9)
Latvia	94 (4,3)	85 (4,5)	44 (4,8)
China	80 (4,6)	78 (4,5)	81 (4,5)
France	51 (4,9)	73 (4,6)	48 (4,8)
Tajikistan	123 (3,8)	...	101 (4,2)
Russian Federation	120 (3,9)	125 (3,7)	123 (3,8)
Iran, Islamic Rep.	114 (4,0)	123 (3,8)	124 (3,8)
Iceland	82 (4,5)	124 (3,8)	125 (3,7)
Nepal	128 (3,7)	126 (3,7)	126 (3,7)
Ukraine	124 (3,8)	131 (3,6)	127 (3,7)
Italy	112 (4,0)	127 (3,7)	128 (3,7)
Zimbabwe	136 (3,3)	132 (3,6)	133 (3,5)

ПІІ різко впали в розвинених країнах і країнах з перехідною економікою, впавши на 58% в обох. Це показник зменшився на 8% у країнах, що розвиваються, головним чином через стійкі потоки в Азії (зростання на 4

відсотки). У результаті на країни, що розвиваються, припадає дві третини світових ПІІ, порівняно з трохи менше половини в 2019 році.

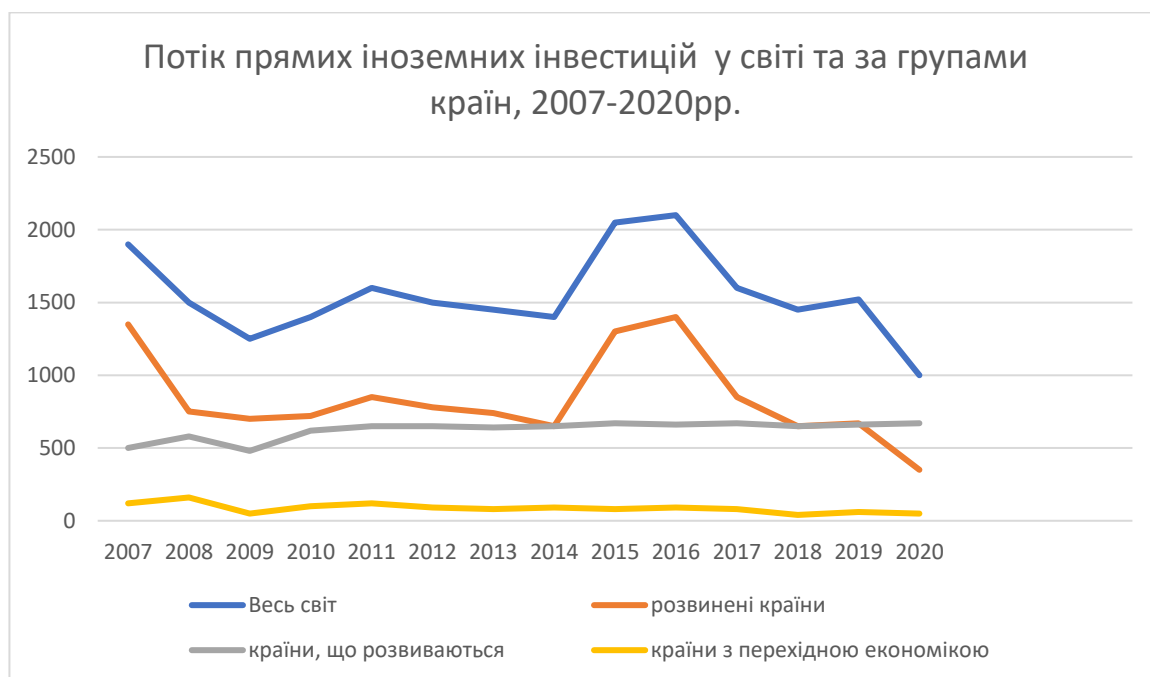

Рис. 2.1. Потік прямих іноземних інвестицій за 2007-2020 роки, млрд. дол.

Як різке падіння в розвинених економіках, так і відносно сильні показники в Азії були в значній мірі під впливом великих коливань у невеликій кількості каналів економіки. У глобальному падінні приблизно на 500 млрд. дол., майже третина припадає Нідерландам і викликані ліквідацією кількох великих холдингових компаній, корпоративними реорганізаціями та внутрішньофірмові фінансові потоки. Зростання в Азії в основному було викликано збільшенням потоків ПІІ до Гонконгу, Китаю (на 46 млрд. дол. більше, ніж у 2019 році), значною мірою відображає фінансові операції китайських ТНК. Без урахування впливу каналу потоків, одноразових операцій та внутрішньофірмових фінансових потоків, глобальне падіння було більш помірним (близько 25%) і рівномірний (при цьому потоки в Азію, що розвиваються, скоротилися на 6%).

Оголошеннях про нові інвестиції та фінансування угод міжнародних проектів різко контрастували з моделями ПІІ, при цьому темпи розвитку країн значно сильніше скорочувалися, ніж у розвинутих. У країнах, що розвиваються, скоротилися оголошення про нові проекти на 44% вартості, а міжнародні угоди з проектного фінансування на 53%, порівняно з 16% і 28% в розвинених країни

(таблиця 2.1). Ці види інвестицій мають вирішальне значення для розвитку виробничого потенціалу та інфраструктури та щодо перспектив та стійке відновлення.

Таблиця 2.2

Анонсовані проекти зеленого поля, транскордонні М&А та міжнародні проекти, фінансові угоди, за групами економік, 2019–2020 рр

Група економіки	Тип III	Значення (Мільярди доларів)		Темпи зростання, %	Кількість		Темпи зростання, %
		2019	2020		2019	2020	
З розвинутою економікою	Транскордонні злиття та поглинання	424	379	-11	5802	5225	-10
	Зелені проекти	346	289	-16	10331	8376	-19
	Міжнародні проекти	243	175	-28	543	587	8
З економікою, що розвиваються	Транскордонні злиття та поглинання	82	84	2	1201	907	-24
	Зелені проекти	454	255	-44	7240	4233	-42
	Міжнародні проекти	365	170	-53	516	443	-14
З перехідною економікою	Транскордонні злиття та поглинання	1	12	716	115	69	-40
	Зелені проекти	46	20	-58	697	371	-47
	Міжнародні проекти	26	21	-18	59	31	-47

Уповільнення роботи проектної діяльності (у всьому зеленому, проектному фінансуванні та транскордонні злиття та поглинання (М&А)) призвело до значного падіння нових потоків власного капіталу. Внутрішньофірмові позики у багатьох країнах були негативними через зміни у фінансовому становищі у ТНК у відповідь на кризу. Падіння прибутків також вплинуло на реінвестування; прибутки найбільших ТНК впали на 36% у середньому. Хоча реінвестований прибуток зменшився лише на 7% у багатьох великих приймаючих країнах вони значно знизилися. Наприклад, реінвестиції

прибутків іноземних філій у США впали на 44%. В інших країнах постраждали більше інвестиції в галузі, пов'язані з сировиною, реінвестовані прибутки постраждали від об'єднаних наслідків пандемії та падіння ціни на нафти з початку року.

Вплив пандемії на глобальні інвестиційні тенденції були найбільш негативними в першій половині 2020 року. У другій половині транскордонні злиття та поглинання та міжнародне проектно фінансування угоди частково відновилися (хоча відновлення було зосереджено в країнах з розвинутою економікою). Навпаки, інвестиції в нові підприємства продовжували свою негативну тенденцію протягом 2020 року і далі перший квартал 2021 року

Потоки ПІІ до розвинених країн скоротилися на 58% до 312 млрд. дол. (рис. 2.2.). Зниження було пов'язане із сильними коливаннями у каналах та внутрішньофірмових фінансових потоках, а також внаслідок корпоративної реконфігурації. Вартість чистих транскордонних продажів M&A в розвинутих країнах, як правило, найважливіший тип прямих іноземних інвестицій в цих економіках зменшився на 11% до 379 млрд. дол. Значення оголошеного greenfield інвестиції та угоди з транскордонного проектного фінансування скоротилася на 16% і 28% відповідно.

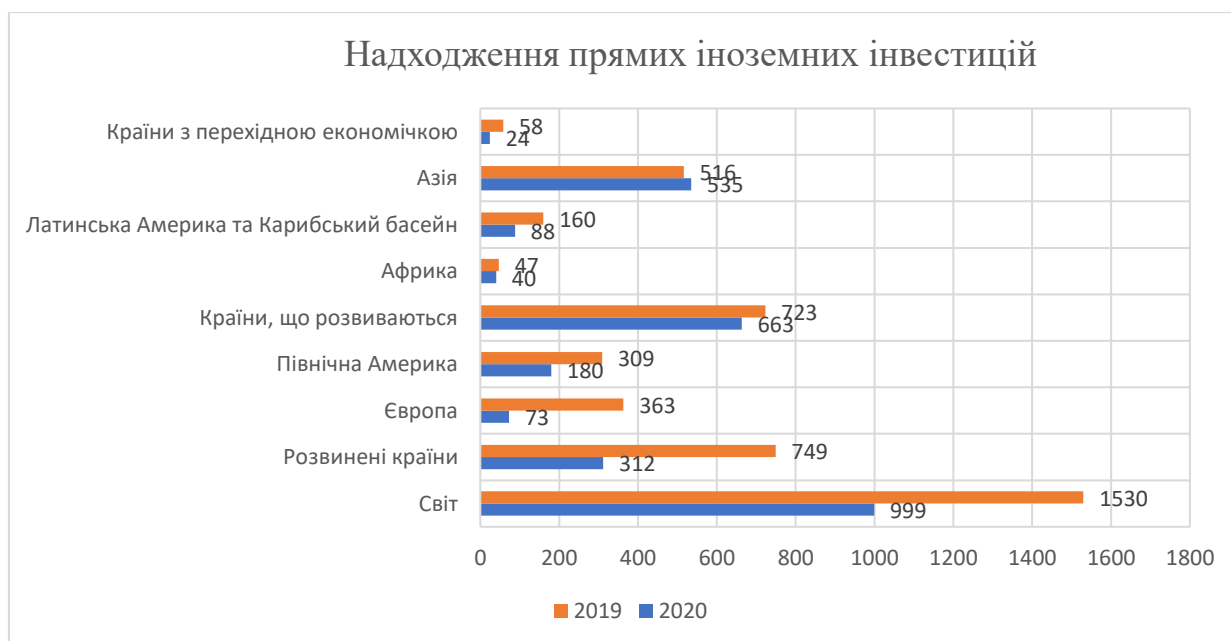

Рис. 2.2. Надходження прямих іноземних інвестицій за регіонами, 2019 та 2020 роки (млрд. дол.)

Сукупний вхідний потік інвестицій до Європи впав на 80%, досягнувши лише 73 млрд. дол. ПІІ впали в країнах Європи, які мають значні канали потоків (Нідерланди, Швейцарія), але також значно скоротились у таких країнах, як Великобританія (-57%), Франції (-47%) та Німеччини (-34%). Надходження прямих іноземних інвестицій до Європейського Союзу впали на 73% до 103 млрд.дол. Потік до Сполучених Штатів в основному знизився на 40%, до 156 млрд.дол. через зменшення реінвестованого прибутку. Проте країна залишалася найбільшим реципієнтом ПІІ, за яким слідує Китай (рис.2.3).

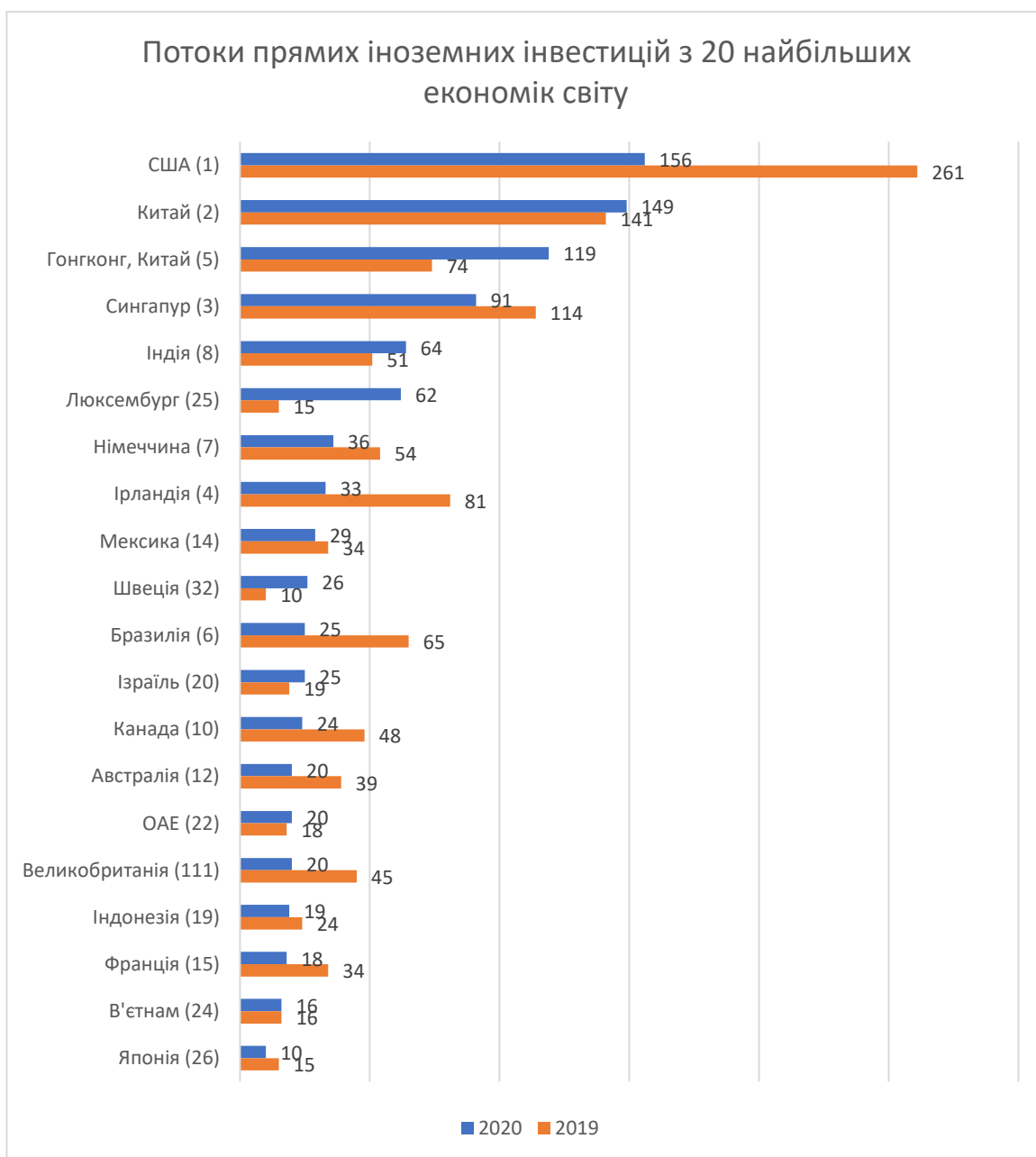

Рис. 2.3. Потоки прямих іноземних інвестицій до 20 найбільших приймаючих економік у 2019 та 2020 роках (млрд. дол.)

Потоки ПІІ до країн, що розвиваються, зменшився за 8% до 663 млрд. дол. Потоки ПІІ до Китаю зросли на 6% до 149 млрд. дол., головним чином через стійкість економіки, сприяння інвестиціям та продовження лібералізації інвестицій. Країни Азії, що розвиваються, є найбільшими регіонами-одержувачами ПІІ – на які припадає більше ніж половина світових ПІІ – зафіксовано зростання на 4% до 535 млрд. дол. Проте, виключаючи значні транспортні потоки до Гонконгу, Китай, потоки в регіон знизилися на 6%. ПІІ в Південно-Східній Азії – зазвичай двигун зростання глобальних ПІІ – скоротилися на 25% до 136 млрд. дол., із зменшенням інвестицій у всіх найбільших одержувачів, в т.ч Сінгапур (-21%), Індонезія (-22%) і В'єтнам (-2%). В Індії зросли ПІІ, пов'язані із придбанням галузі інформаційно-комунікаційних технологій, що робить її п'ятою за величиною одержувач у світі.

Потоки ПІІ до Латинської Америки та Карибського басейну, Африки та країн з перехідною економікою впали через зниження експорту, викликаний пандемією, і значним падінням ціни на сировину на початку 2020 року, що вплинуло на їхні інвестиційні перспективи. ПІІ країн Латинської Америки та Карибського басейну впали на 45% до 88 млрд. дол., що є найбільшим зниженням серед регіонів, що розвиваються. Надходження до Бразилії, Колумбії, Чилі та Перу різко впали, тоді як до Мексики впали менш різко (на 15% до 29 млрд. дол.). Потік ПІІ в Африку скоротився на 16% в 2020 році до 40 млрд. дол. – рівень, який востаннє спостерігався 15 років тому. Найбільшим залишався Єгипет одержувач в регіоні. У 2020 році потоки в країни з перехідною економікою скоротилися на 58% до 24 мільярди доларів. У Російській Федерації, найбільшій економіці з перехідною економікою, впали надходження в економіку – з 32 млрд. дол. у 2019 році до 10 млрд. дол., що відображає значну залежність від інвестиції у видобувну промисловість.

У 2020 році ТНК з розвинутих країн скоротили свої інвестиції за кордон на 56% до 347 млрд. дол., в результаті їх частка у світових зовнішніх ПІІ впала до рекордно низького рівня на 47%. Як і у випадку притоку, відбулося зниження інвестицій з боку основних країн-інвесторів посилюється сильними змінами в

потоках каналів. Сукупні зовнішні інвестиції європейських ТНК (включаючи великі негативні потоки) скоротилися 80% до 74 млрд.дол. – найнижча сума з 1987 року. Це падіння було викликано різким зниження відтоку з Нідерландів, Німеччини, Ірландії та Великобританії. Відтік з Нідерландів – зазвичай серед найбільших країн-джерел у Європі – знизився на \$246 млрд до -\$161 млрд через корпоративну реконфігурацію та ліквідацію холдингової компанії. Незважаючи на кілька значних придбань за кордоном німецькими ТНК, Велике зниження позик (-55 мільярдів доларів) зменшило відтік ПІІ на 75 відсотків. У Великобританії відтік скоротився з -6 до -33 млрд. дол. Крім того, ТНК зі Великобританії продали деякі з них активи за кордоном. Наприклад, Tesco продала свої магазини в Таїланді за 9,9 млрд доларів і Vodafone зменшив свої активи в Італії на 5,8 мільярдів доларів.

Відтік із Сполучених Штатів залишився незмінним на рівні 93 млрд. дол. Збільшення потоків до Європи була компенсовано скороченням інвестицій в Азію, головним чином у Сінгапур.

Інвестиції японських ТНК – найбільших зовнішніх інвесторів за останні два роки – впали вдвічі до 116 млрд. дол., оскільки великі покупки М&А не повторювалися у 2020 році. Знизилася вартість інвестиційної діяльності за кордоном ТНК з країн, що розвиваються на 7%, досягнувши 387 млрд. дол. Однак, не враховуючи потоки з Гонконгу, Китай, ця вартість знизилася на 22%.

Вихідні ПІІ з Китаю, незважаючи на зниження на 3%, залишався високим у 133 млрд. дол., що робить Китай найбільшим інвестором у світі (рис. 2.4). вартість транскордонних покупок М&А китайськими ТНК подвоїлася, в основному за рахунок фінансових операції в Гонконзі, Китай. Також продовжується розширення ініціативи «Один пояс, один шлях», що призвело до стійкого відтоку ПІІ на тлі пандемії. Зменшився відтік з Південно-Східної Азії на 16% до 61 млрд. дол. Потік із Сінгапуру скоротився на 36% до 32 млрд. дол. при цьому більшість інвестицій спрямовується в інші країни АСЕАН. Навпаки, зовнішні ПІІ з Таїланду зросли більш ніж вдвічі до 17 млрд. дол. переважно у фінансових послугах та виробництві в сусідніх країнах. тайські компанії активно

здійснював транскордонні купівлі М&А (наприклад, Bangkok Bank придбав Bank Permata в Індонезії за 2,3 мдрд. дол.). Зовнішні інвестиції латиноамериканських ТНК впали у 2020 році, зафіксувавши загальний показник вперше в історії деінвестиції склали -3,5 мдрд. дол

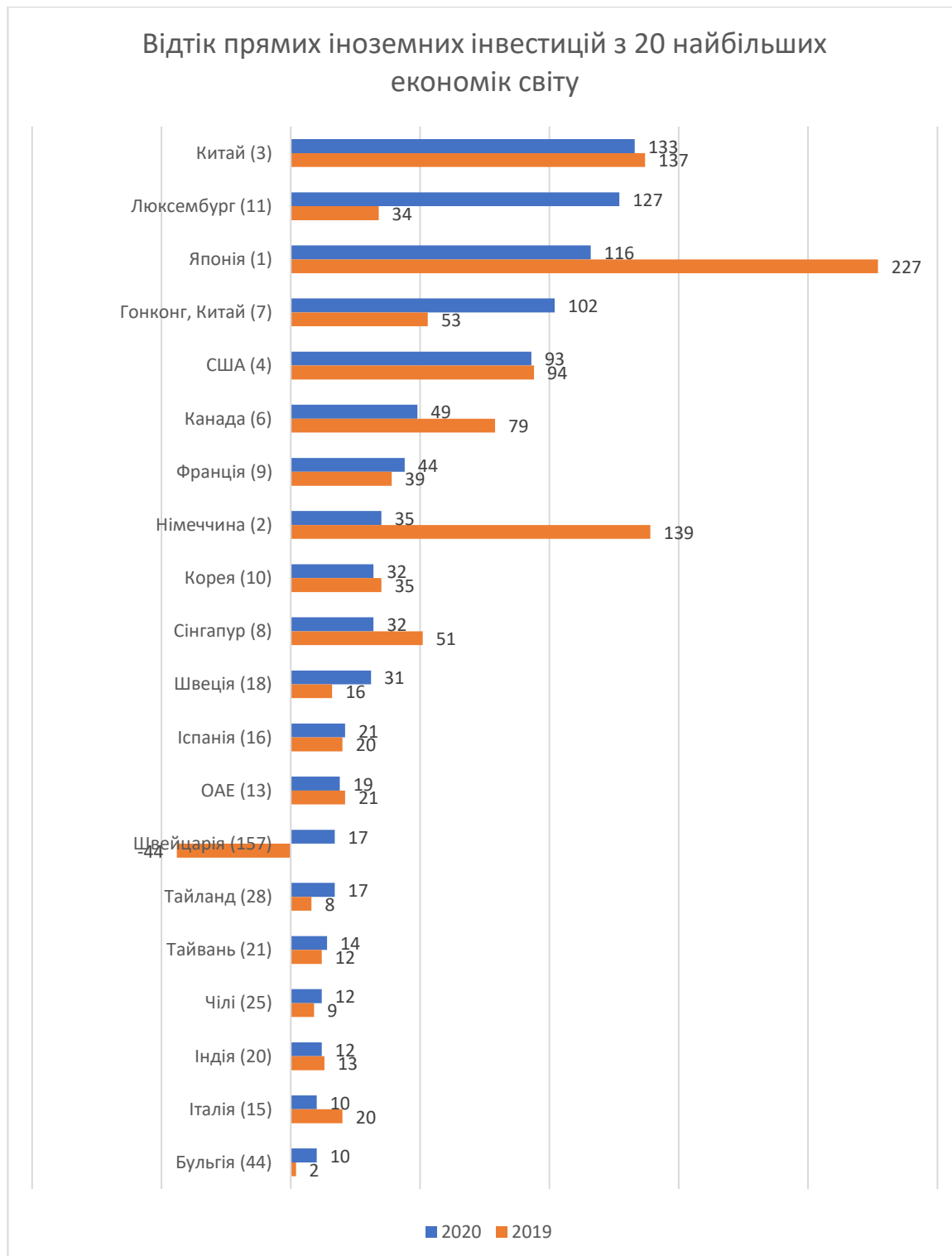

Рис. 2.4. Потоки прямих іноземних інвестицій з 20 найбільших економік у 2019 та 2020 роках (млрд. дол.)

Зниження вартості (близько 50 мдрд. дол.) було викликано здебільшого продовженням негативного відтоку з Бразилії (-26 млрд. дол. США) внаслідок МНП, які залучають кошти через свої закордонні дочірні компанії, зменшилися на 41%. зовнішніх ПІІ з Мексики. Натомість відтік з Чилі зріс на 25% до 12 мдрд. дол., оскільки чилійські ТНК збільшили кредити своїм іноземним філіям за кордоном. У 2020 році відтік ПІІ з країн з перехідною економікою впав на 76 % до 6 мдрд. дол., в основному зумовлена скороченням інвестицій за кордоном російських ТНК у видобувну промисловість, тому що менший реінвестований прибуток (-83%).

Пандемія мала значний вплив на всі види ПІІ у 2020 році, вплинувши на інвестиції в усіх регіонах і галузях. Оголошення щодо проекту Greenfield зменшилися в обсягу та кількості відповідно на 33% та 29%. Обсяги фінансування міжнародних проектів також постраждали – скоротившись на 42% – хоча кількість угоди з проектного фінансування сповільнилися лише на 5%. Обсяги чистих транскордонних злиттів та поглинань зменшилися на 6%, а кількість угод на 13%, оскільки різке зниження в першому півріччі було здебільшого компенсовано сплеском в останньому кварталі 2020 року

Розглядаючи регіональний внесок у глобальне зростання ПІІ, прогнозується покращення на 2021 рік для країн з розвинутою економікою, а також Східною та Південно-Східною Азією. В інших регіонах перспективи неоднозначні. Це пов'язано з обмеженою доступністю вакцини, обмеженим фіскальним простором для стимулювання інвестицій, високою економічною невизначеністю та поведінкою міжнародних інвесторів, які не схильні до ризику після серйозних потрясінь.

Очікується, що в Африці ПІІ зростуть на 5%, але залишаться на 15% нижче, ніж у 2019 році, хоча за прогнозами ціни на сировину значною мірою відновилися після падіння в 2020 році. Фіскальні та монетарні буфери обмежені в більшості країн, і вакцин не вистачає. У середньостроковій перспективі високий потенціал регіону та інвестиційні потреби прискорять притоки ПІІ, особливо якщо інвестиційний клімат покращиться.

Очікується, що в Азії зростання прямих іноземних інвестицій продовжиться, і з року в рік воно зросте на 5-10% у 2021 року. Азія була єдиним регіоном, де ПІІ були стійкими у 2020 році. Зростаючі ринки, широкі регіональні та глобальні зв'язки ПІІ та інвестиційний клімат, який залишився загалом відкритим, незважаючи на пандемію дозволив зберегти тенденції. Виграють країни Південно-Східної Азії, які орієнтовані на експорт від відновлення торгівлі та зростання світового попиту. Ціни на нафту сприятимуть зростанню ПІІ в Західну Азію. Проте, хоча регіон відносно добре впорався з кризою в охороні здоров'я, нещодавно друга хвиля COVID-19 в Індії показала, що ситуація залишається невизначеною. Це має серйозний вплив на перспективи Південної Азії.

Китай залишається основним каталізатором потоків ПІІ до регіону. Незважаючи на невизначеність, подіями, які пов'язані з геополітичною та комерційною напруженістю, міжнародні компанії продовжують інвестувати в Китай, вважаючи його незамінним стратегічним ринком. У Китаї зростає купівельна спроможність, добре розвинена інфраструктура та загалом сприятливий інвестиційний клімат. Деякі ТНК можуть вийти з Китаю або диверсифікуватися через зростання вартості робочої сили та потреби покращити стійкість ланцюга поставок. однак, значний потік прямих іноземних інвестицій, які шукають ринок, особливо з боку ТНК у сфері технологій та послуг промисловості, пом'якшує будь-які негативні тенденції в ПІІ, спрямованих на підвищення ефективності. Диверсифікація ПІІ приносять користь, зокрема, Південно-Східній Азії. Очікується, що ПІІ в Латинській Америці та Карибському басейні стабілізуються, проте спостерігалось значне скорочення на 45% у 2020 році. Латинська Америка сильно постраждала від кризи COVID-19, і її відновлення може відставати від інших регіонів. Заходи фіскального стимулювання у Сполучених Штатах має надати певний імпульс регіону через торгівлю та грошові перекази, але невизначеність політики є високою: загальні вибори призначені на 2021 рік і 2022 р. у кількох основних країнах-одержувачах ПІІ (включаючи Чилі, Колумбію та Бразилію). ПІІ за прогнозами, зросте на 15-

20% у Європі після кризи 2020 року, але залишаються на 30% нижче рівня 2019 року. ПІІ в Північну Америку також прогнозуються збільшитися приблизно на 15%. Заходи фіскального стимулювання та зростання споживчого попиту очікується в економіці США у короткостроковій перспективі, однак кілька факторів можуть збільшити невизначеність для міжнародних інвесторів, у тому числі нові реформи корпоративного оподаткування та можливе продовження торговельної напруженості.

Країни з перехідною економікою, які залежать від доходів від нафти та сировини, виграють через зростання цін. В результаті економічних санкцій, що зачіпають Російську Федерацію і низькі перспективи зростання в регіоні, ПІІ до цієї групи були досить невеликим протягом кількох років, і ще скоротився на 58% у 2020 році і не очікується, що збільшиться в 2021 році. Перспективи інвестицій залежатимуть від різних факторів, у тому числі ефективного використання вакцин, збільшення світового попиту на сировину та послаблення регіональної та міжнародної геополітичної напруженості.

Незважаючи на продовження пандемії у 2021 р. та далеко невтішні перспективи, агентство заохочення інвестицій (ІРА) показав оптимізм у щорічному опитуванні ЮНКТАД. Їхні очікування щодо притоку ПІІ у їх країни у 2021 році є високими. Лише 49% респондентів передбачити зростання глобальних ПІІ у 2021 році. Вони вважають Китай, США та Німеччину найбільшими інвесторами у інші країни. Майже три чверті респондентів вважають Китай одним з головних джерел інвестування у 2021 р. із значно вищими показниками, ніж у попередні роки. Це пов'язано з підйомом важливості Китаю як інвестора, у тому числі у фінансуванні інфраструктури, особливо в країни, що розвиваються. Великобританія і Японія також вважалася країнами-інвесторами на 32% і 20% відповідно.

ІРА вважає сільське господарство та харчову промисловість найважливішими інвестиційними галузями у 2021 році (рисунок 2.5). Переробка природних ресурсів розглядається як пріоритетна для іноземних інвестицій, особливо в країнах з перехідною економікою, де вибрали майже всі респонденти

опитування сільське господарство та харчову промисловість як одні з ключових галузей промисловості для інвестицій. Друга за рейтингом галузь для залучення ПІІ були ІКТ, які були обрані 39% респондентів. Високий рейтинг ІКТ відображає прискорення цифровізації у відповідь на пандемію. Фармацевтичну галузь також обрала третина респондентів як одну з найважливіших галузей для залучення інвестицій, значно вища частка, ніж у попередні роки. Пандемія привернула увагу на важливість диверсифікації та розбудови галузі.

Рис. 2.5. Результати опитування щодо привабливості галузей для інвестування

Більшість респондентів вважають, що іноземні інвестиції грають дуже важливу роль в охороні здоров'я, в тому числі в лікарнях і поліклініках і на виробництво медичних та фармацевтичних засобів. Деякі країни вже повідомили про значні обсяги інвестицій в сектори охорони здоров'я.

У 2020 р. рівень інтернаціоналізації 100 найбільших ТНК стагнував. Між галузями були великі відмінності. Зменшилися ТНК в енергетиці та важкій промисловості та їх присутність за кордоном. Інші, включаючи фармацевтику та телекомунікації, розширили свою міжнародну діяльність. Легка промисловість, комунальне та автомобілебудування та торговельні компанії, які також зазнали

зниження продажів протягом року, зберегли свою міжнародну структура виробництва стабільна.

Видобувна промисловість, важка промисловість та будівництво ТНК зазнали середнього падіння іноземних обсяг продажів перевищує 15%. Нафта постраждала від падіння цін на нафту на початку року і продажі газу ТНК впали на 30%. Це призвело до зупинки іноземного інвестування, а в деяких випадках програми реструктуризації та вилучення активів, що призвело до меншої іноземної присутності. Наприклад, Royal Dutch Shell (Нідерланди-Великобританія) втратила близько 15% іноземних активів протягом 2020 року, а також Equinor (Норвегія) і BP (Великобританія) близько 10%. ExxonMobil (США) очікує отримати 15 млрд. дол. продажів у 2021 році (переважно за кордоном) і до 25 млрд. дол. до 2025 року. Основні енергетичні компанії, такі як TC Energy (Канада) та Repsol (Іспанія) скоротили свої закордонні операції та виробництво до такої міри, що вони вийшли з рейтингу топ-100 країн.

Пандемія підвищила попит на фармацевтику та медичні послуги, що стало основою збільшення доходів на 15% у секторі охорони здоров'я, особливо на зовнішніх ринках (18%); пошук успішних невеликих компаній, які допомагали б у розробці нових продуктів, привів до численних міжнародних придбань та збільшення іноземних активів у середньому на 20% для фармацевтичних компаній. Найбільшою з таких угод було придбання Novartis (Швейцарія) компанії The Medicines (США) за 7,4 млрд. дол.

Прискорена цифровізація принесла користь технологічним ТНК. Для апаратних та ІТ-компаній, збільшення міжнародних доходів (10%) не призвело до збільшення транскордонних придбань, оскільки кількість оголошених угод у другому кварталі 2020 р. можна було б передбачити. Посилений регуляторний контроль над технологічною діяльністю ТНК сповільнили їхні іноземні інвестиції у другій половині року. Скоротились іноземні активи в наслідок поступового виходу з Китаю Apple (США) та Intel (США), які скоротили активи в Китаї відповідно на 20% та 80% відповідно. Навпаки, суто цифрові технології і такі компанії з доставки, як Alphabet (США), Tencent (Китай) і закордонні

доходи Amazon (США) зросли в середньому на дві третини, і їхні іноземні активи на кінець 2020 фінансового року вирости майже на 30%. Протягом минулого року Amazon інвестувала 12 млрд. дол. у зміцнення своєї логістичної та роздрібною мережі. У рамках буму електронної комерції та служби доставки, Deutsche Post (Німеччина) також інвестувала значні кошти в свої іноземні активи, знову увійшовши в топ-100 рейтингу. Вплив пандемії був нерівномірним для різних галузях, а деякі компанії активізували свою зовнішню діяльність. Наприклад, довгострокова консолідація автомобільної промисловості призвела до об'єднання Fiat Chrysler (Італія-Сполучені Штати) та Groupe PSA (Франція) для створення Stellantis (Нідерланди) Так само консолідація телекомунікаційної галузі спонукала Deutsche Telekom (Німеччина) піднялася в рейтингу, а Liberty Global (Великобританія) знову увійшла до 100 найкращих після кількох років відсутності. У той же час жорстка цінова конкуренція в поєднанні з потребою підштовхнула Vodafone (Великобританія) інвестувати в нові мережі 5G, цей крок розглядають інші інтегровані телекомунікаційні компанії щоб створити більш гнучку компанію, монетизуючи дорогу інфраструктуру.

Зарубіжна інвестиційна діяльність провідних компаній країн, що розвиваються, була призупинена, остільки найбільш постраждалими були галузі: добувна та важка промисловості.

Технологічний гігант Tencent (Китай) був найбільшим інвестором з ринків, що розвиваються та придбав 10%-ву участь у музичному видавництві Universal Music (United штати) за 3,3 млрд. дол. і видавець програмного забезпечення Leyou (Гонконг, Китай) майже за 1,4 млрд. дол. Єдиною іншою великою трансакцією від ТНК, що розвиваються, було придбання Державною мережею (Китай) дистриб'ютора електроенергії Chilquinta (Чілі) за 2,2 млрд. дол., угода що було оголошено в середині 2019 року.

Поступове зниження сукупного індексу транснаціональності (TNI) за останні п'ять років пояснюється переважно географічними та галузевими особливостями і лише незначною мірою шляхом зміни інтернаціоналізації

окремих ТНК. Кількість ТНК з ринків, що розвиваються, у світовій топ-100 зросла з 8 у 2015 році до 15 у 2020 році.

2.2. Особливості діяльності транснаціональних корпорацій в Україні

Внаслідок еволюції ТНК змінювалися не тільки їх покоління і форми, а й ціннісні орієнтири, ключові риси управління і в цілому стратегії. У таблиці 2.3 наведено зіставлення основних еволюційних етапів розвитку ТНК, характерних рис їх управління та ціннісних орієнтирів [37].

Таблиця 2.3

Хронологія взаємодії України з транснаціональними корпораціями

		Характеристика взаємодії	Характеристика механізмів державного регулювання
1	2	3	4
1	1989-1991	Зондування можливостей взаємодії з урядом та виробниками в рамках функціонування командно-адміністративної економіки	Механізми відсутні
2	1991-1993	Поступовий вхід в економіку через імпорتنі операції, відкриття представництв та утворення спільних підприємств як з приватними національними виробниками, так і з державними підприємствами	Формування фрагментарних елементів державного регулювання в рамках утворення ринкових механізмів функціонування національної економіки
3	1993-1998	Активне проникнення ТНК в Україну через використання максимальної кількості інструментів: імпорتنі операції, відкриття представництв, філій, дочірніх підприємств, купівля діючих приватних та державних підприємств.	Утворення чітких механізмів державного регулювання діяльності підприємницьких структур, у тому числі іноземних. Відсутність виокремлення ТНК при функціонуванні зазначених механізмів регулювання.
4	1998-2008	Розвиток діяльності ТНК в Україні при збільшенні тиску на них зі сторони державних та муніципальних органів влади, національних виробників та «кримінальних» утворень. Різке скорочення входу в країну нових транснаціональних корпорацій. Утворення та формування національних фінансово-промислових груп.	Деталізація механізмів державного регулювання діяльності підприємницьких структур, у тому числі іноземних. Відсутність виокремлення ТНК при функціонуванні зазначених механізмів регулювання.

1	2	3	4
5	2008-2013	Скорочення присутності ТНК в Україні із-за кризи національної економіки та збільшення тиску зі сторони державних та муніципальних органів влади, національних виробників та «кримінальних» утворень. Збільшення присутності транснаціональних корпорацій, що знаходяться під контролем російських бізнесменів та перехід частини власності ТНК до національних фінансово-промислових груп.	Еволюція механізмів державного регулювання діяльності підприємницьких структур, у тому числі іноземних з врахуванням кризового розвитку національної економіки. Відсутність виокремлення ТНК при функціонуванні зазначених механізмів регулювання.
6	2013-...	Скорочення присутності ТНК в Україні із-за кризи національної економіки та скорочення ємності національного ринку. Перехід до роботи через імпорتنі операції та чітку структуру галузей присутності у національній економіці (агропромисловий комплекс, торгівля, банківська сфера, продовольчі товари)	Еволюція механізмів державного регулювання діяльності підприємницьких структур, у тому числі іноземних з врахуванням євроінтеграційних процесів країни. Відсутність виокремлення ТНК при функціонуванні зазначених механізмів регулювання.

Отже, еволюція ТНК націлена на поєднання інтересів виробника, споживачів та суспільства в цілому, обумовлені поступовим підвищенням ступеня зрілості фінансових систем, зміцненням регулюючих механізмів ринкового середовища і появою сучасного типу господарювання.

Як видно з таблиці, взаємодія України з ТНК постійно еволюціонувала і таким чином відбувались зміни у механізмах державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку. При цьому, однією з основних проблем весь час такої взаємодії була відсутність виокремлених зазначених корпорацій, як окремої складової регулювання.

Значний потенціал розвитку внутрішнього національного ринку, його потреба у високоякісних товарах (роботах та послугах), наявність природних ресурсів, кваліфікованих трудових ресурсів, географічне положення робить Україну потенційно привабливою для здійснення фінансово-господарської діяльності ТНК. З початку діяльності транснаціональних корпорацій на території України завжди були складнощі з державними та місцевими органами влади та національними бізнес-структурами.

Основним засобом впливу транснаціональних корпорацій на економіку країни є прямі іноземні інвестиції, зокрема майже 90% яких у світі здійснюються саме корпораціями.

Дослідження прямих іноземних інвестицій в економіку України дозволяю проаналізувати тенденції діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку. Аналіз динаміки прямих іноземних інвестицій в економіку України (акціонерний капітал) у 2010 – 2020 роках (рис. 2.6) чітко показав, що після значного зростання у 2010-2014 рр. (+14781,1 млн. дол. або на 37,9%), криза національної економіки та проблеми політичного характеру призвели до виведення своїх активів транснаціональними корпораціями у 2015-2017 роках (22473,7 млн. дол. або на 42% від 2014р.)

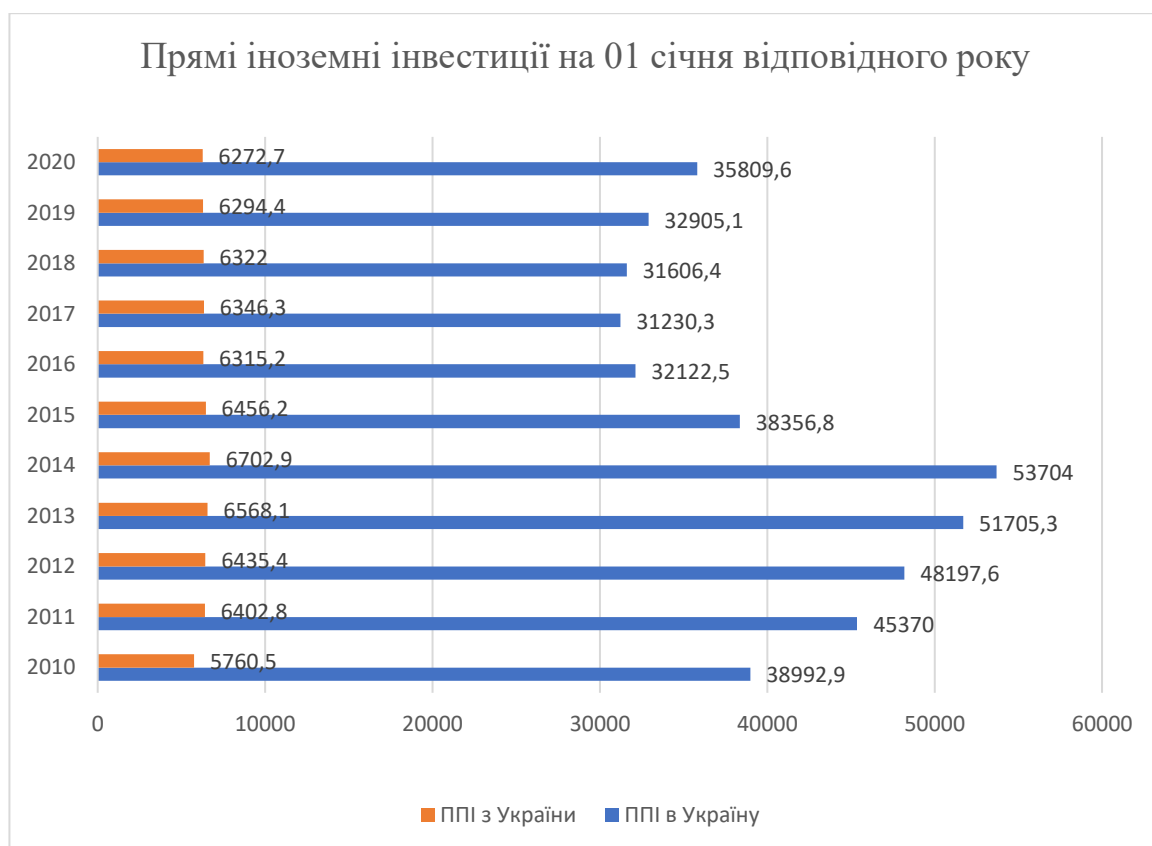

Рис. 2.6. Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку України та з економіки України у 2010-2019 роки (млн.дол.)

Таким чином, можна зробити висновок, що криза 2014-2016 років призвела до ситуації, коли з країни були виведені інвестиційні ресурси, які вкладались у

попередні 5 років. До теперішнього часу Україна так і не досягла рівня 2010 року. Україна потребує активізації по поверненню ресурсів до національної економіки та внутрішнього ринку, оскільки внутрішніх інвестиційних ресурсів недостатньо для забезпечення стабільного її росту у довгостроковому періоді. З 2017 року почалась позитивна динаміка по зростанню прямих іноземних інвестицій в економіку України. Особливістю України є наявність тіньового сектору економіки, який активно проводить свою інвестиційну діяльність через офшори.

Оцінка тенденцій діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України потребує аналізу динаміки прямих інвестицій у національну економіку за країнами походження (табл. 2.4)

Таблиця 2.4

Аналіз динаміки прямих іноземних інвестицій з країн світу в економіку України (млн. дол.)

Країни світу	на 1 січня							
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Кіпр	8603,1	15907,7	17725,6	9894,8	8785,5	8932,7	9544,5	10368,9
Нідерланди	11389,8	9007,5	6887,3	6090,3	6028,4	6395	7118,7	8301,4
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	2229,9	2768,2	2146,2	1785,2	1947	1944,4	2131,2	2060,6
Німеччина	5001,2	2908,4	2110,6	1604,9	1564,2	1682,9	1701,4	1843,1
Швейцарія	852,7	1351,	1391,7	1391	1436,9	1515,9	1552,1	1714,5
Австрія	1674,7	2314,0	1351,5	1152,6	1099,9	1038,8	1150	1249,4
Британські Віргінські Острови	1384,9	2275,9	1988,3	1715	1682,3	1358,4	1040,2	1062,1
Франція	2105,4	1520,5	1341,9	1299,1	615,6	723,4	744,4	845,5
Російська Федерація	2692,7	3525,9	1620,5	343,8	813,6	797,2	597,8	783,3
Польща	913	819,8	708	679,4	509,1	571,3	631,7	693,7
США	1107,6	934,7	789,1	717,2	585,2	517,4	542,5	637,8
Люксембург	435,4	555,8	398,8	363,9	660,1	515,8	484,9	555,8
Угорщина	697,6	685,9	466,4	333,7	498,1	511,1	565,1	380,7
Швеція	1108,9	439,3	363,7	334	328,8	351,2	344,9	363,2
Усього	45370	53704	38356,8	32122,5	31230,3	31606,4	32905,1	35809,6

У 2010 – 2018 роках значні обсяги інвестицій припадали на офшори, такі як Кіпр (майже 30% у 2014 році, 29% у 2020 році), і за весь період дослідження займав перше місце за обсягами інвестицій. Друге місце займають Нідерланди (25% у 2010 році, 16,7% у 2014 році та 23,2% у 2020 році). Велика частка інвестицій припадає на країни Європи в цілому, тому, що там знаходяться головні офіси транснаціональних корпорацій.

Таблиця 2.5

Прямі іноземні інвестиції з України до економік країн світу (млн. дол.)

Країни світу	на 1 січня							
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Кіпр	5336,1	5925,1	5926,1	5923,7	5930,5	5932,5	5931,9	5935,6
Нідерланди	-	14,2	12,5	11,2	10,7	12,3	11,8	11,3
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	-	-	-	-	-	-	-	0,1
Німеччина	5,2	9,4	2,6	2,3	2,7	3,3	3,4	3,3
Швейцарія	5,1	8,2	7,3	7,3	7,1	0	13,5	13,4
Австрія	4,8	6,1	3,5	3,1	4,6	5,4	-	-
Британські Віргінські Острови	20,8	25,8	25,8	51,3	57,6	61,0	59,9	33,7
Франція	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
Російська Федерація	166,1	377,9	196,4	122,8	144,1	150,3	117,7	118,0
Польща	47,3	56,4	53,4	50,2	48,7	6,7	6,7	8,1
США	5,8	0,7	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	1,5
Люксембург	-	-	-	-	-	-	-	-
Угорщина	0,1	17,3	16,0	14,6	14,9	17,5	16,8	16,1
Швеція				-	-	-	-	-
Усього	5760,5	6702,9	6456,2	6315,2	6346,3	6322,0	6294,4	6272,7

При аналізі динаміки прямих іноземних інвестицій з економіки України до економік країн світу майже 95% займають інвестиції до Кіпра, що представлено на рис. 2.7.

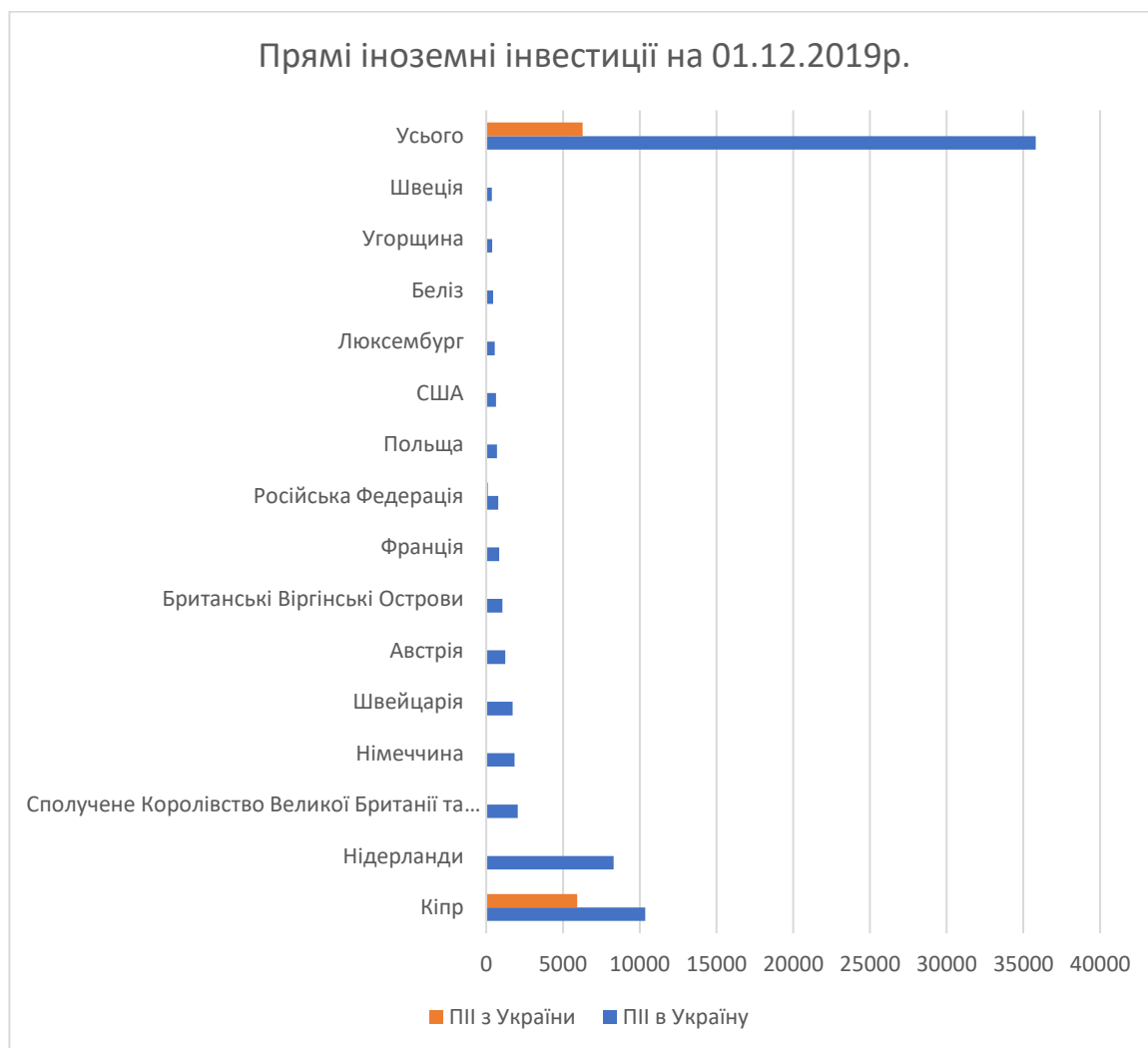

Рис. 2.7. Аналіз прямих іноземних інвестицій за країнами у 2020р.

Із семи найбільш інвестиційно привабливих галузей національної економіки для іноземних інвесторів за результатами дослідження у 2010-2016 роках була металургія (-79,85%) та добувна промисловість (-40,58%). Ці галузі були привабливими для бізнесу, який здійснював фінансування з офшорів і зовсім не отримував іноземні інвестиції від транснаціональних корпорацій.

Криза 2014-2016 року вплинула на зменшення обсягів інвестицій від іноземних країн та транснаціональних корпорацій майже у всі сфери національної економіки.

Так, за обсягами прямих іноземних інвестицій галузі економіки знаходились у такому стані: фінансова та страхова діяльність у 2016 р. була на рівні 2011 р., металургія, роздрібна та оптова торгівля, добувна промисловість,

операції з нерухомістю, харчова промисловість на рівні 2012 р.. тільки інформатизація та телекомунікація – на найвищому рівні за весь час.

Таблиця 2.6

Аналіз динаміки ППІ в економіку України за видами економічної діяльності у 2010-2018 р.

Рік/ Вид економічної діяльності	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Темпи приросту, %
Фінансова та страхова діяльність	8973,2	13094,9	12261,4	8790,3	10324	9 910,7	10 213,3	13,82
Металургія	7 434,80	5 175,30	3 354,60	2 181,30	1497,9	1 560,8	1 645,6	-77,87
Оптова та роздрібна торгівля	4341,1	6070,6	6807,8	6037,6	5485,5	5 106,5	5 140,8	18,42
Добувна промисловість	2 565,60	4 510,80	5 004,40	3 126,20	1524,5	1 521,3	1 760,4	-31,38
Операції з нерухомим майном	2 371,30	3 878,30	4 768,30	3 979,40	3670,6	3 764,4	3 790,6	59,85
Харчова промисловість	1 909,90	3 040,60	3 228,00	2 706,40	2550,9	2 530,5	2 785,1	45,82
Інформація та телекомунікації	1 572,30	1 840,40	1 894,70	1 646,20	2089,3	2 075,7	2 163,6	37,61
Інші	9824,7	14094,4	16384,8	12258	10512	11 043,7	11 644,6	18,52
Всього	38992,9	51705,3	53704	40725,4	37656	37 513,6	39 144,0	0,39

Окремо можна відмітити відновлення обсягів інвестиційних потоків від іноземних країн та транснаціональних корпорацій у 2016 році у порівнянні з кризовими 2014-2015 роками.

Обсяг інвестицій від іноземних країн та ТНК у всі сфери української економіки у 2010-2016 роках збільшився на 7% з негативною динамікою інвестування у 2015-2016 роках. По даним Державного комітету статистики України зросли прямі іноземні інвестиції у будівництво, науково-технічну діяльність, виробництво гумових виробів та пластмас.

На основі наукових досліджень вітчизняних вчених було розраховано рейтинг найбільш привабливих галузей економіки України, який представлено на рис. 2.8.

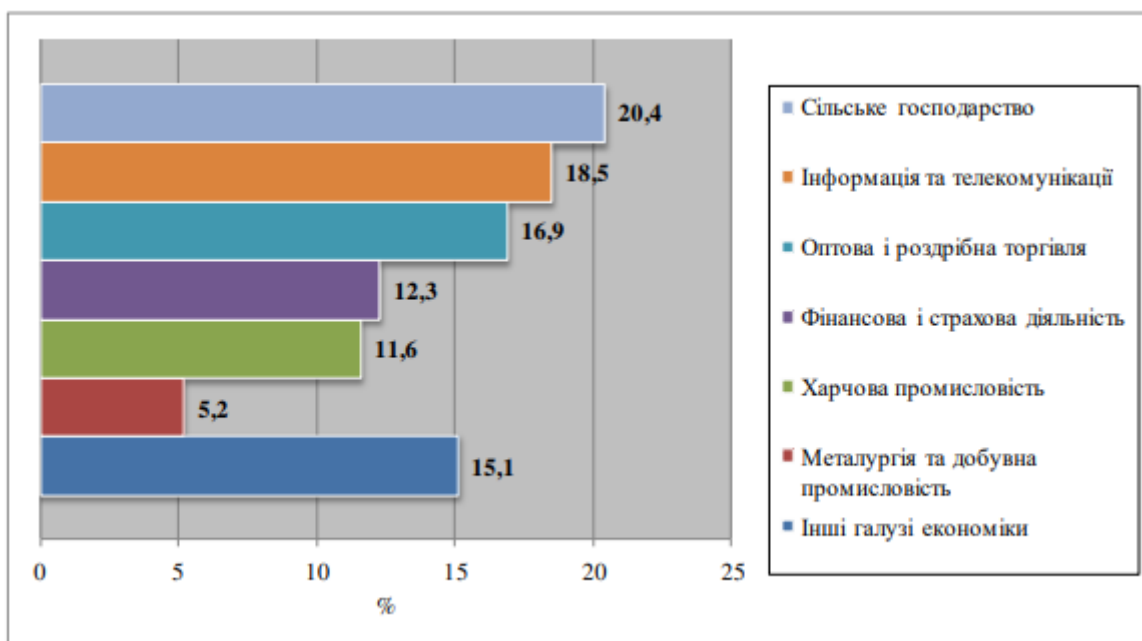

Рис. 2.8. Рейтинг інвестиційної привабливості галузей економіки України для інвесторів

Згідно рейтингу, найбільш привабливими галузями економіки України можна відмітити: сільське господарство; інформаційні технології та комунікації, спостерігається зменшення інтересу до металургійної та добувної промисловості.

Для оцінки тенденцій діяльності транснаціональних корпорацій необхідно проаналізувати індекс транснаціоналізації України, який представлено на рис. 2.9.

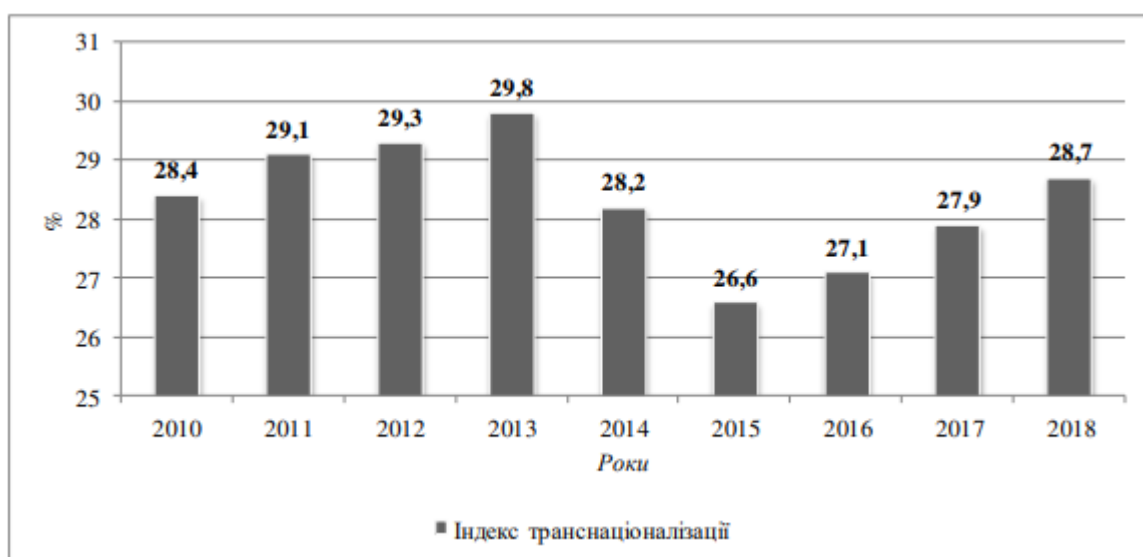

Рис. 2.9 Індекс транснаціоналізації економіки України

Динаміка індексу інтернаціоналізації пояснюється виявленими тенденціями діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України, після активного залучення на ринок України у 2010-2013 роках, транснаціональні корпорації скоротили свою присутність у 2015 році, і після почали знову повертатись на ринок України з 2016 року. Досить незначне зниження індексу у 2014-2015 роках і поступове відновлення з 2016 року пов'язано не з стратегіями транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України, а із скороченням реального ВВП України і девальвацією національної валюти. Можна відмітити активний вихід з ринку України частини транснаціональних корпорацій, які працювали впродовж 2010-2013 років.

2.3. Аналіз діяльності транснаціональних корпорацій у галузях економіки України

Активність транснаціональних корпорацій та надходження прямих іноземних інвестицій в Україну достатньо поступається іншим державам Східної Європи та СНД, але все ж залишається привабливою для діяльності ТНК, при тому, що деякі фактори знижують конкурентні переваги України.

Для входу на новий ринок ТНК потрібно сформувавши ряд стратегій, які забезпечать мінімізацію ризиків корпорації на зовнішньому ринці, і дасть змогу зайняти досить значну частину ринку, що є однією з передумов отримання очікуваного прибутку. При формуванні стратегії ТНК повинна врахувати можливості внутрішнього середовища корпорації та загрози, які існують у зовнішньому середовищі. Головним завданням, яке вирішується при розробці стратегії, є забезпечення узгодженості між цілями корпорації та наявними ресурсами.

Стратегії міжнародних корпорацій, які провадять свою діяльність на ринках України, умовно ділять на три групи.

Стратегії першої групи характерні для корпорацій, що виготовляють товари для споживання та операторів на ринках зв'язку. Це «Macdonald`s», «Coca-Cola», «Philip Morris», «Kraft». Метою цієї стратегії є поглинання прибутку корпорації.

Мета іншого типу стратегії міжнародних корпорацій є поглинання великого частки нового ринку. До компанії, що використовують цей тип стратегії для виходу на ринок України, належать великі компанії-трейди, які будують заводи переробної промисловості та торгівля сільськогосподарської продукції.

Третій тип стратегії використовуються компаніями, що добре знають специфіку функціонування ринку України.

Найбільш привабливими для ТНК галузями української економіки є харчова промисловість, галузі машинобудування і металообробки, фінансова, страхова та торгова сфери.

В Україні, по різних джерелам, функціонують 35 транснаціональних корпорацій, які підпорядковують собі майже 8 тис. філій та дочірніх компаній, що зосередили свою діяльність переважно у нафтогазовій, харчовій, тютюновій та хімічній промисловості.

Лідером серед компаній в Україні у сфері харчової промисловості є компанія Nestlé . Також в список компаній входять Kraft Foods, Metro Cash&Carry, Procter & Gamble, тощо. У нафтогазовій промисловості лідером являється Royal Dutch Shell. До корпорацій, які відносяться до фінансової сфери відносяться: International, OTP Group, Raiffeisen Bank Aval, UniCredit Bank TM. У страховій сфері лідерами є: AXA Group (Франція); Vienna Insurance Group (Австрія), до складу якої входить СК «Уніка», СК «Українська страхова група», UNIQA Group (Австрія) та ін.

Список компаній, які є найбільшими інвесторами в економіку України, складений по українським джерелам, де зазначені крупні транснаціональні інвестори зі сторони ТНК та представлено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Транснаціональні корпорації, які представлені на ринку України

Інвестор	Країна	Сфера вкладення капіталу	Сума, млн. дол. США
Pepsi Co	США	Виробництво безалкогольних напоїв, мережа ресторанів Pizza	250
Компанія «Київстар GSM»		Телекомунікації. Роумінг більшості міст та автомагістралей України	240
Coca Cola	США	«Кока Кола Амагіл Україна» (виробництво безалкогольних напоїв)	230
Компанія McDonald's	США	Заклади харчування, розширення власної мережі ресторанів швидкого обслуговування	100
Компанія Cargill	США	Харчова промисловість, сільське господарство, торгівля. У 2000 р. розпочав роботу завод із виробництва олії потужністю 300 т. с	85
Корпорація Nestle	Швейцарія	Кондитерська промисловість	41
Компанія Sun INBEW	Бельгія	Пивоварна промисловість	40
BAT Industries PLC	Велика Британія	Контрольний пакет акцій тютюнової фабрики в Прилуках, модернізація виробництва сигарет	35
Компанія Kraft Jacobs Suchard	США	Харчова промисловість, виробництво кондитерських виробів	20
Otis Elevator Ins	США	UkrOtis (виробництво та обслуговування ліфтів)	17
Tetra Laval	Швеція	Tetrapack Kiev (виробництво упаковки для харчових продуктів)	7,6
Siemens AG	Німеччина	MTM Telecom (виробництво комунікаційного обладнання)	5,8

Тютюнова промисловість представлена такими відомими американськими та британськими ТНК British American Tobacco та Reynolds, Philip Morris Inc., пивоваріння – консорціумом скандинавської фірми Balticbeverage Holding та бельгійської ТНК Interbrue. Харчова промисловість представлена філіями ТНК Coca-Cola, Cargill, Kraft Jacobs, Nestle.

Найбільшими ТНК в Україні, що інвестували значні фінансові ресурси, є Pepsi Cola з обсягом – 250 млн. дол. США, «Київстар GSM» – 240 млн. дол. США, Coca-Cola – 230 млн. дол. США тощо. Також лідерами є такі корпорації, як British American Tobacco, McDonald's, Nestle SA. та ін. [6,16,17,54]

Окрім залучення іноземних транснаціональних корпорацій до України необхідно створювати і розвивати власні корпорації, що буде вагомим внеском у покращення економічного стану в Україні. Транснаціональні корпорації, які працюють в Україні, можна віднести ВАТ «Укрнафта», Корпорація «Рошен». Корпорація «УкрАвто», НППГ «Інтерпайп» та інші.

Закордонні транснаціональні корпорації готові провадити свою діяльність в Україні, але є фактори, які заважають цьому: нестабільність та надмірне регулювання їх діяльності, відсутність стабільної стратегії і відповідного плану дій в державі, недосконалий рівень українського законодавства, нечіткість правової системи, нестабільність політичної та економічної ситуації в країні, достатньо високий рівень корупції майже у всіх сферах господарської діяльності, нездатність судової системи належним чином виконувати свої функції (залежність судової системи), досить низька платоспроможність українських споживачів, труднощі у спілкуванні із урядовими і приватизаційними органами, складність податкової системи та її, перевантаженість регуляторними нормами, високий рівень податкового навантаження у рейтингу за індексом сприятливості, який розраховується на допомогу трьох показників (загальний розмір податків, кількість платежів та час, який необхідний для цього).

Кризові процеси значно погіршують позицію України в світовій економіці на середньострокову перспективу.

Сучасна економічна ситуація в Україні має невирішені проблеми, які мають важливий вплив: скорочення промислового виробництва; криза банківської системи; валютна нестабільність; інфляція; дефіцит державного бюджету та борги України; збройний конфлікт на Донбасі тощо. Через це спостерігає скорочення діяльності транснаціональних корпорацій на території України, не тільки іноземних, а й українських. Відбувається зменшення обсягу інвестицій, скорочення кількості філій підприємств, особливо це стосується східної частини України, де триває збройний конфлікт. На жаль, поки військово-політична і економічна ситуація в країні не врегулюються, очікується

подальше припинення діяльності ТНК і зменшення притоку прямих іноземних інвестицій до економіки України.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що ТНК на теперішньому етапі відіграють важливу роль у розвитку світового господарства, адже вони впливають на економіки приймаючих країн, прискорюють інтернаціоналізацію господарського життя та науково-технічний процес, залучають прямі іноземні інвестиції, відкривають доступ до фінансових ресурсів транснаціональних корпорацій, інтегрують у світові економічні процеси, отримують доступ до зовнішніх ринків. Підприємствам України слід співпрацювати з іноземними ТНК, але не в якості країни з дешевими сировинними ресурсами або недостатньо технологічно розвинутої країни, а максимально використовувати переваги залучення іноземних інвестицій до країни.

Висновок до другого розділу

Основними одержувачами іноземних інвестицій в промисловий сектор економіки залишаються низькотехнологічні, енергоємні сектори виробництва. Аналіз галузевої діяльності ТНК показав, що майже у всіх галузях в Україні працюють іноземні корпорації (табл. 2.4). Інтереси іноземних інвесторів в секторі обробної промисловості проявляються головним чином у харчовій промисловості. В українській харчовій промисловості домінують швейцарська компанія «Nestle», американські компанії «Coca-Cola» і «McDonalds Corporation», бельгійська «ABInBev», «Kraft foods» і офшорні агропромислові корпорації (Кіпр, Беліз, Британські Віргінські острови), англо-голландська «Unilever».

Слід зауважити, що сьогодні державна політика в сфері залучення прямих іноземних інвестицій характеризується відсутністю контролю за долями залучених інвестицій в розрізі сфер економічної діяльності, законодавчо не встановлено перелік стратегічних галузей, безпечні пороги участі в них іноземного капіталу і відповідний механізм здійснення оцінки такої участі на

передінвестиційній етапі. Відсутність стратегії інвестиційної політики і ефективних механізмів регулювання допуску іноземного капіталу призвела до його стихійного розподілу в різних сферах української економіки.

Поступове відкриття української економіки, її інтеграція в світові процеси і структури потребує тривалого часу і має здійснюватися поетапно, в міру визрівання відповідних внутрішніх і зовнішніх передумов.

Важливим є те, що прямі іноземні інвестиції можуть бути джерелом не тільки капіталу, але також нових технологій, навичок менеджменту та системи маркетингу. Ці ресурси, в свою чергу, стимулюють конкуренцію, новації, акумуляцію капіталу і завдяки цьому створюють робочі місця і економічне зростання.

Отже, транснаціональні корпорації є рушійною силою на шляху до розвитку економіки України. Процес транснаціоналізації набирає значних обертів. Фундаментом для розвитку цього процесу є рівень інтернаціоналізації країни, позиція в рейтингу глобальної конкурентоспроможності та участь в міжнародних угодах. Україна має величезний потенціал у взаємодії з транснаціональними корпораціями, проте потрібно провести ряд реформ та докорінних змін в економічній і законодавчій сфері, для того щоб, збільшити інвестиційну привабливість нашої країни і, як наслідок, зацікавити потенційних ТНК.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗШИРЕННЯ ВПЛИВУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

3.1. Механізми державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України

Вивчення механізмів державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку повинно базуватись на розумінні сутності термінів «державне регулювання» та «механізми державного регулювання». Таким чином, можемо зазначити, що державне регулювання здійснюється державними в муніципальними органами влади з використанням спеціальних норм, нормативів, методів, інструментів з метою отримання визначального впливу та або контролю на певні процеси або об'єкти (у нашому випадку транснаціональні корпорації).

В залежності від того, як та які механізми державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країни використовуються державними органами, відносини між державою та транснаціональними корпораціями можуть бути трьох видів: конфліктні, коопераційні та нейтральні. Що стосується взаємовідносин України з транснаціональними корпораціями у період зі здобуття незалежності державою, можна відмітити більш нейтральні і конфліктні взаємовідносини і досить рідко – коопераційні.

Схема взаємодії держави та транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку представлена на рис. 3.1.

Держава для реалізації власної стратегії розвитку та відповідних інтересів, під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів активно впливає на стратегію розвитку та інтереси ТНК, що діють на її внутрішньому ринку через відповідні механізми державного регулювання. Необхідно зауважити, що на інтереси

транснаціональних корпорацій також мають вплив зовнішні та внутрішні фактори.

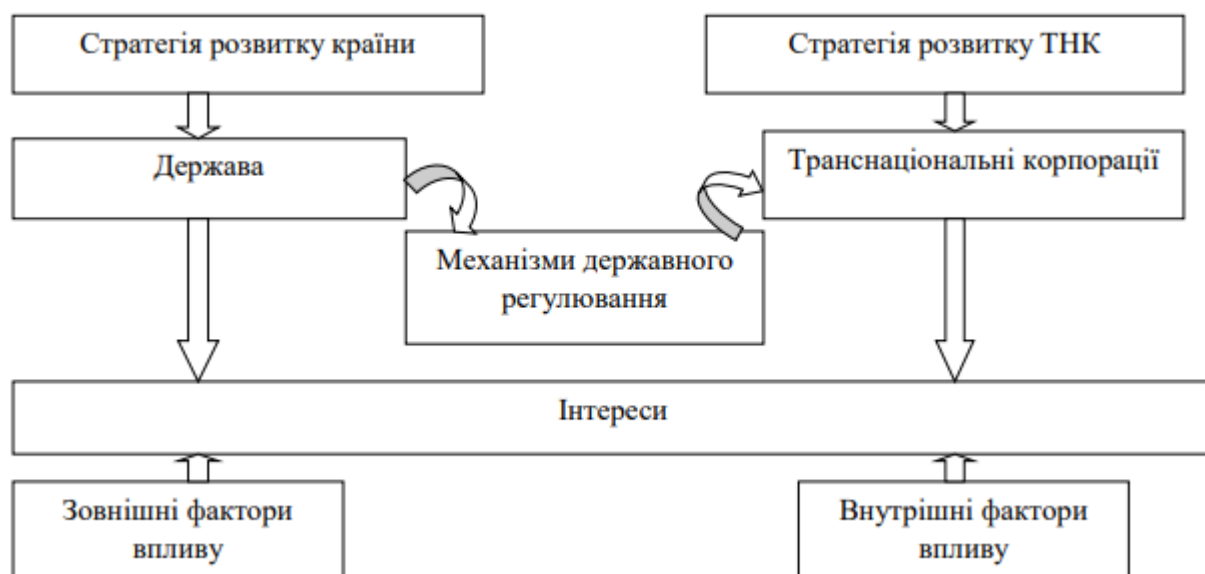

Рис. 3.1. Схема взаємодії держави та ТНК на внутрішньому ринку країни

Проблема, яка викликає необхідність розробити та впровадити відповідні механізми регулювання державою діяльності ТНК на внутрішньому ринку є відмінність інтересів держави та транснаціональних корпорацій.

За оцінками науковців до інтересів держави (України) при взаємодії з ТНК на внутрішньому ринку відносяться: підвищення інтеграції у світовий економічний простір; збільшення податкових та неподаткових надходжень до державного і місцевих бюджетів, а також позабюджетних фондів; збільшення рівня зайнятості населення; підвищення рівня реальних доходів домашніх господарств; розвиток галузей економіки, що знаходяться у кризовому стані або відсутні в країні; зростання інвестиційних вкладень у інноваційні, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи; підвищення рівня імпортозаміщення; доступ до провідних технологій у виробництві, менеджменті і маркетингу; підвищення якості підготовки персоналу.

На думку українських науковців, ТНК входячи на внутрішній ринок країни мають власні інтереси, основними з яких є: збільшення прибутків; диверсифікація ринків збуту, виробничих потужностей та інвестиційних потоків;

оптимізація рівня витрат за рахунок низької вартості ресурсів та ефекту масштабу; зменшення екологічних виплат; оптимізація оподаткування; продовження життєвого циклу власної продукції; оптимізація організаційної структури управління; підвищення конкуренції між співробітниками; поширення контролю над ринком країни – реципієнта.

На інтереси держави та ТНК у процесі взаємодії також впливають зовнішні та внутрішні фактори. До зовнішніх факторів впливу відносяться: рівень інтеграції держави у міжнародні організації; рівень можливостей ТНК при роботі на світових ринках продукції (робіт, послуг); якість підтримки ТНК державою – донором; кон'юнктуру світових ринків товарів; вплив міжнародних неприбуткових організацій та ін. До внутрішніх факторів впливу відносяться: рівень та якість законодавчої системи у країні; стадію розвитку національної економіки; активність недержавних неприбуткових організацій; рівень конкурентоспроможності на національних ринках товарів (робіт, послуг); рівень тіньової та кримінальної економіки; рівень корупції; сила впливу вітчизняних виробників на національну економіку; політична ситуація в країні тощо.

Дослідження регулювання державою діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку країни потребує виокремлення моделі регулювання таких корпорацій у країні з визначенням місця держави у цьому процесі (рис. 3.2).

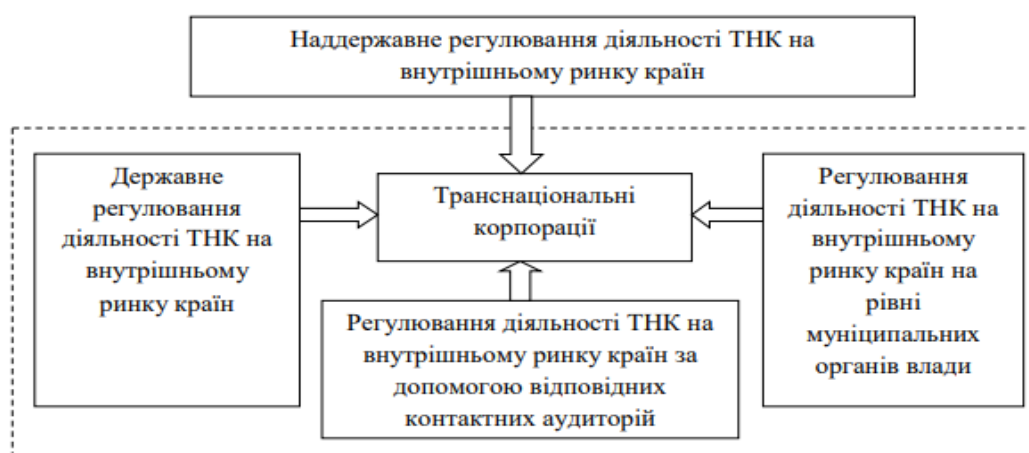

Рис. 3.2. Модель регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країни

На діяльність ТНК на внутрішньому ринку країни впливає:

- наддержавне регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країн, яке здійснюється: відповідними міжнародними організаціями за рахунок розробки та реалізації відповідних нормативних документів; в рамках міжнародних або двосторонніх договорів між країнами. Згідно досліджень виділяють наступні міжнародні організації, які здійснюють регулювання та контроль діяльності ТНК на внутрішніх ринках країн донорів та реципієнтів: ООН в рамках діяльності UNCTAD (Конференція ООН з торгівлі та розвитку) та ЕКОСОП (економічна і соціальна рада ООН); ОЕСР в рамках діяльності комітету з міжнародних інвестицій і ТНК; Світовий банк в рамках діяльності ICSID (міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів) та MIGA (багатостороннє агентство з гарантування інвестицій); ВТО в рамках дії угоди про інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею. Необхідно зазначити участь України у даних процесах та відповідний рівень наддержавного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку країни;

- державне регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку України здійснюють наступні суб'єкти: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства та відомства;

- регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку країн на рівні муніципальних органів влади здійснюють наступні суб'єкти: голови обласних державних адміністрацій, Ради депутатів відповідного рівня, голови міст, відповідні структурні підрозділи муніципальної влади. Деякі науковці не вважають місцеві органи влади як елементи регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країни, що не є доречним для нашої країни, враховуючи процеси децентралізації, що відбуваються сьогодні в нашій країні;

- регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку країни за допомогою відповідних контактних аудиторій здійснюють наступні суб'єкти: засоби масової інформації, неприбуткові організації державного і регіонального рівня, об'єднання громадян, окремі активісти.

Підсумовуючи, можна зазначити. Що державне регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України здійснюється за допомогою відповідних механізмів, які наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Механізми регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України

Механізми регулювання	Складові
Політика	Підтримуюча; рівновіддалена; стримування
Стратегія	Превентивно-обмежувальна; нейтрально-заохочувальна; превентивно-стимулююча
Цілі	Економічні; політичні; соціальні; екологічні
Завдання	Залежать від інтересів держави при взаємодії з транснаціональними корпораціями на внутрішньому ринку
Принципи	Ефективності взаємодії; стратегічного розвитку; підтримки конкурентоспроможності; розвитку економічних відносин
Форми	Планування; програмування
Методи	Політичні; економічні; інформаційні; правові
Інструменти	Регулювання інвестиційної діяльності, регулювання торгівлі, укладання цільових міжнародних угод

В рамках державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку України можлива розробка та реалізація чотирьох типів політики такого регулювання (підтримуюча, рівновіддалена, стримування), саме від вибору політики залежить використання всіх інших механізмів державного регулювання. Необхідно зазначити, що сьогодні в нашій країні діє декларативна підтримуюча політика діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку, однак, якщо оцінювати результати їх діяльності в країні зазначаємо наявність більш стримуючої політики. Також слід відмітити, що такі ж 4 типи політики використовуються місцевими органами самоврядування (переважно рівновіддалена політика), а також, окремо для ряду галузей і окремих транснаціональних корпорацій (представлено всі 4 види політики). Спираючись на дослідження українських науковців наведемо та охарактеризуємо можливі стратегії державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України і таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Типи та характеристики стратегії державного регулювання діяльності
транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України

Тип стратегії	Тип політики державного регулювання	Ознаки для застосування
Превентивно-обмежувальна	Стимування, дискримінації	Порушення економічного та екологічного законодавства; намагання монополізувати галузі економіки або певні території країни; порушення соціальних стандартів; недобросовісна конкуренція
Нейтрально-заохочувальна	Підтримуюча, рівновіддалена	Збільшують конкуренцію на внутрішньому ринку, дотримуються законодавчих та нормативних актів держави і міжнародних угод; підтримують соціальні та екологічні стандарти
Превентивно-стимулююча	Підтримуюча	Діяльність направлена на розвиток нових галузей або секторів економіки, вирішення проблем зайнятості населення, соціальних та екологічних проблем країни або окремих територій, інноваційну діяльність

Так, наприклад, враховуючи значні проблеми України у енергетичному секторі до міжнародних транснаціональних корпорацій енергетичної сфери (міжнародні нафтогазові компанії) застосовується превентивно-обмежувальна стратегія за політики стимування доступу до національного ринку. З іншої сторони, ТНК з виробництва тютюнових виробів, які стикаються з жорсткими обмеженнями у економічно розвинутих країнах світу в Україні, за рівновіддаленої політики регулюються в рамках нейтрально-заохочувальної стратегії.

Реалізація політики та стратегій державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країни повинна спиратись на ряд взаємопов'язаних цілей: економічних, політичних, соціальних, екологічних.

Оцінка цілей державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку України вказує на превалювання економічних та політичних цілей над соціальними та екологічними. Наведена ситуація призводить до проблем

соціального і екологічного характеру у державі і не дозволяє у повній мірі використовувати потенціал транснаціональних корпорацій при їх вході та оперуванні на внутрішньому ринку країни. Намагання досягти політичних цілей досить сильно обмежує експортні можливості в країні та призводить до дискримінації вітчизняних виробників (автомобільна та легка промисловість України).

Постановка цілей державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку країни вимагає чіткого усвідомлення комплексу завдань, виконання яких направлено на досягнення поставлених цілей. Зазначимо, що завдання державного регулювання повністю співпадають з інтересами держави в рамках взаємодії з ТНК.

Оцінивши критично завдання державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку України зазначимо, що в сучасних умовах досягнуті тільки деякі, а саме: підвищення інтеграції у світовий економічний простір; доступ до провідних технологій у виробництві, менеджменті та маркетингу; підвищення якості підготовки персоналу.

Відповідно до досліджень науковців державне регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку України повинно спиратись на наступні принципи:

- ефективності взаємодії, тобто збільшення зиску від взаємодії України та ТНК для обох сторін такої взаємодії. Відмічаємо проблеми у досягненні цього принципу, оскільки у взаємовідносинах привалюючим є дискримінаційний аспект;

- стратегічного розвитку, тобто досягнення стратегічних цілей функціонування, України, так і ТНК. які діють на її території. Наявні деякі проблеми в Україні на практиці при реалізації даного принципу:

- підтримки конкурентоспроможності, тобто усунення монополізму та розвитку конкуренції на внутрішньому ринку товарів (робіт та послуг) держави. Наявні проблеми при реалізації даного принципу;

- розвитку економічних відносин, тобто підвищення якості взаємодії в економіці України усіх учасників шляхом діалогу та рівноправного

співробітництва між державними (муніципальними) органами та транснаціональними корпораціями. Наявні складності у реалізації даного принципу.

Одним з механізмів державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України є такі форми регулювання, до яких відносяться планування та програмування на рівні держави й місцевих органів влади у економічній, соціальній і інших сферах діяльності.

Ключовим з механізмів державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країни є відповідні методи - політичні, економічні, правові, інформаційні.

Політичні методи державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій включають дві складові: методи підтримки ТНК на міжнародних ринках країни – донорами; методи впливу на діяльність корпорацій на внутрішньому ринку через співробітництво з міжнародними організаціями та країнами-донорами, що використовуються країнами реципієнтами. При аналізі цих методів було визначено, що в Україні частіше використовується методи другої групи, але їх ефективність досить низька.

До економічних методів державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку країни відносяться:

- стимулюючі – зниження податкового, соціального, екологічного навантаження, доступ до державних закупівель, фінансова підтримка тощо;
- адміністративні – пряма заборона, ліцензування видів діяльності, квотування, штрафи, санкції, державні стандарти виготовлення продукції (надання послуг та виконання робіт), обмеження фінансово-господарської діяльності тощо.

Україна майже не використовує ці методи, оскільки в Україні окреме виділення ТНК в окрему групу суб'єктів господарювання відсутнє.

Інформаційні методи державного регулювання діяльності ТНК включають: аудит та контроль діяльності ТНК в країні; підвищення якості інформаційного забезпечення функціонування державних (муніципальних)

органів влади шляхом використання сучасних інформаційних технологій та засобів тощо. Україна не досить повно використовує можливості.

Таблиця 3.3

Основні нормативні документи по регулюванню інвестиційної діяльності
в Україні

Нормативний акт	Головні положення
Конституція України	Положення щодо забезпечення державою соціальної орієнтації економіки України та гарантування захисту прав усіх суб'єктів, у тому числі права власності (ч. 4 ст. 13), права приватної власності (ст. 41), права громадянина на підприємницьку діяльність (ст. 42) та ін.
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»	Визначено іноземне інвестування як різновид зовнішньоекономічної діяльності та встановлює особливості, принципи та форми здійснення останньої.
Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні»	Законом визначено правовий режим діяльності іноземних інвесторів і гарантії держави щодо здійснення інвестиційної діяльності на території України.
Закон України «Про інвестиційну діяльність»	Законом визначено загальні засади здійснення інвестиційної діяльності в Україні незалежно від суб'єктів її здійснення.
Закон України «Про режим іноземного інвестування»	Законом визначено державні гарантії захисту іноземних інвестицій, державної реєстрації та контролю за здійсненням інвестицій, діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, розгляду спорів
Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та інвестиційні фонди)»	Законом визначено правові та організаційні основи створення, діяльності та відповідальності суб'єктів спільного інвестування, особливості управління їх активами, встановлено вимоги до складу, структури та зберігання активів, особливості розміщення та обігу цінних паперів інститутів спільного інвестування, порядок і обсяг розкриття інформації інститутами спільного інвестування з метою залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів.
Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»	Законом визначено види цінних паперів, особливості їх випуску та обігу на фондовому ринку України.

Найбільша група методів державного регулювання є правові. Загальноекономічне законодавство регулювання діяльності транснаціональних корпорацій представлено в таких законодавчих актах України: Господарський кодекс, Митний кодекс, Земельний кодекс, Кодекс України про надра, Закон України «Про акціонерні товариства», Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» тощо. Щодо податкового законодавства, то воно представлено такими актами: Податковий кодекс, Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», Закон України «Про заходи щодо

створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності» тощо.

Основні українські нормативні документи щодо регулювання інвестиційної діяльності представлені в табл. 3.3.

В українському інвестиційному законодавстві відсутні правові акти, які стосуються регулювання діяльності ТНК.

До механізмів державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України можна віднести наступні інструменти, які представлені у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Інструменти державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку України

Групи інструментів	Інструменти
Загальноекономічні	Податкові інструменти; тарифні інструменти; фінансові інструменти; вимоги до функціонування ТНК
Зовнішньоторговельні	Тарифні та кількісні обмеження на імпорту; угоди, спрямовані на регулювання торгівлі в окремих секторах (або галузях) економіки; «добровільні обмеження експорту»; регіональні угоди; вимоги про місцевий компонент імпорту; спеціальні торговельні схеми розподілу продукції; створення вільних економічних зон; здійснення експортного контролю; експортне фінансування;
Міжнародні	Двосторонні угоди про запобігання подвійному оподаткуванню; двосторонні інвестиційні угоди; міжнародні (багатосторонні) інвестиційні угоди; двосторонні та регіональні угоди між Україною та країнами-партнерами, які визначають режим найбільшого сприяння; укладання угод в рамках членства у міжнародних організаціях (СОТ, ОЕСР, БАГІ, МОП тощо).

Оцінка інструментів державного регулювання діяльності ТНК на внутрішньому ринку нашої країни показав їх низьку ефективність та дієвість.

Таким чином, при дослідженні механізмів державного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України можна зазначити, що країна виступає реципієнтом у взаємовідносинах із ТНК та не має достатньо дієвих та ефективних механізмів впливу на діяльність таких

корпорацій на ринку України, тому необхідно розробити необхідне забезпечення шляхом залучення зацікавлених осіб та місцевих органів влади.

3.2. Напрями регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в Україні

Однією з умов привабливості діяльності ТНК є наявність в Україні важливих чинників зростання виробництва. Серед них виділяють такі, як природні ресурси, наявність досить розвинутою регіональної транспортної інфраструктури.

Дослідження закордонних і вітчизняних літературних джерел про транснаціоналізації економіки показало, що існує як позитивні, так і негативні наслідки цього процесу (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Роль транснаціоналізації в розвитку сучасної національної економічної системи України [17,39,41,54]

Позитивні риси	Негативні риси
Міжнародна спеціалізація на основі взаємопроникнення капіталу.	Посилення конкуренції на внутрішньому ринку, занепад вітчизняного виробника.
Формування міжнародних галузевих і господарських територіальних одиниць (кластерів)	Поступове руйнування національного економічного державного суверенітету - поява наднаціональних економічних утворень - ТНК
Вирівнювання національних відтворювальних виробничих структур.	Річке зростання транскордонного злиття і поглинання вітчизняних компаній
Свобода пересування факторів виробництва товарів.	Розміщення на території держави трудомістких енергоємних і матеріаломістких, екологічно небезпечних виробництв
Доступ до більш якісним і дешевим ресурсам.	Відхід капіталу, перерахунок прибутку в виробничо-розвинені країни.
Розвиток науково-технічної сфери.	Уникнення оподаткування прибутку
Розширення інноваційної діяльності	Розподіл фінансових ресурсів країни між ТНК з обмеженням фінансування середнього бізнесу
Якісний розвиток виробництва країни.	Збиток галузей економіки, які не привабливі для ТНК
Посилення ролі держави (країни - базування ТНК) в міжнародному просторі.	Вплив ТНК на економічну владу країни.

З метою ефективного розвитку транснаціональних корпорацій в Україні і для забезпечення національних державних інтересів необхідно проводити обмежену політику міжнародного розширення виробництва і відкриття кордонів держави. Звідси виходить необхідність розглянути роль держави в взаєминах з ТНК. Побудова взаємовідносин як приймаючої держави, особливо це актуально для України, з ТНК має ґрунтуватися на кількох важливих моментах:

- діяльність ТНК владою приймаючої країни необхідно обов'язково розцінювати з позицій позитивних та негативних наслідків;
- при розробці регулятивних документів щодо ТНК необхідно виходити, перш за все, з національних інтересів країни;
- участь ТНК в розробці загальної взаємовигідної економічної політики є більш ефективним способом налагодження відносин країни з ТНК, ніж протекціоністська політика;
- можливості ТНК по залученню іноземного капіталу дозволяють зменшити рівень безробіття в країні, що приймає, позитивно впливати на переміщення великих виробничих ресурсів;
- необхідно виважено розробляти напрями інвестиційної активності ТНК у приймаючій державі, заохочувати надходження іноземних інвестицій в пріоритетні галузі національної економіки, та обмежувати - у стратегічно важливі галузі стосовно економічної безпеки країни;
- всі взаємовідносини з іноземними інвесторами повинні бути чітко прописані у міжнародних договорах та нормативно-правових актах приймаючої країни: ТНК понад усе виходить з власної вигоди, а вже потім пристосовується до вимог держави;
- намагатися нівелювати використання ТНК як форми перекладу капіталів трансфертних цін.

Залучення іноземних інвестицій безперечно є важливою складовою розвитку та покращення економічного стану в країні. Саме підвищення інвестиційної привабливості є одним з пріоритетів в розвитку української економіки.

Для більш повної оцінки стану інвестиційної привабливості України для ТНК використано SWOT-аналіз (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

SWOT-аналіз інвестиційного клімату для розвитку ТНК в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Незайняті промислові потужності. Потенціал аграрного сектору економіки. Ємність внутрішнього ринку. Рівень підготовки персоналу. Рівень освіти населення. Розвиток інформаційних технологій. Не насиченість внутрішнього ринку якісними товарами (роботами, послугами). Високий рівень відкритості національної економіки (відсутність значних митних обмежень). Низькі екологічні вимоги до виробників. Трасформування стандартів якості.</p>	<p>Низька ефективність механізму захисту іноземних інвесторів та інвестиційних вкладень Високий рівень тіньової та кримінальної економіки. Не дієва система антимонопольного законодавства. Низький рівень захисту інтелектуальної власності. Корупція. Відсутність дієвих механізмів залучення і стимулювання іноземних інвестицій. Складна і заплутана система дозволів. Висока частота зміни законодавства, особливо в податковій і економічній сферах. Не розвинута інфраструктура. Криза банківської системи. Низький рівень доходів населення. Рівень зносу основних засобів.</p>
Можливості	Загрози
<p>Географічне положення по відношенню до ринку ЄС та головних світових транзитних маршрутів. Кліматичні умови. Природні ресурси. Потенціал розвитку.</p>	<p>Кризові прояви в економіці держави. Політична нестабільність. Трудова міграція у країни ЄС та США. Військові дії на території країни.</p>

Ємність внутрішнього ринку складає приблизно 43 млн. покупців, що є найбільшим, після ринку Російської Федерації, але враховуючи усі фактори, то саме ринок України являється найбільш цікавим для розвитку та вкладення інвестицій.

Криза, зростання рівня безробіття, орієнтація персоналу та національних виробників на стандарти підготовки, які прийняті у Європейському Союзі значно підняли рівень підготовки персоналу в Україні у порівнянні з іншими країнами. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН

України кількість населення з вищою освітою складає 76% населення України, це дає можливість нашій країні займати десяте місце у світі за цим показником.

Насиченість внутрішнього ринку України товарами невисокої якості національних виробників та виробників Південно-Східної Азії формує значний відкладений попит на високоякісну продукцію. Вступ до Всесвітньої торгової організації та утворення зони вільної торгівлі з Європейським Союзом призвело до усунення більшості митних обмежень до доступу товарів іноземних виробників на внутрішній ринок України.

Недостатній екологічний контроль, проблеми по виявленню порушень, низькі ставки штрафів за порушення екологічного законодавства зробили внутрішній ринок України привабливим для транснаціональних корпорацій, які здійснюють екологічно небезпечне виробництво.

Серед найбільших проблем, які знижують інвестиційну привабливість країни та вимагають, щоб ТНК не входили на наш ринок або виходили з нього, є:

- низька ефективність механізму захисту іноземних інвесторів та інвестиційних вкладень, які супроводжуються рейдерськими захопленнями власності ТНК в Україні із сторони національних компаній;

- високий рівень тіньової та кримінальної економіки;

- низький рівень захисту інтелектуальної власності;

- корупція;

- відсутність дієвих механізмів залучення та стимулювання іноземних інвестицій, який підтверджується частими змінами стратегічних пріоритетів розвитку економіки країни;

- складна та заплутана система дозволів, що приводить до збільшення термінів та коштів для виходу компаній на внутрішній ринок України;

- постійні зміни законодавства, особливо у податковій та економічних сферах, що викликає складнощі у здійсненні фінансово-господарської діяльності ТНК в Україні;

- недостатньо розвинута інфраструктура, найбільше стосується якості автодоріг та залізничних перевезень;

- криза банківської системи, яка привела до проблем із доступом до кредитів та зниження якості банківського обслуговування юридичних осіб;
- низький рівень доходів населення України, який знижує товарооборот ТНК у країні та знижує ємність українського ринку у грошовому виразі;
- високий рівень зносу основних засобів на більшості підприємств, який приблизно складає 60-85%, що є ризиковим для інвестування.

Можливостями України з точки зору інвестиційної привабливості для ТНК є: географічне положення по відношенню до ринку ЄС та головних світових транзитних маршрутів; кліматичних умов; природні ресурси; потенціал розвитку тощо.

Загрозами в Україні для інвестування ТНК є: криза в економіці країни, яка знижує можливості отримувати доходи та прибутки; політична нестабільність, яка впливає на діяльність ТНК; трудова міграція, яка зменшує конкуренцію на ринку праці України; військові дії тощо.

Наведені вище чинники вплинули на Індекс інвестиційної привабливості України, розрахований Європейською бізнес-асоціацією, яка зробила висновки, що на сьогоднішній день Інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України складає 2,73 бали із 5-ти можливих.

Рис. 3.3. Індекс інвестиційної привабливості України у 2020-2021 роках.

Генеральні директори членських компаній Асоціації зробили такі висновки: «головними проблемами для бізнесу в Україні асоціація вважає слабку судову систему (майже 90% опитуваних), високий рівень корупції (близько 80%), і тіньову економіку (приблизно 65%). Також зазначають, що на розвиток інвестиційного клімату в Україні впливають непередбачувані умови ведення бізнесу, гальмування реформ, які необхідні для співпраці з МВФ, кадрова ротація в Уряді країни, нестабільні відносини України із закордонними партнерами, значний податковий тиск. Позитивними чинниками асоціація вважає стабілізацію ситуації з коронавірусом, низька облікова банківська ставка, стабільний валютний курс, діджиталізація державних послуг, запуск ринку праці та початок зміни суспільного договору з олігархами, підтримку значних інвестиційних проєктів» [6,60]. Європейська Бізнес-асоціація проводить дослідження Індексу інвестиційної привабливості України з 2008 року, і за всю історію вимірювання Індекс жодного разу не сягнув позитивної зони – вище 4 балів» [59,60]. У опитування приймали участь 91 керівник найбільших українських та міжнародних компаній.

Оцінка тенденцій та особливостей діяльності транснаціональних корпорацій на внутрішньому ринку України потребує виявлення таких галузей національної економіки, які були б об'єктами інвестиційних вкладень транснаціональних корпорацій.

Дослідження українських науковців дали змогу сформуванати список основних галузей і транснаціональних корпорацій, які здійснюють свою діяльність у галузях України, яка представлена в таблиці 3.7.

Оцінюючи шляхи проникнення ТНК на внутрішній ринок України можна виділити наступні:

1. Імпорт: відкриття філіалів – купівля української компанії (Nestle, Mondelez International Inc., Danone та інші).
2. Купівля діючого виробництва та інтеграція його у транснаціональну корпорацію (British American Tobacco, Japan Tobacco International, Philip Morris International, Imperial Tobacco Group та інші).

Таблиця 3.7

Транснаціональні корпорації, які здійснюють фінансово-господарську діяльність у галузях економіки України

Галузь економіки	Транснаціональні корпорації
Харчова промисловість	Nestle (Швейцарія), Bunge Limited (США), Cargill (США), Kernel Holding SA (Люксембург), Carlsberg (Данія), Sun Interbrew (Бельгія), Mondelez International Inc. (США), McDonald's (США), Coca-Cola (США), PepsiCo (США), Groupe Lactalis (Франція), Bel Group (Франція), Danone (Франція), KFC (США).
Тютюнова промисловість	British American Tobacco (Великобританія), Japan Tobacco International (Японія), Philip Morris International (Швейцарія), Imperial Tobacco Group (Великобританія).
Торгівля	Metro Cash&Carry (Німеччина), Auchan Group (Франція), JYSK (Данія), Billa - REWE Group (Німеччина).
Фінансовий сектор	Raiffeisen Bank International (Австрія), BNP Paribas («Укрсиббанк») (Франція), ABN Holdings S.A. (Люксембург).
Страховий ринок	AXA Group (Франція), Vienna Insurance Group (Австрія), UNIQA Group (Австрія), «PZU SA» (Польща).
Телекомунікації	Deutsche Telecom (Німеччина), Telenor group (Норвегія).
Побутова хімія	Procter&Gamble (США)
Нафтова промисловість	Royal Dutch Shell (Нідерланди – Великобританія)
Машинобудування	Toyota (Японія)
Автомобільна промисловість	Volkswagen AG (Німеччина)

3. Побудова власного виробництва та вихід на внутрішній ринок України (McDonald's, Metro Cash&Carry, Volkswagen AG та інші).

4. Відкриття власного представництва (Sony, Panasonic, Hewlett-Packard та інші).

Наведемо більш детально характеристику транснаціональних корпорацій у харчовій промисловості, яка представлена в таблиці 3.8.

Транснаціональні корпорації, які діють на території України, здійснюють прямий та непрямий вплив на економіку України. Так. Прямий вплив має прояв в створенні доданої вартості шляхом виробництва продукції з потребами в оплаті праці, оплаті податків, отримання доходів, які є основними елементами у складі

ВВП України. Непрямий вплив оцінюється на основі витрат транснаціональних корпорацій при взаємодії з контрагентами та постачальниками сировини, матеріалів для здійснення виробництва та інвестиційної діяльності.

Фактори впливу транснаціональних корпорацій в Україні можна поділити за якісним та кількісним критерієм:

- кількісні критерії включають: доходи, витрати, Нові робочі місця, обсяги податків, частку ринку, частку експорту та імпорту, частку ТНК у ВВП, обсяг інвестицій;

Таблиця 3.8

Характеристика ТНК, які провадять діяльність у харчовій промисловості України

Назва українського підрозділу	Сфера діяльності	Рік входу в економіку України	Виробничі потужності	Торговельні марки
ПАТ «Карлсберг Україна» (до 2007 року «ВВН Україна»)	Виробництво пива, алкогольних та безалкогольних напоїв	1996	Підприємства в м. Запоріжжя, м. Київ та м. Львів	Славутич ICE, Львівське, Tuborg, Carlsberg, Baltika, Арсенал, Хмільне, Somersby, Квас Тарас, Zatecky Gus, Guinness, Harp, Kilkenny, Warsteiner, Grimbergen, Жигулівське Запорізького Розливу, König Ludwig, Kronenbourg, Garage.
ПАТ «САНІнБев Україна»	Виробництво пива	1996	Підприємства в м. Чернігів, м. Миколаїв, м. Харків	BUD, Stella Artois, Corona Extra, Staropramen, Leffe, Hoegaarden, Löwenbräu, Franziskaner, Taler, Chill, Beck's, Чернігівське, Рогань, Янтар, Жигулівське Оригінальне.
ПрАТ «Монделіс Україна» (до 2014 року «Крафт Фудз Україна»)	Виробництво шоколадної продукції, печива, цукерок, жувальної гумки	1994	Тростянецька фабрика ПрАТ «Монделіс Україна» та ДП ТОВ «Чіпси Люкс»	«Корона», Milka, «Ведмедик «БАРНІ», TUC, «Belvita!Добрий Ранок!»; «Люкс»; DIROL, HALLS, PICNIC.
ТОВ «Нестле Україна»	Кулінарія (ТМ «Торчин»), кава та напої (ТМ NESCAFÉ, Coffee-mate), кондитерські вироби (ТМ Nestlé та «Світоч»), продукти	1994	Львівська кондитерська фабрика «Світоч», виробництво ТМ «Торчин», виробництво ТМ «Мівіна»	NESCAFÉ, Nesquik, Coffee-mate, Nuts, KitKat, Lion, Purina, Gerber, Bistrot, «Світоч», «Торчин» та «Мівіна».

Продовження таблиці 3.8

Приватна компанія «Миронівський хлібопродукт»	Виробництво кукурудзи, соняшнику, курятина, продуктів швидкого харчування	1998	Підприємства у м. Льві м. Віниця м. Хмельницький	ТМ «Наша Ряба», ТМ «Сертифікований Ангус», ТМ «Фуа Гра», ТМ «Легко!», ТМ «Бащинський», ТМ «Дружба Народів», ТМ «Європродукт» та ін.
ПАТ «РОШЕН Україна»	Виробництво шоколадної продукції, печива, цукерок	1996	Підприємства у м. Київ, м. Віниця	торт «Київський», цукерки «Київ вечірній», «Червоний мак», «Шалена бджілка», «Корівка», «Шоколапки
Система Компаній Кока-Кола в Україні («Кока-Кола Беверіджиз Україна», «Квас Беверіджиз», «Кока-Кола Україна»)	Виробництво безалкогольних напоїв, соків та мінеральної води	1992	Підприємства у м. Львів, с. Велика Димерка у Броварському районі Київської області, у м. Запоріжжя,	Coca-Cola, Coca-Cola Light, Fanta, Sprite, Schweppes, Rich, «Добрий», Rich Kids, Nestea, Burn, Gladiator, «BonAqua»
Система компаній PepsiCo в Україні (PepsiCo, «Сандора» та «Вімм-Білл-Данн Україна»)	Виробництво безалкогольних напоїв, соків, молочної продукції, сніків та мінеральної води	1977	Підприємства у с. Миколаївське, с. Мешково-Погорелово, Харківський молочний комбінат, Київський молочний завод	«Сандора», «Садочок», «Сандорію», Pepsi, 7UP, Mirinda, «Слов'яночка», «Агуша», Lipton Ice Tea, Lay's, «ХрусTeam», «Ессентуки», «Аква минерале»
Groupe Lactalis Україна	Виробництво молочної продукції	1996	Підприємства у м. Павлоград, м. Миколаїв	President, «Дольче», «Лактонія», Lactel, «Фанни» та «ЛокоМоко»
ПАТ «Бель Шостка Україна»	Виробництво сиру та продуктів з нього	2007	Підприємство у м. Шостка	Шостка, Весела Корівка, Kiri, MiniBabybel
Danone-Юнімільк Україна (до 2010 року Danone Україна)	Виробництво молочної продукції	1998	«Данон-Дніпро» (м. Херсон), «Кремез» (м. Кременчук)	Активія, Актуаль, Актімель, Даніссімо, Маша та Ведмідь, Простоквашино, Растішка, Смішарики, Тьома, Живинка
ПрАТ «А/Т Тютюнова компанія «В.А.Т.-Прилуки»	Виробництво тютюнових виробів	1993	Прилуцька тютюнова фабрика	KENT, Rothmans, Pall Mall, Vogue, Dunhill, Lucky Strike, Capri, «Прилуки»
ПАТ «Джей Ті Інтернешнл Україна»	Виробництво тютюнових виробів	1993	Кременчугська тютюнова фабрика	Winston, Camel, Mild Seven, Benson & Hedges, Silk Cut, Sobranie, Glamour, LD
ПрАТ «Філіп Морріс Україна»	Виробництво тютюнових виробів	1994	Тютюнова фабрика у с. Докучаєвське	Parliament, Marlboro, L&M, Chesterfield, Bond Street, IQOS

- якісні критерії включають: інновації, нові технології, нові стандарти, корпоративну соціальну відповідальність, стандарти, підвищення кваліфікації кадрів.

Також необхідно виділити і негативні фактори, такі як ціна і вплив ТНК на ціноутворення, монополізацію, що дає змогу впливати на обсяги податків та ціни, анти конкурентні дії.

Діяльність транснаціональних корпорацій несе в собі, як позитивні, так і негативні аспекти для національних економік і країн-донорів, і країн-реципієнтів, і світової економіки в цілому. Регулювання їх діяльності відбувається на двох рівнях: наддержавному та державному. Напрями регулювання діяльності ТНК у національній економіці представлено на рис. 3.4.

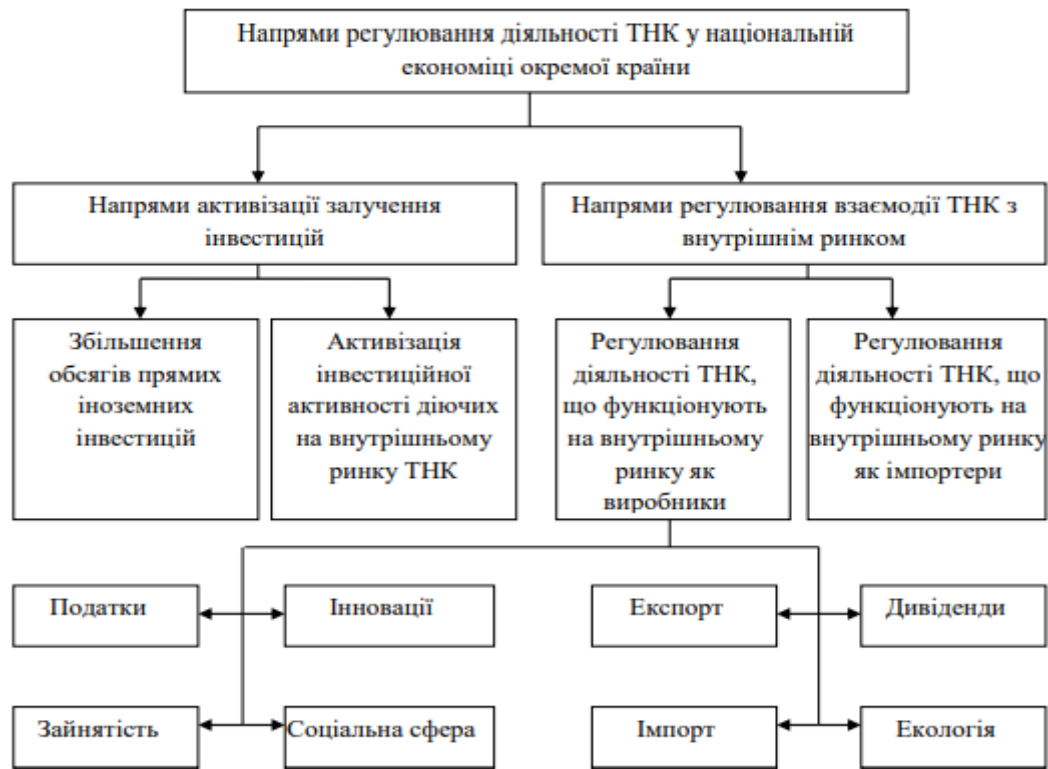

Рис. 3.4. Напрями регулювання діяльності транснаціональних корпорацій у національній економіці

Як видно, є дві групи напрямів регулювання діяльності ТНК у національній економіці окремої країни, а саме: залучення інвестицій та взаємодія таких компаній із суб'єктами внутрішнього ринку країни. В межах залучення інвестицій важливим є стимулювання збільшення інвестиційних вкладень в ТНК, які вже працюють на території країни.

В залежності від розмірів та їх значення для національної економіки необхідно виокремити наступні напрямки регулювання:

- оподаткування транснаціональних корпорацій;
- зайнятість та підготовка персоналу;

- інноваційна діяльність;
- соціальна сфера (підтримка та розвиток національної соціальної інфраструктури, участь у національних та регіональних соціальних проектах, підтримка спорту, культури, охорони здоров'я);
- експортно-імпортна діяльність ТНК (збільшення обсягів та географія експорту, імпортозаміщення, зменшення імпортних поставок, підтримка національного виробника, позитивний вплив на національну валюту та зовнішньоторговельний баланс країни);
- дивідендна політика (оптимізація обсягів дивідендних виплат материнським компаніям та обмеження виводу вільноконвертованої валюти з економіки країни, акцент на реінвестуванні дивідендів);
- позитивний вплив на екологію (зменшення забруднення, інвестування у підвищення екологічної безпеки виробництва, інноваційна діяльність у сфері екології).

Таблиця 3.9

Фактори впливу ТНК на національних контрагентів в Україні

Фактори впливу ТНК на національних контрагентів в Україні	Державні інститути	Органи місцевої влади	Національні виробники	Домашні господарства
Доходи	Збільшення податкових та інших платежів до державного бюджету та позабюджетних фондів	Збільшення податкових і інших платежів до місцевих бюджетів	Збільшення виручки від реалізації та інших видів доходів від взаємодії з ТНК	Збільшення заробітної плати, інших видів доходів в межах взаємодії з ТНК (дивіденди, доходи від оренди, сплата різних видів робіт та послуг домашніх господарств тощо)
Витрати	Зменшення податкових та інших платежів в межах стимулювання діяльності і оптимізації оподаткування зі сторони ТНК, додаткові витрати на вирішення економічних, соціальних, екологічних проблем		Додаткові витрати на маркетинг, збільшення оплати праці робітників, збільшення витрат на використання ресурсів, компенсація втрат частини ринку внаслідок програшу конкуренції ТНК	Додаткові витрати на товари (роботи, послуги), витрати на пошук нової роботи внаслідок витрати старої через програш підприємств конкуренції ТНК
Зайнятість	Збільшення кількості зайнятих та зменшення рівня безробіття в країні	Збільшення кількості зайнятих та зменшення безробіття на певній території (область, район, місто)	Звуження ринку праці та додаткові витрати на залучення фахівців	Збільшення кількості пропозицій та можливість знайти роботу безробітним

Інвестиції	Збільшення обсягів інвестицій в країну, національних виробників, побудова нових підприємств, розвиток нових та відродження традиційних галузей економіки	Відкриття нових та відродження діючих місцевих виробників (суб'єктів господарювання)	Інвестиції у відродження та розвиток суб'єктів господарювання або поява нових конкурентів	Додаткові можливості з отримання доходів та роботи
Підготовка персоналу	Підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних працівників, кадровий резерв для державних інституцій	Підвищення рівня конкурентоспроможності місцевих працівників, кадровий резерв для місцевих владних інституцій	Додаткові можливості до залучення високопрофесійного персоналу або втрата персоналу через його «переманювання» ТНК	Нові можливості отримати нову спеціальність або отримати додаткові можливості за старою спеціальністю
Інновації	Збільшення конкурентоспроможності та ефективності національної економіки, вирішення екологічних проблем	Збільшення конкурентоспроможності та ефективності місцевої економіки, вирішення екологічних проблем	Нові можливості з отримання доходів або втрати ринку через програти конкуренції	Підвищення якості життя та можливість отримати додаткові доходи або роботу
Інфраструктура	Вирішення ряду проблем та підвищення конкурентоспроможності і ефективності національної економіки	Вирішення ряду проблем та підвищення конкурентоспроможності і ефективності місцевої економіки	Додаткові можливості та отримання додаткових конкурентних переваг або додаткових прибутків	Підвищення якості життя та можливість отримати додаткові доходи або зменшити витрати
Імпорт-заміщення	Зменшення залежності країни від імпорту постачань, зростання національної безпеки, зменшення тиску на національну валюту	Можливість зменшити витрати	Можливість збільшити доходи або зменшити витрати	Додаткові можливості стосовно споживання продукції (робіт, послуг) та можливість зменшити витрати.
Експорт	Збільшення конкурентоспроможності національної економіки та додаткові валютні надходження в країну	Збільшення конкурентоспроможності місцевої економіки	Додаткові ринки збуту продукції та можливість отримати додаткову виручку в іноземній валюті	Додаткові доходи
Імпорт	Додатковий тиск на національну валюту та зменшення доходів національних виробників	Зменшення доходів місцевих виробників	Втрата ринку та можливість банкрутства	Збільшення витрат та зменшення доходів
Соціальна сфера	Можливість вирішити ряд національних соціальних проблем та підвищення ефективності вітчизняної соціальної інфраструктури	Можливість вирішити ряд місцевих соціальних проблем та підвищення ефективності місцевої соціальної інфраструктури	Зменшення витрат або додаткові витрати на соціальні проекти і програми	Покращення якості життя та зменшення витрат
Екологія	Зменшення або збільшення витрат на екологію та охорону здоров'я населення	Зменшення або збільшення витрат на екологію та охорону здоров'я населення	Зменшення або збільшення витрат на екологію та охорону здоров'я населення	Зменшення або збільшення витрат на охорону здоров'я населення

Наведені вище напрями регулювання ТНК будуть ефективними лише шляхом поєднання впливу державних інституцій та місцевих органів самоврядування.

При цьому, обов'язковим для ефективного залучення інвестиційних ресурсів ТНК в економіку України є дотримання національним урядом та місцевими органами самоврядування ряду ключових умов:

- законодавчі гарантії захисту інтересів ТНК як інвестора, що будуть підкріплені відповідними практичними доказами (ефективний захист від рейдерських захоплень, корупції, кримінального тиску та ін.);

- мінімальні витрати ресурсів (фінансових, трудових, інформаційних та ін.) на бюрократичні процедури, що пов'язані з запуском та веденням фінансово-господарської діяльності на території України;

- наявність та затвердження зрозумілої національної стратегії залучення іноземних інвестицій;

- достатнє інформаційне забезпечення іноземних інвестицій.

Опираючись на закордонний досвід України можна використовувати наступні пропозиції:

- зменшення розмірів корпоративного податку з одночасним розширенням бази оподаткування;

- введення податкових канікул та вилучень з корпоративного оподаткування;

- створення особливих економічних зон з додатковими податковими пільгами іноземних інвестицій;

- пільгове оподаткування іноземних інвестицій в окремі галузі економіки або суб'єкти господарювання (сільське господарство, легка промисловість та ін.);

- низькі ставки оподаткування дивідендів та відсоткових доходів транснаціональних корпорацій.

Згідно з дослідженнями бізнес-об'єднання ЕВА, 48% іноземних інвесторів вважають Україну ризиковим напрямом для вкладення інвестицій. Основними проблемами, які відзначають іноземні інвестори – це недовіра до вітчизняних судів, корупційні прояви, монополізація влади, слабе законодавство. Саме це було причиною значного відтоку іноземного капіталу з України у 2020 році на

суму 868 млн. дол. Влада країни намагається активно сприяти залученню в країну іноземних інвестицій, реалізуючи відповідні ініціативи. Одним із ключових документів є Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів», в якому передбачено формування окремого органу, який буде займатися підтримкою інвесторів, а також надавати податкові пільги та створювати необхідну інфраструктуру, що буде сприяти активному розвитку індустріальних парків, будівництву доріг та інженерних комунікацій.

Висновки до третього розділу

Питання залучення інвестицій стало останнім часом найбільш актуальним для економіки України.

Пріоритетні напрямки залучення іноземного транснаціонального капіталу обумовлені наявністю достатнього інвестиційного потенціалу:

- ресурсного (водні ресурси, деревина, якісний чорнозем, рудні резерви (руди із вмістом титану, цирконію, торію і гафнію, кремнію, скандію і цезію, урану зі значним промисловим вмістом золота й молібдену, рідкоземельних металів і коштовного каміння, бурштину-сукциніту, виробного габро-лабрадориту, ювелірного лабрадору); перспективні на нафту і газ землі, родючі сільськогосподарські угіддя;

- інфраструктурного (входить до першої п'ятірки країн світу за протяжністю залізничних шляхів, доріг з твердим покриттям та інших транспортних комунікацій на тисячу квадратних кілометрів території і до першої трійки країн світу за рівнем телефонізації, електрифікації та використання енергоресурсів. Набувають розвитку нові структури: агентства розвитку бізнесу, технопарки, науково-консультаційні центри інвестицій і міжнародного бізнесу та низка інших. Створюється мережа небанківських фінансово-кредитних установ, загальна кількість яких постійно зростає);

- виробничого і науково-дослідного (гірничо-металургійний комплекс, виробництво сталі, суднобудуванні, сільськогосподарському машинобудуванні,

атомне, авіаційне чи ракетно-космічне машинобудування, газових турбін, двигуни для станцій магістральних газопроводів, турбін для АЕС), фіскального, регуляторного факторів та фактора корпоративної культури.

За допомогою методів прогнозування будуються моделі прогнозування та проводиться їх поглиблений аналіз щодо реалізації заходів, спрямованих на пошук та обґрунтування найбільш ефективних рішень у сфері поліпшення інвестиційного клімату в Україні.

Визначено фактори транс націоналізації, які позитивно впливатимуть на конкурентоспроможність національної економіки України за умов:

- узгодження інтересів держави і ТНК;
- розробки інструментів впливу держави на ТНК;
- створення механізмів державного сприяння транс націоналізації вітчизняних компаній для забезпечення їх позитивної результативності;
- формування адекватного рівня відкритості економіки та готовності національної економічної системи до відповідних структурних зрушень і модернізації, з урахуванням інтересів національної безпеки.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження впливу глобалізаційних процесів на привабливість України для транснаціональних компаній отримано наступні результати:

Досліджено економічну сутність транснаціональних компаній та особливості їх розвитку на сучасному етапі глобалізації. Транснаціоналізація є однією з головних тенденцій у розвитку світової економіки і характеризується об'єктивним процесом посилення світової інтеграції у результаті розгортання міжнародних операцій ТНК. Головні її сучасні ознаки : секторальна олігополія і монополія ТНК; непереборне прагнення глобального панування і зростання геополітичного впливу; глобальна географічна, ресурсна, видова та виробнича диверсифікованість.

Проаналізовано вплив процесів глобалізації на розвиток національної економіки. Визначено, що транснаціоналізація веде до небувало високого рівня взаємозалежності між країнами. Виступаючи центрами координації і двигунами світового виробництва і обміну, ТНК формують усередині своїх комплексів і між собою мережу відносин, які виходять за межі національних держав.

Ідентифіковано та систематизовано методи оцінки ефективності взаємодії національної економіки з транснаціональними компаніями. Основні методи оцінки ефективності взаємодії національної економіки з транснаціональними компаніями: рейтингові системи оцінювання, графічні моделі, BSC, процесна і системна методології із виокремленням просторово-темпоральних компонент.

Обґрунтовано економічну діяльність зарубіжних транснаціональних компаній в Україні. Визначено, що ефективність зовнішньоекономічної експансії як засобу пом'якшення кон'юнктурних коливань оцінюється високо і вважається більшою, ніж та, яку забезпечують суто національні засоби зниження економічного ризику. На основі численних досліджень вчені-економісти дійшли висновку, що наявність філій у багатьох країнах надійніше гарантує стабільність

отримання прибутків, ніж такі важливі чинники, як великий абсолютний розмір компанії та ступінь диверсифікованості її виробничої програми всередині країни. Вільно маневрувати розмірами виробництва корпорація може лише тоді, коли вона здатна отримувати прибуток навіть за невеликого розміру виробництва, чому і сприяє вмотивування прийняття рішення щодо інвестування.

Визначено умови функціонування транснаціональних компаній в економіці України. В Україні сформовано значну групу підприємств, які не лише демонструють високий індекс транснаціональності, але й притаманний світовим транснаціоналам потенціал, які вже можуть на сьогодні вважатися повноцінними українськими ТНК, які за фактичними ознаками можна зарахувати до транснаціональних корпорацій.

За допомогою методів прогнозування побудовано моделі прогнозування та проведено їх поглиблений аналіз щодо реалізації заходів, спрямованих на пошук та обґрунтування найбільш ефективних рішень у сфері поліпшення інвестиційного клімату в Україні.

Україні у контексті поліпшення інвестиційного клімату необхідно: розроблення та виконання довгострокової державної політики із підвищення рівня інвестиційної привабливості країни, в межах якої необхідно передбачити підтримку та заохочення через запровадження пільг та гарантій на загальнодержавному рівні; введення жорсткого контролю за можливими тіншовими потоками, які виводяться з країни та можуть бути інвестовані у розвиток; підвищити контроль за потоками ПІІ, які надходять з офшорних територій та мінімізувати корупційні схеми, що перешкоджають ПІІ на державному та регіональному рівнях; проводити консультації з іноземними інвесторами з приводу законодавчої бази для інвестиційної діяльності та умов ведення бізнесу в Україні, особливо високотехнологічних підприємств.

Виконання пропозицій, хоча б частково, допомогли б зробити Україну привабливішою для інвестування та залучити істотні ПІІ задля підняття вітчизняної економіки та формування власного економічного ресурсу.

Оцінено вплив державного регулювання діяльності транснаціональних компаній в Україні. Державна підтримка експортно-орієнтованих українських підприємств, які є учасниками транснаціональних компаній та фінансово-промислових груп, повинна бути селективною, спиратися на розширений діапазон і досконалий інструментарій фінансового, операційно-технологічного, ситуативного сприяння розвитку національного товарного експорту, формування відповідної інституційної структури для впровадження ефективної торговельної політики.

Виявлено пріоритетні напрями залучення іноземного транснаціонального капіталу. Механізм регулювання іноземних інвестицій в Україну повинен включати наступні елементи: створення сприятливого інвестиційного клімату: створення економічних, правових, організаційних та інформаційних умов для проведення інвестиційної діяльності; забезпечення іноземних інвесторів повною та об'єктивною інформацією про інвестиційну ситуацію в Україні.

Запропоновані напрями формування ефективного механізму взаємодії України з транснаціональними компаніями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова Т.В., Охота В.І. Стратегії розвитку транснаціональних корпорацій у контексті підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн. Режим доступу: <http://www.nbuuv.gov.ua>.
2. Гайдучкий А. Інвестиційна конкурентоспроможність як мотиваційний чинник залучення іноземного капіталу. Режим доступу: URL: http://www.amc.gov.ua/papers/2018/issue5_04/gayducky.html.
3. Герасимчук В.Г., Войтко С.В. Міжнародна економіка: навч. посіб. К.: Знання, 2009. 302 с.
4. Гуртов Д.О. Транснаціональний капітал в структурі глобального фінансового ринку: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». Держ. вищий навч. заклад «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ, 2010. 20 с.
5. Денисова Е.Ю. Глобальные тенденции развития международного транснационального бизнеса. Вісник Одеського національного ун-ту. Серія: Економіка. Т. 19. Вип. 1. Одеса, 2014. С. 43-46.
6. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
7. Жаріков А.Є. Оцінка рівня транснаціоналізації провідних підприємств кондитерської галузі України. Вісник Донецького університету, Сер. В.: Економіка і право. 2010. №2. С.12.
8. Интерпайп. Ліга. Досьє. Режим доступу: <http://file.liga.net/company/4.html>.
9. Іксарова Н. О. Соціальна відповідальність як елемент стратегії економічного розвитку транснаціональних корпорацій. Вісник ДонНУ. Серія В. Економіка і право. 2015. №1. С. 113-120.
10. Келару І.А. Методологическая сущность процессов транснационализации. Современные аспекты экономики: ежемесячный журнал. 2013. №11(195).– С. 28-32.

11. Келару И.А. Регуляция деятельности транснациональных корпораций на территории Украины. Стратегии развития инновационной экономики: Материалы II Международной научно-практической конференции молодых ученых и студентов, проводимой в рамках II Евразийского экономического форума молодежи «Диалог цивилизаций «Путь на Север», 29-30 апреля 2011 г. Таллин / Институт экономики и управления ECOMEN, Таллин 2011. С. 183-184.

12. Келару І.О. Теоретичні підходи до процесу транснаціоналізації у світовій економіці. Всеукраїнський науково-виробничий журнал: Інноваційна економіка. 2013. Вип. 6(44). С. 52-56.

13. Киришун Л. В. Визначальні критерії формування сутності ТНК. Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.

14. Кметик Х.В. Міжнародно-правові проблеми функціонування транснаціональних корпорацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Харків, 2010. 20 с.

15. Козак Ю.Г., Ермакова О.А. Зовнішньоекономічна діяльність регіону : навчальний посібник. Одеса : Фенікс, 2013. 332 с.

16. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: навч. посіб. Видання 2-ге перероб. та доп. К.: Центр учбової літератури, 2008. 1118 с.

17. Козак Ю.Г., Якубовський С.О. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності : навч. посіб. К.: ЦУЛ. 2011. 472 с.

18. Конвенция о транснациональных корпорациях. Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

19. Конкурентоспроможність економіки України: місце України в основних світових рейтингах за матеріалами звіту Глобального індексу (ГІК), підготовленого Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ). Режим доступу : <http://ecoeliza.eto-ya.com>.

20. Кормакова І.О. Концептуальні підходи до визначення суті транснаціональних корпорацій. Економічний простір. 2010. № 41. С. 16–25.

21. Кормакова І.О. Мотивація діяльності іноземних ТНК на території України. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету.

Серія: Економічні науки : Випуск 25: У трьох частинах / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2016. Черкаси ІІ. С. 66-71.

22. Кохан І. І. Поняття та юридичні ознаки транснаціональних корпорацій. Науково-інформаційний вісник. 2009. № 1. – С. 45–48.

23. Макогон Ю.В., Орехова Т.В., Лисенко К.В., Шульга І. О. та ін. Трансформація процесу транснаціоналізації в умовах зростання невизначеності глобального економічного середовища: монографія. Донецьк: Донецький нац. ун-т, 2011. 652 с.

24. Макогон Ю.В., Лисенко К.В. Інвестиційна привабливість України в умовах трансформації світового господарства. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2012. Вип. 1. Т. 1. С. 7–26.

25. Марцин В. С. Мотивація іноземних інвестицій в економіку України. Режим доступу :http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUbsNbU/2017_3/VUBSNBU9_p121-p128.pdf.

26. Мозговий О.М., Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В., та ін. Міжнародна інвестиційна діяльність: підручник. Режим доступу: <http://ubooks.com.ua/books/00090/inx31.php>.

27. Мороз В. Конкурентоспроможність України у відображенні рейтингів міжнародних організацій. Режим доступу: www.amk.gov.ua.

28. Намонюк В. Є. Транскордонні злиття і поглинання банків в умовах глобальної конкуренції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон.наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини»; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2016. 21 с.

29. Немировська О. В. Механізм регулювання взаємодії національної економіки з транснаціональними корпораціями. Економіка та держава. 2015. №12. С. 121-125.

30. Новицький В. Сучасний рух капіталів: діяльність ТНК як фактор ефективності трансформації економік. Економіка і управління. 2017. №1. С.19-35.

31. Олігархи під час кризи. СКМ, ІСД, Приват, East One та «Енергетичний стандарт». Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/492a7684a39c7/>.

32. Орехова Т.В. Транснаціоналізація економічних систем в умовах глобальної інтеграції : автореф. дис. на здобуття ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2008. 40 с.

33. Панчишин Т.В. Інвестиційна діяльність в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія». Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2006. 20 с.

34. Пахомов С. Ю. Міжнародна конкурентоспроможність в умовах формування глобальної інституційної системи: автореф. на здобуття ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана». Київ, 2011. 34 с.

35. Пехник А.В. Механізм узгодження інтересів ТНК зі стратегічними пріоритетами національної економіки : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук : спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2005. 20 с.

36. Пешко А.В., Назаренко Г.В. Транснаціональні компанії та їх роль у міжнародній інвестиційній діяльності. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/2017-2/doc/5/01.pdf>.

37. Піддубна А.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління: монографія. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2016. 368 с.

38. Поручник А.М. Національні інтереси України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: монографія. К. : КНЕУ, 2008. 352 с.

39. Рогач О.І., Шнирков О.І. Транснаціоналізація світового господарства та перехідної економіки: навч. посібник. К.: ВЦ «Київський університет», 1999. 302 с.

40. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції. Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій. К.: Либідь, 2005. 720 с. 7.

41. Рокоча В.В., Плотніков О.В., Новицький В.Є. Транснаціональні корпорації: навч. посіб.- К.: Таксон, 2001. 304 с.

42. Руденко-Сударєва Л.В. Конкурентне лідерство глобальних корпорацій // Ресурси та моделі глобального економічного розвитку: монографія за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка та А.М.Поручника. К.: КНЕУ, 2011. С.288-340.

43. Савицька С.О. Транснаціоналізаційні фактори інтеграції України у світове господарство : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / С. О. Савицька ; Держ. вищий навч. заклад «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ, 2009. 20 с.

44. Саприкіна Н. В. Транснаціональні корпорації в системі інтернаціоналізації світового суспільного виробництва: дис. канд. екон. наук: 08.01.01. Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана. К. : 2006. 18 с.

45. Семененко Т. М. Транснаціональні корпорації в конкурентному бізнес-середовищі. Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. Наук. ред. І.Г. Манцуров. 2014. Вип. 5(158). С. 162-166.

46. Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2004-2015 роки «Шляхом європейської інтеграції». Авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Гаєць та ін. Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. К: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

47. Ткаченко Д.О. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток внутрішнього ринку України. Дис. на здоб. наук. ступ. канд. економ. наук за спец. 08.00.03 – економіка та управління народним господарством. Київ. ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України. Київ. 2020.

48. ТНК і міжнародний бізнес в Україні [Електронний ресурс]. Библиотека Гринчука. Режим доступу: <http://www.grinchuk.lviv.ua/book/50/2056.html>.

49. Тронько В. В. Транснаціоналізація в сфері телекомунікаційних послуг України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Київськ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ, 2011. 21 с.

50. Україна в світі. Огляд міжнародних індексів [Електронний ресурс] : http://www.debaty.org/uploadfiles/ckfinder/files/in_world/2018/ukraine_inthe_world_2018_ukr_web.pdf.

51. Халковська А.М. Маркетингове забезпечення емісійної діяльності металургійних підприємств України: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2017. 20 с.

52. Хоменко І. Б. Вплив транснаціональних корпорацій на конкурентне середовище національної економіки : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». Київс. нац. торг.-екон. ун-т. Київ, 2016. 20 с.

53. Чурилова О.А., Антоненко О.І. Деякі тенденції розвитку транснаціональних корпорацій в Україні. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. Електронні дані. 2011. №1(10). Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/fkd/2011_1/part3/56.pdf.

54. Якубовський С.О., Козак Ю.Г., Логвинова Л. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 472 с.

55. Fortune magazin. Annual ranking of the world's largest corporations. Global 500. Режим доступу до журн.: http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2011/full_list/

56. Kelaru I.O. Reserves to improve competitiveness of the national economy of Ukraine. Международный научно-исследовательский журнал ISSN 2303-9868. 2013. №9(16). Часть 2. С. 28-31.

57. Rudenko-Sudarieva L. Global process of accumulation of the capital of transnational corporations on the basis of their business-models. Theory and Practice of Financial Transformations in the Conditions of Interdependence Strengthening of National Economics: Materials IV International Scientific and Practical Conference. Irpin: National University of State Tax Servis of Ukraine, 2010.P.81-83.

58. The Global Competitiveness Report. New York; Oxford University, 2017. Mode of access : www.weforum.org.

59. United nations conference on trade and development. World Investment Report/ Transnational Corporations and Export Competitiveness. Washington. Режим доступа до журн.: http://archive.unctad.org/ru/docs/tdxiii_report_ru.pdf.

60. United nations conference on trade and development. World Investment Report. The Shift Towards Services. Washington.